

Bitlis Eren Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ISSN: 2547-9725

Yıl/Year: 2018

Cilt/Volume: 3

Sayı/Number: 1

AKADEMİK İZDÜŞÜM
DERGİSİ

**Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm
Dergisi**

**Bitlis Eren University Journal of Academic
Projection**

Yıl/Year: 2018 – Cilt/Volume: 3 – Sayı/Number: 1

ISSN: 2547-9725

Yazışma Adresi:

BEÜ Akademik İzdüşüm Dergisi, Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 13000,
Merkez, Bitlis/ TÜRKİYE
<http://dergipark.gov.tr/beuiibfaid>

Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi

Bitlis Eren University Journal of Academic Projection

ISSN	:	2147-9725
Basım Tarihi	:	31 Ocak 2018
Yayın Sezonu	:	Ocak 2018
Cilt	:	3
Sayı	:	1
İlk Yayın Tarihi	:	2016
Yayın Yeri	:	Bitlis
Yayın Dili	:	Türkçe ve İngilizcedir
Adres	:	BEÜ Akademik İzdüşüm Dergisi Bitlis Eren Üniversitesi 13000, Merkez, Bitlis/ TÜRKİYE
e-posta	:	aid@beu.edu.tr
URL	:	http://dergipark.gov.tr/beuiibfaid

BEU. AİD

Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi

Yıl/Year: 2018 • Cilt/Volume: 3 • Sayı/Number: 1

Yayın Kurulu • Editorial Board

Bitlis Eren Üniversitesi Adına
Sahibi/Owner

Baş Editör / Editor-in-Chief

Editörler / Editors

Yayın Kurulu Üyeleri / Editorial Board Members

Prof. Dr. Erdal Necip YARDIM
Bitlis Eren Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Vecihi Sefa Fuat HEKİMOĞLU
Bitlis Eren Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Veysel ERAT
Bitlis Eren Üniversitesi

Prof. Dr. Aşem NAUŞABAYEVA HEKİMOĞLU
Bitlis Eren Üniversitesi

Doç. Dr. Nilüfer NEGİZ
Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Sultan KAVİLİ ARAP
Dokuz Eylül Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Ayşe Nur BUYRUK AKBABA
Bitlis Eren Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Cemal ÖZTÜRK
Bitlis Eren Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Gökhan DÖNMEZ
Bitlis Eren Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Hakan ÖZDEMİR
İnönü Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Metin IŞIK
Bitlis Eren Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Serap TOPRAK
Bitlis Eren Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Vecihi Sefa Fuat HEKİMOĞLU
Bitlis Eren Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Veysel ERAT
Bitlis Eren Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Yahya DEMİRKANOGLU
Bitlis Eren Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Yasemin HAYTA
Bitlis Eren Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Yusuf ÇINAR
Bitlis Eren Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Zeki UÇAR
Bitlis Eren Üniversitesi

Arş. Gör. Çağrı SÜREK
Bitlis Eren Üniversitesi

Arş. Gör. Dilek ALMA
Bitlis Eren Üniversitesi

Arş. Gör. Durmuş Çağlar ÇAKIR
Bitlis Eren Üniversitesi

Arş. Gör. Mehmet NALBANT
Bitlis Eren Üniversitesi

Arş. Gör. Mustafa Salim EREK
Bitlis Eren Üniversitesi

Arş. Gör. Yunus SAVAŞ
Bitlis Eren Üniversitesi

Yazı İşleri Sorumlusu/Editorial Officer

Arş. Gör. Mehmet NALBANT
Bitlis Eren Üniversitesi

BEU. AİD

Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi

Yıl/Year: 2018 • Cilt/Volume: 3 • Sayı/Number: 1

BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi, Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi tarafından "**Hakemli Dergi**" statüsüne uygun yılda üç sayı olmak üzere yayımlanır. Dergi içeriği, tüm kullanıcılara açık, ücretsiz "açık erişimli" bir dergidir. Kullanıcılar yayımcıdan ve yazar/yazarlardan izin almaksızın, dergideki makaleleri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, makalelerin çıktısını alabilir ve kaynak göstererek makalelere bağlantı verebilir. Bu dergide yayımlanan makalelerin ilim ve dil yönünden sorumluluğu yazarlarına aittir. Fikirlerden Fakültemiz ve Üniversitemiz sorumlu tutulamaz. Makalelerde belirtilen görüşler, Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisinin görüşünü yansıtmaz. Dergide yayınlanan makalelerin tüm yayın hakları Akademik İzdüşüm Dergisine aittir. Makalesi dergimizde yayınlanmış olan yazarlar makalenin Özet kısmının veya tamamının PDF olarak dijital ortamda yayınlanmasını kabul etmiş sayılırlar. Dergi yazım kurallarına uymayan makaleler değerlendirmeye alınmaz. Basılmama kararı verilen yazılar varsa hakem raporuyla birlikte yazarına iade edilir. Yayın için kabul edilen yazıların yayın hakkı, yayınlanan yazılarında her türlü telif hakları dergiye aittir. Yazara herhangi bir telif hakkı ödenmez.

Tarama Dizini

BEU. AİD

Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi

Yıl/Year: 2018 • Cilt/Volume: 3 • Sayı/Number: 1

Danışma Kurulu • Advisory Board

Prof. Dr. Asem Nauşabayeva HEKİMOĞLU-Bitlis Eren Ü.
Prof. Dr. Bayram ÇOŞKUN-Muş Alparslan Üniversitesi
Prof. Dr. Cenap ÇAKMAK- Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Cüneyt Yenal KESBİÇ-Batman Üniversitesi
Prof. Dr. Harun ARIKAN - Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Haydar ÇAKMAK- Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Murat OKÇU-Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Müslüme NARİN-Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Neşe ÖZDEN- Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Pınar SÜRAL ÖZER- Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Zerrin TOPRAK KARAMAN-Dokuz Eylül Ün.
Doç. Dr. Ali ASKER- Karabük Üniversitesi
Doç. Dr. Erkin EKREM- Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Ester RUBEN-Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Ethem DUYGULU- Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim Güray YONTAR- Dokuz Eylül
Doç. Dr. Kutluk Kağan SÜMER- İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Muhammed Şükrü MOLLAVELİOĞLU- YYÜ
Doç. Dr. Sabahattin NAL İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Sultan KAVİLLİ ARAP- Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Tümen SOMUCUOĞLU- Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Yakup ALTAN-Süleyman Demirel Üniversitesi

Doç. Dr. Yunus Emre ÖZER- Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Zafer KANBEROĞLU- Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Arif EREN-Niğde Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ayşe Nur Buyruk AKBABA-Bitlis Eren Ü.
Yrd. Doç. Dr. Cemal ÖZTÜRK-Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Dilek MEMİŞOĞLU-İzmir Katip Çelebi Ü.
Yrd. Doç. Dr. Ebru TOLAY- Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ece DEMİRAY EROL Celal Bayar Üniv.
Yrd. Doç. Dr. Gökhan DÖNMEZ-Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Gül GÜN-Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hakan ÖZDEMİR-İnönü Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İbrahim ARAP- Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İsmail ŞAHİN- Karabük Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Kurtar TANYILMAZ-Marmara Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nurcan H. ÇIRAKLAR- Dokuz Eylül Üniv.
Yrd. Doç. Dr. Raşid TACİBAYEV- Hoca Ahmet Yesevi-
Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Serap TOPRAK-Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Vecihi Sefa Fuat HEKİMOĞLU-Bitlis Eren Ü.
Yrd. Doç. Dr. Veysel ERAT- Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Yahya DEMİRKANOĞLU-Bitlis Eren Ü.

BEU. AİD

Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi

Yıl/Year: 2018 • Cilt/Volume: 3 • Sayı/Number: 1

Dergimizin bu sayısındaki makalelerin değerlendirilmesinde hakem olarak katkı sunan değerli öğretim üyelerine teşekkürlerimizi sunarız.

Yayın Kurulu

BU SAYIDAKİ HAKEM KURULU / REVIEWERS OF THISISSUE

- Prof. Dr. Asem Nauşabayeva HEKİMOĞLU- Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Cengiz EKİZ- Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Gökhan DÖNMEZ- Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hakan ÖZDEMİR- İnönü Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Metin IŞIK- Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Serap TOPRAK- Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Vecihi Sefa Fuat HEKİMOĞLU- Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Veysel ERAT-- Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Yahya DEMİRKAN OĞLU- Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Yusuf ÇINAR- Bitlis Eren Üniversitesi

BEU. AİD

Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi

Yıl/Year: 2018 • Cilt/Volume: 3 • Sayı/Number: 1

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Emre METE OLMAYAN YERDE BİR ARAYIŞ: RÜYADA TERAKKİ Seeking In Neverland: Rüyada Terakki	1-19
Nur ŞAHİN BİR MEKÂN OLARAK BEDENİN KONTROLÜ: İKARİA'YA YOLCULUK Body Control As A Place: Journey To Ikaria	20-33
Uğur Yasin ASAL DIŞ POLİTİKA KURGUSU SÜRECİNDE YENİ GÜVENLİK YAKLAŞIMI: TÜRK DIŞ POLİTİKASINA YANSIMALAR New Security Approach In Foreign Policy Formulation: Turkish Foreign Policy Reflections	34-46
Vecihi Sefa Fuat HEKİMOĞLU GAZETECİ KİMLİĞİYLE AHMET AĞAOĞLU Ahmet Ağaoğlu As A Journalist	47-59
Nurullah ÇETİN TEK PARTİLİ DÖNEMDE AYDIN'DA YEREL SEÇİM (1938) The Local Election in Aydın in the Single- Party Period (1938)	60-98
Melih DUMAN SSCB TEHLİKESİ KARŞISINDA, CHP HÜKÜMETLERİNİN KARŞI PROPAGANDA ARACI OLARAK SANSÜR FAALİYETLERİ (1945-1950) Censorship Activities of Turkish Republic Party Against the Threat of Soviet Union (1945-1950)	99-118

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 10.01.2018 • Kabul Tarihi / Accepted:18.01.2018

Olmayan Yerde Bir Arayış: Rüyada Terakki*

Emre METE

YL Öğrencisi

Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

ORCID: 0000-0002-5921-0569

Mail adresi: emremete76@gmail.com

Öz

Ütopyalar ideal toplum biçiminin edebi bir biçimde aktarılmasıdır. Bu yönüyle hem bir edebi tür hem de düşünce biçimidir. Ütopyacı düşünce modern anlamda Thomas More ile başlamıştır. Sonrasında da farklı coğrafyalara yayılmıştır. Türk edebiyatında ütopya geleneği 19. Yüzyıl sonrasında ortaya çıkmıştır. Mustafa Nazım Erzurumi'nin yazmış olduğu "Rüyada Terakki" eseri de bu geleneğin devamıdır. Bu çalışmadaki amacımız çok az bilinen bu eseri incelemek olacaktır. İnceleme kitabın yazıldığı toplumsal şartlar ile birlikte olacaktır. Rüyada Terakki bunun yanında Foucault'un iktidar analizleri ile de incelenecektir. Bu analizler eğitim, nüfus ve kontrol yapısını da içerecektir. Böylece ütopya biyopolitika ilişkisi ortaya konulmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ütopya, Biyopolitika, İktidar İlişkileri, Nüfus Kontrolü, Eğitim

* TSBD 15. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresinde sunulmuş tebliğin geliştirilmiş halidir.

Seeking In Neverland: Rüyada Terakki

Abstract

Utopias are the literary expression of the ideal form of society. In this respect utopias are both a literary genre and a form of thought. Modern utopian thought began with Thomas More. Then it spreaded to different lands. The utopian tradition in Turkish literature emerged after the 19th century. Mustafa Nazim Erzurumi's "Rüyada Terakki (Progress in the Dream)" is the continuation of the utopian tradition. The aim of this study is to examine little known of this work. The study also aims to examine the social conditions of the period in which the work was written. This study aims to use some concepts such as education, population in Foucault's analysis of power. Thus, the relation between utopia and biopolitics will be revealed.

Keywords: *Utopia, Biopolitics, Power Relations, Population Control, Education*

GİRİŞ

Ütopya, Yunancada “yok yer/olmayan yer” anlamına gelmektedir. Kelimenin anlamı her ne kadar yokluk şeklinde tanımlanmış olsa da bu yokluk durumu öngörülen yerin henüz görülmemiş olmasından ötürüdür. Bu yönüyle ütopyalar başka bir zaman dilimindeki umutlu bekleyişi temsil eder. Ütopyalar bir gelecek tahayyülü iken, aynı zamanda da yaşanan toplumun eleştirisidir. Ütopya edebiyatının kurucusu Thomas More da eserinde o dönemin İngiltere’sini eleştirmiştir. More, eleştirilerini edebiyat aracılığıyla yaparak geniş halk kitlelerine ulaşmayı başarmıştır. Bu ütopyacı düşünce Kumar’a göre çok eski dönemlerden beri var olsa da modern anlamda onu icat eden ünlü *Utopia (1516)* adlı eseri ile Thomas More olmuştur. ¹ Bu nedenle Utopia eserini bir milat olarak görebiliriz. Çünkü More’dan sonra domino taşı etkisi gibi binlerce ütopya kurgulanmıştır. Ütopyacı anlayış aynı kalmamış, farklı kültürler, farklı düşünceler, farklı toplumsal şartlardan beslenerek farklı bir biçim almıştır. Bu yönüyle ütopya modern dünyanın içine doğmuş, hem edebi bir gelenek hem de toplumsal dönüşümlerin merkezinde yer alan bir anlayış biçimidir.

Modern dünyanın doğuşu Kumar için coğrafi keşifler, Rönesans ve Reformlar ile olmuştur. Bu değişen Dünya ve toplum yapısı içerisinde modern ütopya yapısı da modern Avrupa’nın icadıdır. Bu yönüyle ütopyacı düşünce evrensel bir nitelik taşımamaktadır. Diğer toplumlarda ancak mesiyaniğin metinler ve ilkel mitler vardır, ütopya yoktur. Ütopya oluşturmaya en çok Çin Medeniyeti yaklaşmıştır. ² Kumar’ın bu düşüncesi ütopyacı düşüncenin yalnızca Batı’da aranmasına neden olmuştur. Ancak bu yargı tam anlamıyla doğru değildir. Özellikle 19. yüzyıl sonrası ütopyalar çok farklı toplumlara yayılmıştır.

19. yüzyılda Avrupa dışındaki diğer toplumlar büyük değişim ve dönüşümler içerisindeydi. Bu değişim ve dönüşümler ile Batı karşısında güçlenmeyi, geri kalmışlıklarını kaldırmayı amaçlamışlardır. Bu örneklerden biri de Osmanlı Devleti olmuştur. Osmanlı Devleti “modern” yapıya Zürcher’in iddia ettiği gibi 19. yüzyıl sonrasında bürünmüştür³. Modern yapıya geçiş sürecinde Batıya özgü yönetsel, askeri, edebi unsurlarda Osmanlı toplumuna giriş yapmış, düşünsel anlamda toplum değişim geçirmiştir. Batıdakine benzer biçimde bu değişim ve dönüşümler ışığında Türk edebiyatında ütopik eserler görülmeye başlanmıştır. Ütopik düşünce toplumda her zaman var olsa da modern anlamda ütopyalar ilk defa 19. yüzyılda yazılmıştır. Sonraki bölümde de bu bağlamda Türk edebiyatındaki ütopya geleneği tartışılacaktır.

¹ Krishan Kumar, **Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya**, çev. Hakan Tanıttıran, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 14-40

² Kumar, s. 39-46

³ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye Tarihi**, çev. Yasemin Saner Gören, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 14

TÜRK EDEBİYATINDA ÜTOPYA

Türk Edebiyatında ütopyalar Batıdan oldukça geç bir tarihte, 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır. Bu yüzyılda Batı tipi edebi türlerin birçoğu Türk edebiyatına kazandırılmış, Osmanlı toplumu Batı merkezli düşüncelerle tanışmaya başlamıştır. Bu dönemde ilk Batı tipi romanlar yazılmış, ütopyik eserler ilk defa bu dönemde kurgulanmıştır. Özellikle bir ayağı Batı’da olan Tanzimat dönemi yazarları bu birikimi sağlamışlardır.⁴

Tanzimat döneminde yazılan ütopyik eserlere bakıldığında, her biri toplumsal kaygıların ifade aracı olma görevini üstlenmiştir. Osmanlı’nın çöküşüne giden yolda Batı’nın giderek güç kazanması bu toplumsal kaygıların temel nedenidir. Öztürk’e göre Prens Sabahattin’in *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?* eseri de bu kaygılara çözüm arayışıdır. Bu roman o dönemde Tanzimat yazarları için bir milat niteliği taşımış, pek çok yazar endişelerini dile getirmiştir⁵. Siyasi rüyalar bu endişelerin bir aracı olarak ortaya çıkmıştır. Siyasi rüyalar esas itibariyle, şahsi rahatsızlıkların ve toplumsal yetersizliklerin eleştirel bir dil ile rüya ve uyku temasıyla okura aktaran edebi bir yazı türüdür. Siyasi rüyaların yazılış amacı siyasi yergi olsa da kimi metinlerin içerisinde ütopyik kurgular vardır. Bu yönüyle Türk edebiyatında ütopyaların bir kısmı siyasi rüyalarda aramızda gerekmektedir.⁶ O dönemim ağır toplardan olan Namık Kemal ve Ziya Paşa’nın “Rüyaları” bu noktada örnek olarak gösterilebilir. Her iki yazar da rüya ve uyku halini esas alan, ütopyalar kaleme almışlardır.⁷ Bu rüya ve uyku durumu yalnızca bize özgü de değildir. Siyasi rüyaların yazıldığı dönemde Batı ve Rus edebiyatında ana karakterin uykuya daldığı ve kendini bambaşka bir dünya da bulduğu eser sayısı çok fazladır. Özellikle ütopyaya yeni bir ivme kazandıran Edward Bellamy’nin *Geçmişe Bakış – 2000’den 1887’ye* adlı eseri bu anlamda önemlidir. Bu ütopyada uyuduktan sonra 113 yıl sonra uyanan birinin hikâyesi anlatılmaktadır. William Morris’in *Hiçbir Yerden Haberler* isimli ütopyası da yine bu furyanın devamı niteliğindedir. Yalnızca Batı edebiyatında değil, Rus edebiyatında da uyku teması çok yaygındır. Seda Yumuşak incelemesinde Rus edebiyatında da bizdeki siyasi rüyalara benzer edebi eserler olduğunu ortaya koymuştur.⁸ Bu durum ütopyik düşüncenin nasıl yaygınlık gösterdiğini ve evresel bir forma ulaştığını ortaya koymaktadır.

Son olarak Servet-i Fünun grubundan da bahsetmemiz gerekir. İçerisinde çok önemli yazarları barındıran Servet-i Fünuncular hem ütopyik eserler yazmışlar, hem de ütopyalarını gerçekleştirmek için eyleme geçmişlerdir. Bu grubun önde

⁴ Sadık Usta, “Türkiye Deviminin Ütopyaları”, *Bilim ve Ütopya Dergisi*, Sayı: 167, s. 8

⁵ Nurettin Öztürk, *Çağdaş Türk Edebiyatında Ütopya*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Malatya, 1992

⁶ M. Kayahan Özgül, *Türk Edebiyatında Siyasi Rüyalar*, Hece Yayınları, Ankara, 2004, s. 23

⁷ Usta, s. 9

⁸ Firdevs Canbaz Yumuşak, “Ütopya, Karşı Ütopya ve Türk Edebiyatında Ütopya Geleneği”, *Bilig Dergisi*, sayı: 61, s. 54

gelen isimlerinden olan Hüseyin Cahit Yalçın'ın yazmış olduğu *Hayat-ı Muhayyel adlı* eseri bu eylemin hatırasıdır. Romanda Servet-i Fünun grubunun Yeni Zelanda'da kurmayı düşledikleri ütöpik hayat kaleme alınmıştır. Fakat bu hayalleri maddi imkânsızlıklar nedeniyle gerçekleşmemiştir.⁹

19. yüzyıl Türk edebiyatında başlayan ütopya yazını 20. yüzyılın başlarında da devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin son zamanlarındaki kaotik ortamda Molla Davudzade Nazım Erzurumi *Rüyada Terakki* isimli çok önemli bir eser kaleme almıştır. Bu eserde Erzurumi, siyasi rüya geleneği ile 19. yüzyıl Batılı ütopya tekniklerini harmanlamıştır. Şimdiki bölümde de Türk Edebiyatının en ilginç eserlerinden olan *Rüyada Terakki*'nin tarihsel ve toplumsal şartlar ışığında ütöpik analizi yapılacaktır.

BİR ÇÖKÜŞ DÖNEMİ RÜYASI

20. yüzyıl başladığında Osmanlı Devleti artık son demlerini yaşamaktaydı. Bu yüzyıl ülke tarihi açısından çöküşün, karamsarlığın, devrimlerin ve başlangıç yüzyılıydı. Böylesine kaotik bir dönemde Erzurumi *Rüyada Terakki* isimli kitabı yazmıştır. Yazarın 1913 yılında yazdığı bu eser dışında hayatı hakkında bilgiye sahip değiliz. Bu nedenle eser analizimizi yazarın yaşamından ziyade toplumsal koşullar çerçevesinde ele alacağız.

Erzurumi'nin eseri kaleme aldığı yıllarda Osmanlı güçlü pozisyonunu yitirmiş, Avrupalılar karşısında ekonomik ve siyasal olarak çöküş içerisindeydi. Bu kısır döngüden çıkabilmek için yüzünü Batıya dönmüş, askeri, ekonomik ve yönetsel anlamda köklü değişimler yaşamıştır. Yönetsel alanda meşrutî monarşi benimsenmiş, padişahın yetkileri sınırlandırılmıştır. Bütün bu dönüşümler – II. Meşrutîyetin ilan edilip, İstibdat yönetiminin indirilmesi - kötü gidişatı değiştirmemiş, savaşlarda yenilgiler devam etmiştir. Her yenilgiyle birlikte toplum içinden çıkılamayan zifiri bir karanlığa sürüklenmiştir.

Karamsarlığın en fazla yaşandığı anlardan biri de Balkan Savaşları yenilgisi ile olmuştur. Bu savaşın ardında bıraktığı kötü bütün topluma, dolayısıyla da bütün edebiyata sirayet etmiştir. O dönemde yazılmış olan şiir, roman, gazeteler bu büyük drama sayfalarında yer vermişlerdir. Örneğin, Ömer Seyfettin'in *Bomba* ve *Beyaz Lale* adlı hikâyeleri, Halide Edib'in *Mevud Hüküm* adlı romanı, Reşat Nuri'nin *Akşam Güneşi* ve Yakup Kadri'nin *Hüküm Gecesi* adlı romanı gibi eserler Balkan Savaşları¹⁰ döneminde yazılmıştır.¹¹ Dönemin tarihsel ve

⁹ Ayhan Yalçınkaya, “Çağdaş Türk Edebiyatında Ütopya – Bir Giriş Denemesi”, 30.12.2017, <http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/tartisma/1999/utopya.pdf>, s. 6-7

¹⁰ Balkan Savaşları 1912-1913 yılları arasında Osmanlı Devleti ile Balkan devletleri arasında gerçekleşmiştir. Savaş sonrasında büyük bir yenilgi olmuştur. Yüzyıllardır Türk yurdu olarak görülen Rumeli'nin savunulmamış, Edirne düşman ordularınca ele geçirilmiştir. Osmanlı ordusu bu durumda geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bulgar orduları İstanbul yakınlarına kadar gelmiş, payitahtın işgal edilmesi son anda engellenmiştir. İstanbul son anda savunulmuş olsa da savaşın

toplumsal analizi kısaca karamsarlık üzerinden okunabilir. Bu kötü durumdan bir çıkış olarak ütopyalar her zaman iyi bir seçenek olmuştur. Böylece yazar kendi yaşadığı toplumun kötü halinden bir nebze uzaklaşır.

Kitabın kurgusu bir rüya ile şekillenmiştir. Kitabın ana karakteri Nazım, döneminin neden kötü olduğunu düşünerek sıkıntılar içerisinde uykuya dalar. Uykuya daldıktan sonra kendisini dört yüz sene öncesinde bulur. Nazım, önce dört yüz sene öncesinde yaşayan dedesi ve arkadaşları ile tanışır ve aralarında koyu bir sohbet başlar. Sohbet, siyasi rüya geleneğini yansıtır biçimde bir dönem ve rejim eleştirisidir. Eleştiriler, çözümler ve çeşitli göndermeler sohbet içerisinde gösterildikten sonra kitabın ütöpik olarak değerlendirebileceğimiz kısmı başlar. Burada Nazım, dedesi ile birlikte geleceğe seyahat eder ve kendilerini 24. yüzyıl İstanbul’unda, yani “İleri İslam Medeniyetinde” bulurlar.

İleri İslam Medeniyeti gelecekte kurulacağı öngörölmüş bir ütöpik devlet yapılanmasıdır. Bu ütöpik yönetim biçiminin genel özellikleri tablo ile gösterilecektir. Böylelikle bu medeniyet hakkında net bir fikre sahip olabiliriz. Tabloda yansıtılan unsurlar genel ütopya biçimlerinde karşımıza çıkabilir. Bunun nedeni ütopyaların toplumsal düzen arayışı içerisinde olmasıdır. Bu nedenle içerisinde yönetsel, toplumsal, ekonomik unsurları barındırmalıdır. Tablo aşağıdaki gibi sıralanmıştır.

Tablo 1: Eserin Ütöpik Unsurları

UNSURLAR	<i>RÜYADA TERAKKİ</i> <i>Molla Davudzade Mustafa Nazım Erzurumi (1913)</i>
DEVLET/YÖNETİM	Meclis Hükümeti Sistemi. “Millet Meclisi” adlı yönetim organının ütopya için önemlidir. Aynı zamanda İstanbul’da uluslararası “Genel Meclis” vardır. Mahallelerde de “Cemiyet-i ihtiyariye” vardır.
CEZA/SUÇ UNSURU	Kahvehaneler, nargile, çay, kahve gibi bağımlılık yaratan şeyler yasaktır. Öldürme yoktur. Azarlama, sürgün etme, uzaklaştırma, vatandaşlıktan çıkarma vardır.
KENT/MEKÂN	İstanbul. Nüfusu 10 milyondan fazla. Gelişmiş, oldukça modern bir kent.
AİLE	Eşleşme yoluyla izdivaç vardır. İnsanlar kişisel özelliklerini metine dökerler. Kadın ve erkek bu metinlerden bakarak birbirleri ile evlenebilirler.

sonucu büyük bir hezimet olmuştur. Bu savaş sonunda Rumeli’ye acı bir veda gerçekleşmiş, Osmanlı Devleti’ne Rumeli’den büyük göçler olmuştur.

¹¹ Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy, “1912-1913 Balkan Savaşlarının Edebiyata Yansıması”, *Balkan Araştırması Dergisi*, sayı:1, 103

ÇALIŞMA/İŞBÖLÜMÜ	Çalışma önemsendir. Hatta hayvanlar bile iş hayatındadır. Kadın erkek toplumda herkesin çalışması istenir.
DİN	İslam
MÜLKİYET/EKONOMİ	Para kullanılmaz. Alışverişlerde “itibar defteri” kullanılır. Özel mülkiyet olsa da fakir insan yoktur. Kapalı ekonomi benimsenmiş.
HİYERARŞİ	İnsanların göğsündeki rozet ile rütbeleri belirlenir.
EĞİTİM/KÜLTÜR	Eğitim önemsendir. Tevhit ve Terbiyehane’lerde insanlar doğumlarından itibaren eğitime tabi tutulurlar.
HUKUK	“İslam Medeniyeti Kanunu” adlı Anayasaları var.
ADALET	Her alanda adalete inanılır. Mahkemeler adildir ve kısa sürede karar alır.
AHLAK	Yalan söylemezler, sade giyinirler.
KADIN/ERKEK EŞİTLİĞİ	Kadın ve erkeğin aynı yerde bulunmaması sağlanmaktadır. Bu sebeple belli saatlerde erkek veya kadın dışarı çıkamaz.
TEKNOLOJİ	Bilimsel gelişme önemlidir. Gelişmeler Tevzin-i Hakikat Komisyonu aracılığı ile olur. Devridaim istinsah aynası , elektrikli sinematografik cep makineleri gibi icatları vardır.
ULUSLARARASI İLİŞKİLER	Ülkeler arası etkin ilişkiler vardır. Avrupa devletleri kötü durumdadır. Günümüzün üçüncü dünya ülkeleri bu ütopya da birlik içindedirler ve güçlüdürler.

Kaynak: Erzurumi, 2012a’ dan yararlanılarak yapılmıştır.

Yukarıdaki tablo dar bir çerçevede *Rüyada Terakki*’yi açmaktadır. Fakat daha sonraki bölümde iktidar bağlamında bir tartışma yürütüleceği için bazı kritik yerlerinin daha geniş açılması gerekir. Bu nedenle ilk üzerinde duracağımız nokta *Rüyada Terakki*’de ki yönetim yapısı üzerine olacaktır. Yönetim biçiminin varlığı ütopya için zaruridir. Çünkü ütopya yazarı yaşadığı toplumu eleştirirken, kafasında alternatif bir toplum düzenini tasarlar. Bu düzen sorunsuz bir biçimde yürütülmelidir. Erzurumi de bu noktada yaşadığı istibdat toplumunu eleştirirken, yaşadığı topluma alternatif olarak İleri İslam Medeniyetini tasarlar. Medeniyetin başında kral ya da padişah bulunmamaktadır. Bunun yerine meclis hükümeti sistemini tercih etmiştir. Erzurumi’nin bu tercihi çok doğaldır. Çünkü kitabın yazıldığı dönemde Osmanlı Devleti’nde yönetimin önemli bir parçası da Meclisi Mebusan’dı.

Ütopyalar açısından hukuk ve cezalandırma sistemi de oldukça önemlidir. Ütopyaların düzeninin işlevsel olabilmesi ve sorunsuz bir şekilde devamı için cezalandırma sistemi belirgin olmalıdır. İleri İslam Medeniyetinde de cezalandırma sistemi, kurallar ve yasaklar oldukça belirgindir. Örneğin: İnsanı çalışmaktan alıkoyan çay, nargile ve kahvehane gibi bağımlılık yaratan şeyler yasaklanmıştır. Toplumda çoğu şey kurallara tabidir. İleri İslam Medeniyeti kural koyuculuğu ile otoriter bir rejimi andırmaktadır. Rejimin herkesçe bilinen bir anayasası da vardır. Bu anayasa ütopya da herkes tarafından bilinen adeta bir başucu kitabıdır. İçerisinde dini bilgiler, ahlaki kurallar, sosyal haklar, kişisel haklar, hayvan hakları gibi birçok hak ve ödevler vardır. Bu kural koyma biçimi kişilerin özel hayatlarına kadar uzanmıştır. Bu sistemde iktidar erkek ve kadının kamusal alanlara çıkışlarını bile kurallara bağlamıştır. Buna göre erkeğin çıktığı saatlerde kadınlar, kadınların çıktığı saatlerde de erkeklerin dışarıda olmaması gerekir. İleri İslam Medeniyeti her ne kadar otoriter bir rejim gibi olsa da cezalandırma sisteminde kişinin idam edilmesi yoktur. Ölüm cezaları yerine azarlama, sürgün etme, uzaklaştırma ve vatandaşlıktan çıkarma vardır. İleri İslam Medeniyetinde önemli olan adalettir ve adaletin de hızlı bir biçimde karar alması amaçlanır. Bu nedenle mahkemeleri bir gün içerisinde adil bir karar alır.

Ütopyalar için aile kurumu Türk anayasasında olduğu gibi toplumun temelidir. Modern devlet yapısında ve ütopya kurgularında bu temel sağlam olması gerekir. Aile iyi olursa sistem de iyi yürüyecektir. Bu sebeple aile kurumu üzerinde bir kontrol mekanizması vardır. Bu mekanizma ütopyalarda daha açık seçik bir biçimde görülmektedir. *Rüyada Terakki* ütopyası da bunların dışında değildir. Aile yönetimin yetki alanındadır. *Rüyada Terakki*'de aşk evliliği yoktur. Devlet eliyle düzenlenmiş bir eşleşme sistemi ile evlilik yapılmaktadır. Bu sistemde evlenmek isteyen her iki cinsten özelliklerini kâğıda sıralar. Karşılıklı bir eşleşme varsa evlilik gerçekleşir. Evliliğin bu şekilde daha iyi olacağı ve bu evlilikten doğacak çocukların sistemin devamlılığı için iyi yetişeceği varsayılmıştır.

Sonraki önemli unsur kent/mekân üzerine olacaktır. Kent ve mekân, Thomas More'dan günümüzün modern ütopyalarına kadar daima önemli bir parametre olmuştur. Kentler yaşamın devamlılığının sağlandığı yerlerdir. Bu nedenle ütopyalarda yaşanan kentler olabildiğince ayrıntılı biçimde betimlenmeye çalışılır. Mimarlık alanında uzman pek çok kişinin ütopyalara ilgi duymasının sebebi de budur. *Rüyada Terakki* için de kent gurur kaynağıdır. İleri İslam Medeniyeti'nin bütün şatafatının yaşandığı kent günümüzde de önemini kaybetmeyen İstanbul'dur. İstanbul'un nüfusunu on milyondur. Ayrıca Erzurum'un İstanbul'u günümüzde olduğu gibi yüksek katlı binalarla çevrilmiştir. Şehirde ulaşım ise elektrikli trenler ve üç katlı köprüyle sağlanmaktadır. Avrupa şehirlerinde olduğu gibi kalabalık meydanlarda canlı bir hayat vardır. İstanbul'un bu denli güzel resmedilmesi Seda Uyanık'ın da dikkatini çekmiştir. Uyanık'a göre eserde iki farklı İstanbul kurgusu vardır.

Kitabın başlangıcında sefil bir haldeki İstanbul, daha sonra medeniyetin başkenti haline gelmiştir¹².

Sonraki önemli unsur “çalışma hayatı/iş-bölümü”dür. Çalışma hayatı ve iş-bölümü ütopyalar için kurucu unsur niteliğindedir. Çünkü ütopyanın kaynakları sınırsız değildir. Böyle olmaması ütopyanın gerçekleştirilebilir olmasını mümkün kılmaz, ütopyanın daha çok fantastik bir kurguya gitmesine neden olabilir. Bu sebeple ütopyalarda sürekli bir üretim ve çalışma düzeni olması gerekir. Ütopyalarda çalışma durumu genelde kolektif bir biçimde, ütopyanın yararına yürütülen bir vatandaşlık görevidir. Bu durum 19. yüzyıl sonrası ütopyalarında da değişmemiş; fakat üretim ve çalışma düzeni daha endüstriyel bir biçim almıştır. *Rüyada Terakki* ütopyası da 19. yüzyıl modern ütopyalarından etkilenmiştir. İleri İslam Medeniyetinde üretim büyük fabrikalarda yapılmaktadır. Üretim toplumun geneline yayılmıştır. Kadın, erkek ve hatta hayvanlar bile aktif olarak bu çalışma düzeninin içerisinde. İleri İslam Medeniyetinde çalışma ve üretimin kolektif bir biçimde yürütülmesi özel mülkiyeti kaldırmasına neden olmamıştır. Ayrıca ticaret önemsenir ve rekabet de devlet tarafından yaratılır. Fakat ilginç bir biçimde alışverişler para ile yapılmaz. Günümüz kredi kartlarına benzer olan “itibar defteri” ile alışveriş yürütülür. Alınacak ürünün değeri itibar defterinde belirtilir ve alışveriş tamamlanır. Bu yönüyle Edward Bellamy’nin *Geçmişe Bakış – 2000’den 1887’e* ütopyasıyla benzerlik taşımaktadır. Bellamy’de ütopyasında para yerine kredi sistemini kullanmıştır. Bu yönüyle Erzurumi, Bellamy’den etkilenmiş olabilir.

Rüyada Terakki ütopyasında kadın-erkek arasındaki durumuna baktığımızda ise çelişkili durumlar karşımıza çıkmaktadır. Kadın erkeğin statü ve hakları İslami çerçevede ele alınmıştır. Yani bir kadın erkek eşitliği yoktur ama adalet çerçevesinde hakların kullanımı eşittir. Burada kadının salt olarak sosyal hayattan dışlandığı bir durumdan da söz edemeyiz. Kadın eğitimde, çalışma hayatında aktif biçimde yer almaktadır. Fakat bunları yaparken erkeklerden yalıtılmış olarak yapmaktadır. Kendi muhitleri, şehrin farklı yerlerinde kendi eğlence yerleri vardır. Bu yerlere erkeklerin gelmesi yasaktır. Kadınların kendi yaşam alanlarının olması, *Rüyada Terakki* kitabını inceleyen Murat Gülsoy açısından ilginç gelmiştir. Gülsoy, kadının kamusal alandan dışlanmasının ve onlara ayrıksı mekânlar yapılması uygulamasının günümüzde Suudi Arabistan tarafından hayata geçirilmeye çalışıldığından bahsetmektedir¹³. Kadının ortak alandan uzaklaştırılmaya çalışılıp, onlara yeni mekânlar kurulması anlayışı acaba İslami düşünce için hep bir ütopya mıdır?

¹² Seda Uyanık, **Osmanlı Bilim Kurgusu: Fenni Edebiyat**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 121

¹³ Murat Gülsoy, “Edebiyatımızdaki İlk Ütopya Örneklerinden Rüyada Terakki ve İleri İslam Medeniyeti Rüyası”, **Notos Öykü**, sayı: 36, s. 56-60

Son olarak Teknoloji konusuna değinmemiz gerekir. Çünkü diğer Türk ütopyalarından farklı olarak *Rüyada Terakki*'de bilim ve endüstri üzerinde daha fazla durulmuştur. *Rüyada Terakki*'de bugünün insanını oldukça şaşırtacak, Jules Verne vari gelecek öngörüleridir. Bu düşüncelerden biri Gülsoy'a göre "facebook¹⁴"dur. ¹⁵ Kitaptan ilgili bölümü okuduğumuzda benzerlik gerçekten de insanı şaşırtmaktadır.

"O iki yeni ahbap yekdiğerine birer numara verirler. Mesela biri diğerine 'Ben seni bir numarayla ahbaplığa kabul ettim' der. Diđeri de berikini aynı numarayla kabul ettiği takdirde o veçhile defterine yazar. Ondan sonra dostluklarını azar azar ileri götürmeye başlarlar. Dostluk, ahbaplık arttıkça bu numaralar da artar.

Bir ademin ne kadar ve ne derece dostu olduğu defterine kaydedilen numaralardan anlaşılır. Bir kimse haber alırsınız ki, on bin numarası vardır. Derhal hükmedersiniz ki o kimse bir insan-ı kâmindir; çünkü mutlaka birkaç yüz dosta sahip olmuştur. " ¹⁶

Erzurumi'nin yukarıdaki alıntıdan anlayacağımız gibi hayal gücü oldukça gelişmiştir. Günümüzde de kullanılan ve o dönemde olmayan birçok olguyu kafasında kurgulamıştır. Bu nedenle *Rüyada Terakki*, Seda Uyanık tarafından bilim-kurgu kategorisinde incelenmiştir¹⁷. Erzurumi'yi bir bilim kurgu yazarı olarak da görmemize neden olan buluşlardan biri de kitaptaki ifadeyle "elektrikli sinematografik cep makineleri"dir. Bu cihaz günümüzün akıllı cihazlarına çok benzemektedir. Resimleri hareketli biçimde oynatabilme özelliğine sahiptir. Adı geçen diğer icatlar ise giyilebilen uçma makinası, su ile çalışan motor, elli bin kilometre alanı görmeyi sağlayan alet, hoparlördür. ¹⁸ Fakat ayrı bir parantez açmamız gereken buluşu "devridaim istinsah aynası"dır. Bu aynalar her şeyi gözetleyen MOBESE sistemi gibidir. Erzurumi'nin 1913 yılında, günümüzde dahi ileri teknoloji ürünleri sayılan şeyleri hayal etmesi oldukça ilginçtir.

Bu bölümde çoğu ütopya kurgusunda yer alan unsurlar tablo yardımıyla gösterilmiştir. Daha sonra da içlerindeki bazı unsurlar daha da açılmaya çalışılmıştır. Böylece Türk Edebiyatında çok az bilinen *Rüyada Terakki*, okur tarafından daha iyi bir biçimde tanınacaktır. Eseri daha iyi tanıyabilmemiz, sonraki bölümde eseri biyopolitik kavram setleriyle yapacağımız analizimize de yardımcı olacaktır.

¹⁴ Facebook insanların çevrimiçi olarak birbirleriyle etkileşime girdikleri, arkadaş oldukları sosyal bir ağıdır. Şubat 2004'de Amerikalı bir öğrenci olan Mark Zuckerberg tarafından kurulmuştur. Günümüzde milyonlarca üye sayısına ulaşmıştır.

¹⁵ Gülsoy, s.61

¹⁶ Molla Davudzade Mustafa Nazım Erzurumi, **Rüyada Terakki**, çev. Hilal Aydın ve Öykü Özer, Kapı Yayınları, İstanbul, 2012a, s. 81

¹⁷ Uyanık, s. 119-135

¹⁸ Molla Davudzade Mustafa Nazım Erzurumi, **Rüyada Terakki ve Medeniyet-i İslamiyeyi Rüyeyet**, İstanbul, 2012b, s. 94

RÜYADA TERAKKİ ÜTOPYASININ BİYOPOLİTİK ANALİZİ

Çalışmanın önceki bölümlerinde ütopya olgusu derinlemesine incelenmiş ve edebi bir tür olarak ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda çok az bilinen bir Türk ütopyası olan *Rüyada Terakki* hem bir siyasi rüya hem de ütopya olarak incelenmiştir. Bunun yanında ütopyalar yalnızca edebi metinler de değildir. Bu bağlamda ütopyaları biyopolitik unsurlarla ele alabiliriz. Çünkü ütopyalar toplumsal endişenin eleştirel bir ürünüdür. Ütopya yazarı toplumun aksayan yönlerine ideal bir toplum tasarımı ile çözüm sağlamaya çalışır. Hayali olan bu toplumlar dünyevi yönetim unsurlarını da barındırmaktadır. Bu sebeple ütopyaları toplumun aynası olarak betimlemek yanlış olmaz. Zaten Erzurumi'de kitabının adeta bu tezimizi tasdikleyerek başlamaktadır:

“Bu rüyadan gaye ve maksat, vatan ve milletin ilerlemesini ve yükselmesini sağlamaktır.

İçindekiler: fen, sanat, ticaret ve ziraat - usul, kurallar, tertip, görgü – Ahlak, adap ve iyi ilişkiler – Akıl yürütmeler, tartışmalar ve düşünceler – Elden geldiğince her ilimden, her fenden bahseden eğlenceli faydalı bir kitaptır.

Rüyanın içeriği gittikçe tatlılaşacaktır.”¹⁹

Karl Marx için de edebi metinler kimi zaman bilimsel kaynak olarak ele alınabilir. *“Karl Marx Fransız tarihini öğrenmek isteyenlere Fransız tarihçilerini değil, Fransız romancılarını tavsiye ederken, edebiyatın tarihe tanıklığının, en az tarih bilimi kadar, hatta ondan bile değerli olabileceğini ifade ve ispat etmek ister.”²⁰* Bu sebeple edebi bir tür olan ütopyalar, tarihi ve toplumu incelememizi sağlayabilir.

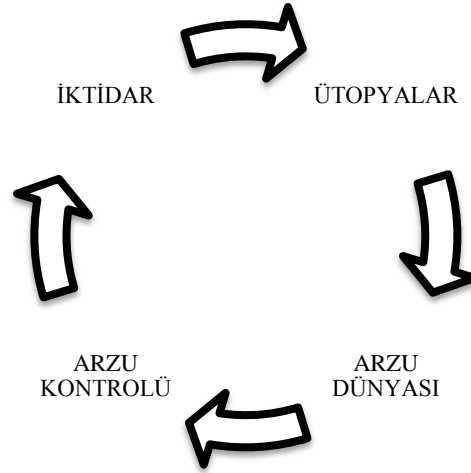
Ütopyalar bir arzu dünyası inşasıdır. Bu arzular dünyasının içeriği ütopyadan ütopyaya değişiklik göstermektedir. Doğumumuzdan itibaren hazlarımızla şekillenen varlıklarız. Bizi biz yapan bu yapı alelade bir biçimde boş bırakılıp, kendi kaderine terk edilemeyecek kadar önemlidir. Sistem çarkı içerisinde hazlar şekillendirilmeli, ayıklanmalı ve kontrol edilmelidir. Hem ütopyalarda hem de günümüz yönetimlerindeki bu ortak yapının işlevsel hale gelmesi ancak iktidar ile olabilmektedir. Foucault için de iktidar yalnızca baskı aygıtı değildir. İktidar arzuyu yaratarak, zevki kışkırtarak, bilgiyi üreterek baskıda daha derinlere inmektedir. Buradaki iktidar kendini beden ve hayat üzerinden biçimlendirebilir. Foucault bu analizini tarihsellendirme üzerinden yapmaktadır. Bu tarihsel analizinde değişen bir iktidar biçimi vardır. Foucault'a göre 17. yüzyıldan itibaren bireyin bedenini disipline eden ve nüfus üzerinde denetlemeye giden bir iktidar ortaya çıkmıştır. Burada söz edilen disiplinde amaç, insan bedeninin

¹⁹ Erzurumi, 2012b, s. 1

²⁰ Yenisoy, s. 91

üretimini arttırmak ve yönetmek üzerine olmuştur²¹. Foucault sonrasında bu tarihsel analizini daha da genişletmiştir. Ona göre günümüz toplumları norma dayalı bir *norm toplumu* haline gelmiştir. Foucault'a göre: *Bu toplum, çok daha başka bir gözetleme ve kontrol sistemi gerektirir: Bitip tükenmeyen bir görünürlük, bireylerin sürekli sınıflandırılması, hiyerarşikleştirme, nitelendirme, sınırların oluşturulması, teşhis koyma. Norm, bireyleri bölümlere ayırmanın ölçütü halini alır.*²²Bu şekilde özne iktidara dâhil olmaktadır. İktidar beden üzerinde, hazlar üzerinde kontrolünü sağlamlaştırdığı ölçüde ayakta kalabilir. Modern devletlerin ve ütopyaların yönetim biçimleri farklılık gösterebilir. Örneğin: *Rüyada Terakki*'de "Meclis Hükümeti Sistemi" varken, *Güneş Ülkesi*'nin²³ başında bir kral bulunur. Fakat önemli olan yönetim biçimi değil, iktidarın varlığıdır.

Şekil 1: Ütopya/İktidar Döngüsü

Şekil 1’de ütopyaların iktidar ile olan ilişkiselliği ortaya konulmuştur. Ütopyalar toplumsal koşulların kötü olduğu bir yerde, mutluluk vaat eden bir gelecek tahayyülü olarak ortaya çıkar. İktidar yalnızca kötülük sağlayıcı olarak görülmemelidir. Foucault için de iktidar yalnızca negatif bir biçimde ortaya çıkmaz. Eğer negatif biçimde olsaydı, (sansür, engelleme, dışlama) çok dayanıksız olurdu.²⁴ Önemli iktidar analizleri bulunan Foucault, arzu dünyasının kontrolü üzerinde durmaktadır. Ona göre iktidar ile arzu arasında bir bağ kurmamız gerekmektedir. Arzular iktidar tarafından bastırılmaktadır. “*İktidar*

²¹ Thomas Lemke, *Biyopolitika*, çev. Utku Özmağas, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 56-57

²² Michel Foucault, *İktidarın Gözü*, çev. Ferda Keskin, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 77-78

²³ Tommaso Campanella, *Güneş Ülkesi*, çev. Çiğdem Dürüşken, Alfa Yayınları, İstanbul, 2016

²⁴ Foucault, 2012, s. 42

arzu üzerinde yalnızca dış bir etkiye sahipse bir kurtuluş vaadine, yok eğer iktidar arzuyu kuruyorsa onu olumlamaya götürür."²⁵ İktidar bu nedenle hem negatif hem de pozitif bir biçimde kendine alan yaratır. İktidar tek biçimli değil, esnek bir formdadır. İktidarı bir arzu makinasına benzetebiliriz. Bu arzu makinası içerisindeki çarklarla birlikte uyum içerisinde çalışmalıdır. Uyum önemlidir, çünkü çarklardan birinin aksamaması durumunda iktidarın bu akışkan, gizli yapısı da bozulacaktır. Bu yapıyı sağlayan çarkları bilgi, eğitim, nüfus ve kontrol olarak sıralayabiliriz. Bu çarklar aynı zamanda iktidar ilişkilerini de sağlamaktadır. İktidar ilişkileri iktidarı güçlendirirken, köklerini de toplumun her alanına salar ve hâkimiyetini de artırır.

İktidar kendini oluşturmak için ihtiyaç duyduğu tekniklerden ilki bilgi-iktidar ilişkisidir. İktidar bilgi yoluyla hem gizli kalmayı başarmakta hem de her yerde olabilmektedir. İktidarın gücünün kaynağı, bilgidir. İktidar bilgi ve söylem teknikleri ile bireyi kontrol altına almaktadır. Kişinin bilgisine sahip olmak iktidar için bu nedenle önem teşkil etmektedir.²⁶ Ütopyaların arzu dünyasının kontrolünü iktidar yoluyla sağladığını söylemiştik. Arzuları kontrol eden iktidar işlevsellik kazanabilmek için uyruğunun bütün bilgisine sahip olmalı ve bu bilgi akışı bir süreklilik içermelidir. Foucault'a göre, *İktidarın işleyişi sürekli olarak bilgi yaratır ve aksi yönde, bilgi de iktidar etkilerine yol açar.*²⁷

İktidarın kişinin bilgisine sahip olma isteği ve kişinin her şeyi anlatma ilkesi son iki yüzyıldır ivme kazanmıştır. Foucault bilgiye sahip olma kültürünü ilk defa Hristiyan öğretisindeki "günah çıkarma ritüeli"ne dayandırmıştır. Hristiyanlık öğretisindeki günah çıkarma ona göre tam anlamıyla arzusunun denetimini sağlamak içindir.²⁸ Modern dönem iktidar uygulamaları, günah çıkarma ritüelinde olduğu gibi kişinin bilgisine sahip olmayı amaçlar. Hristiyanlıktaki günahların itiraf edilmesi, bir itiraf kültürü oluşturmuştur. Modern iktidar da bu modeli kendine aktarmıştır. Bu olgu modern iktidarlar da olduğu gibi, ütopyalarda da geçerlidir. Bilgiye sahip olmak, arzu denetimini sağlar. Arzu denetimi sorunsuz sağlanan toplumun sistemi de devam edebilir. Bu sebeple aralarında ilişkisellik bulunan ütopyalar ve iktidar açısından bilginin toplanması oldukça önemlidir.

Rüyada Terakki ütopyası iktidar-bilgi ilişkisi bağlamında birçok örnek barındırmaktadır. İleri İslam Medeniyetinde kişiler doğumlarından itibaren numaralandırılarak sisteme kayıt olurlar. Bu kişilere numaralar verildikten sonra röntgen cihazından da geçmektedirler. Röntgen cihazları yoluyla kişinin hastalıklarını da teşhis edebilmektedir. Kişilerin bilgilerine bu şekilde sahip olan iktidar onları gözetleyebilir, disipline edebilir veya düzene sokabilir.

²⁵ Michel Foucault, **Cinselliğin Tarihi**, çev. Hülya Uğur Tanrıöver, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2016, s. 62-63

²⁶ Foucault, 2016, s. 73

²⁷ Foucault, 2012, s. 35

²⁸ Foucault, 2012, s. 181

Bilginin iktidar ile işlevi ele alındıktan sonra bakılması gereken diğer ilişki ağı da eğitimidir. İktidar süreci ile eğitim birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdır. Eğitim süreci ile iktidar insanda belli bir karakter oluşturarak onun yaşamını yönetmeyi amaçlar. Bu sebeple eğitim süreci, yalnızca kişileri eğitmek olarak anlaşılmamalıdır. Eğitim bunun yanında iktidarın istekleri çerçevesinde dönüştüren bir olgu olarak ele alınmalıdır. Foucault da eğitim süreci ve okulların sadece okuma yazma öğretme, bilgi aktarmayı amaçlamadıklarını belirtmiştir. Ona göre okullar iktidarın vücut bulduğu dayatma alanlarından biridir.²⁹ Hem ütopyalarda hem de günümüz iktidarlarının amacı kendilerine bağlı bireyler yaratmaktır. Bunu gerçekleştirmek ancak eğitim yoluyla olacaktır. Bu yönüyle eğitim daima içinde yönetim ve iktidar unsurlarını barındırmaktadır.

Eğitim ile iktidar arasındaki bu yakın ilişki modern dönemde katlanarak artmıştır. Yeni üretim biçimleri ile birlikte insan bedenine duyulan ihtiyaç daha fazla artmıştır. Bedenin becerilerinin artırılması da ancak eğitim yoluyla olmaktadır. Beden merkezli bir eğitim süreci bizi biyopolitikaya götürmektedir. Şentürk'ün belirttiği gibi bu dönüşüm eski tip emir-itaat biçiminden daha disiplinler iktidar biçimine dönüşümü sağlamıştır. Bu model biyoiktidarı referans almış, iktidarın istekleri doğrultusunda insan modeli oluşturmak amaçlanmıştır. Kendisini ölüm ile şekillendiren eski emir-itaat biçimi, yerini yaşamı merkeze alan bu modele bırakmıştır. Bu yeni modelin iktidar biçimi de eğitimi yaşamla özdeşleştirmiştir.³⁰

Ütopyalardaki yönetimler biyopolitik iktidar biçimlerinde olduğu gibi eğitimi kendi kontrolleri altına almaya çalışırlar. Bu durum klasik ütopyalardan başlayarak günümüzdeki ütopyalara varana dek değişmemiştir. *Rüyada Terakki* ütopyasında da devletin devamlılığı için eğitim merkeze alınmıştır. İleri İslam Medeniyetinde eğitim, iktidarın güdümündedir. Bu eğitim süreci doğumdan itibaren başlar. Çocukların doğumunun gerçekleştiği ve eğitim görmeye başladıkları kurumun ismi, “Tevlit ve Terbiyehane” dir. Bu kurumda çocuklar devlet kontrolünde yetiştirilmektedir. Çocuk, doğumundan itibaren eğitime tabi tutulur ve 5 yaşına geldiğinde hangi mesleğe yatkın olduğuna bakılır. Çocuk yetenekli olduğu mesleğe yönlendirilir. Bu durum, kurumun aynı zamanda biyopolitik anlamda bedenleri üretme merkezi olarak belirtilebilir. 1913 yılında yazılan bu ütopyada Tevlit ve Terbiyehane kurumu bir ütopyik hayal olarak kurgulanmıştır. İlginç olan durum ise, ülkemizde 1926 yılında kurulan “Talim ve Terbiye Dairesi” ile hem isim olarak hem de faaliyetler bakımından benzerlikler taşımasıdır.

²⁹ Foucault, 2012, s. 49

³⁰ İlknur Şentürk ve Selahattin Turan, “Foucault’un İktidar Analizi Bağlamında Eğitim Yönetimine İlişkin Bir Değerlendirme”, **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi**, 2012, cilt: 18, sayı: 2, s. 252

Ütopyalar için önemli bir diğer nokta da nüfusun kontrolüdür. Biyopolitik olarak nüfus, üretimin bir parçası olduğu için önemlidir. Nüfusun üretimi ekonomik, siyasi ve dini söylemlerin hep içerisinde olmuştur. Foucault'un iktidar analizinde de nüfus konusu büyük önem taşır. Foucault'a göre de iktidar, nüfusu kimi zaman doğum yanlısı, kimi zamansa doğumları kısıtlayıcı yönde hareket ettirir. Devlet kurumları da bu amaçla artık nüfus artışını doğal bir artış olarak ele almazlar. Onlara göre nüfusun artışı sanayileşme, üretim gibi etkenlerle birlikte ele alınmalıdır.³¹ Ütopyalar devamlılık için nüfusun kontrolünü de elinde tutmak ister. Nüfusun hangi düzeyde artacağı tamamen iktidarın tekelindedir. Kimi zaman doğum yanlısı, kimi zamanda da doğumları kısıtlayıcı yapı modern iktidarlar gibi ütopyalar için de bir zorunluluktur. Bunu hem klasik hem de modern ütopyalarda görmemiz mümkündür.

Örneğin Thomas More'un ütopyasında krallık şehirlerinde sadece belli düzeyde bir nüfusa izin verilmektedir. Eğer nüfus fazlalığı varsa yeni bir şehir oluşturulur. Fakat bir kıtlık ya da savaş durumunda nüfus azaldıysa başka ülkelerden nüfus takviyesi yapılmaktadır.³² Campanella'nın *Güneş Ülkesi* ütopyasında çocuk doğurmak öznel bir durum değil, toplumsal olarak değerlendirilmesi gereken bir olgudur. Üremek devlet yararına kutsal bir görevdir.

*... çocuk doğurmayı bireysel değil, toplumsal bir olgu olarak değerlendirirler; çünkü onlara göre çocuklar toplumun birer azasıdır.*³³

*...Sevgiye gelince, asıl görevi üreme işini gözetmek. Erkeğin ve kadının kusursuz bir soy üretecek şekilde çiftleşmesini sağlamak. Bu konuda bizimle alay ediyorlar, çünkü biz atların, köpeklerin üremesine onca özen gösterirken insanların üremesine kayıtsız kalıyormuşuz. Sevgi doğan çocukların yetiştirilmesinden sorumlu... yani beslenmeyle, giyim kuşamla ve cinsel birleşmeyle ilgili ne var ne yoksa hepsinden sorumlu ve bu sanatları öğretmekle yükümlü erkek ve kadın öğreticileri yönetmekle görevli.*³⁴

Modern dönem ütopyası olan *Rüyada Terakki*'de de nüfusun kontrolü ve çoğalması iktidarın elindedir. Nüfusun nitelikli biçimde çoğalması amaçlanır. Çünkü çocuklar ütopyanın geleceği olarak görülürler. Ütopyada geleceğin iyi şekillenebilmesi için evlilikler de başarılı olmalıdır. İyi bir evlilik doğacak çocuğun da iyi yetişmesini sağlayacaktır. Bu sebeple İleri İslam Medeniyetinde evlilikler fazlaca önemsenir. Evlilik daha önceki bölümde de bahsettiğimiz gibi eşleşme yöntemiyle gerçekleşir. Evlilik bağı bu şekilde daha pragmatik yollarla kurulmuştur. Bu şekilde doğacak çocukların da topluma daha yararlı olacağı düşünülmüştür.

³¹ Foucault, 2016, s. 25-30

³² Thomas More, **Utopia**, çev. Selahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol ve Mina Urgan, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016

³³ Campanella, s. 65

³⁴ Campanella, s. 42-43

Ütopyalar ile ilgili ele alacağımız son nokta kontrol yapısı olacaktır. Daha önceden de iktidarın görünmez olduğunu, ancak aynı zamanda her yerde olduğunu belirtmiştik. İktidarın bu heryerdeliğini kontrol toplumunu sağlanması ile gerçekleşebilir. İktidar “görülmeden gözetleme” yoluyla toplumun kılcal damarlarına kadar işlemektedir. Bu görülmeden gözetleme durumunu ilk defa Jeremy Bentham, “Panoptikon” kavramıyla ortaya koymuştur. Bu kavramı bir mimarlık örneği olarak incelemiştir. Panoptikon kavramına göre oluşturulan hapisane binasının merkezinde bir gözetleme kulesi bulunmaktadır. Bu kule, binanın içerisinde kalan herkesi görebilmektedir. Fakat içeride kalan mahkûmlar gözetleyen bekçileri göremezler. Kulede gözetleyen kimse olmasa bile insanlar sürekli gözlem altında olduklarını düşünmektedirler. Bu sürekli gözlem durumunda vaziyetlerine çekidüzen veren mahkûmlar iktidarın sürekli denetimi altında olacaktır.³⁵

Foucault da “Panoptikon” kavramını iktidar ilişkilerini açıklamak için kullanmıştır. Ona göre toplum sürekli gözlenen, disipline edilmiş bir halde büyük bir kapatılma içerisinde. Bu büyük kapatılma durumu veba ve cüzzam hastalıkları analizi ile ulaşılmıştır. Buna göre cüzzamda toplumdan bireyler sürgün edilince “ari bir topluluk” yaratılırken, veba hastalığında herkesin gözetlenmesi ile birlikte “disipline edilmiş” bir kapalı toplum ortaya çıkmaktadır.³⁶

Ütopyalarda da kapatılma ve iktidarın sürekli gözlem alanlarıdır. Sürekli gözlem altında bulunan ütopya vatandaşları, yönetimin istemediği durumları gerçekleştirmekte zorlanacaktır. *Rüyada Terakki* ütopyasında da bu durum ön plana çıkmaktadır. Ütopyanın teknoloji kısmında değindiğimiz “devirdaim istinsah aynaları”, kişiye ait nüfus numaraları ile yönetim, görünmeden izleyerek iktidarını sağlamlaştırır; toplumun üzerindeki kontrol mekanizması ile de kontrolü gerçekleştirir. İleri İslam Medeniye’sinin güçlü pozisyonda olmasının nedenlerinden biri de bu olmalı.

Son olarak kısaca özetlemek gerekirse ütopyalar bir arzu dünyası inşasıdır. Ütopyalar kurgulanan arzu dünyasının devamlılığını amaçlamaktadır. Arzu kontrolü ve devamlılığı da ancak iktidar yoluyla gerçekleşecektir. İktidar bu kontrolü sağlamak için de çeşitli araçlara ihtiyaç duymaktadır. Bu araçlar bilgi, eğitim, nüfus ve kontrol toplumu olarak sayılabilir. Bu araçları kullanan iktidar görünmemesine rağmen bireyler üzerinde etkindir. Görünmeden gören, toplumu disipline eden, onları şekillendiren bu iktidar biçimi ütopyalarda da karşımıza

³⁵ Gizem Özdel, “Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği ve Panoptikon ile İktidarın Gözü Göstergeleri”, *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 2012, cilt: 2, sayı: 1, s. 23-34

³⁶ Emre Koyuncu, “Foucault’un Siyaset Felsefesinde Biyopolitikanın Doğuşu”, *Biyopolitika (2. Cilt): Foucault’dan Günümüze Biyopolitikanın İzdüşümleri*, (Ed. Onur Kartal), Nota Bene Yayınları, İstanbul, 2016, s. 30-31

çıkılmaktadır. Bu bölümde de bu iktidar tekniklerinin ütopyaların kurgusunda nasıl önemli olduğu örnekleri ile ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

SONUÇ

Thomas More'un 1516'da yazmış olduğu *Utopia* adlı eseri bir edebi türün oluşmasını sağlamıştır. Bu eser, aynı zamanda bir düşünce biçiminin oluşmasını sağlamıştır. Ütopyacı düşüncede insanlar yaşadıkları toplum ile yüzleşmeye başlamış, toplumun aksayan ve daha iyi olması gereken yönlerini eserlerine yansıtmışlardır. Böylelikle hem yaşadıkları dünyayı değiştirme kabiliyetlerini ortaya koymuşlar, hem de geleceğe dair umutlarını gözler önüne sermişlerdir. Bu söylemler, aynı zamanda ideal olan toplum biçimini yani tabiri caizse "Aden Bahçesi"ni yeniden kurma eylemidir.

Burada belirtilen ideal toplum düzeni, yalnızca hayal ürünü olan fantastik kurgu değildir. Gerçekleşmesi mümkün alternatif düzenlerdir. Her ütopya yazarı düşledikleri toplum tasarımlarının uygulanabilir olmasını bekler. Thomas More "*Utopia devletinin birçok özelliklerini şehirlerimizde görmek isterim. Bir umuttan çok dilektir bu*³⁷." sözleri ile sadece umuda değil, beklentiye de sahip olduğunu belirtmiştir. More'dan Erzurumi'ye kadar gelen ütopya yazarlarının çoğunda bu durum değişmemiş, hepsi toplumsal düzen oluşturmaya çalışmışlardır.

Bu kurguların gerçekleştirilebilir olabilmesi sağlayan şey, içerisinde dünyevi yönetim ve iktidar unsurlarını barındırmasıdır. Ütopyalar bir kutsal metin değildir ve kutsal bir metin gibi cennet tahayyülü oluşturmayı amaçlamaz. Ütopyalar hâlihazırda dünyada oluşturulabilecek ideal toplum biçimini kurmayı amaçlar. Bu toplum ve düzen dünyevi iktidar biçimlerini taşımalıdır. Modern yönetim unsurları etrafında şekillenen ütopyaların her zaman iyi kalabilmesi, Foucault'un iktidar analizinde olduğu gibi ancak toplumun her alanına hâkim olması ile gerçekleşebilir. Toplumun kılcal damarlarına kadar ilerleyen bu iktidar ağının merkezinde beden vardır. İktidar, bedeni ve arzuyu kontrol edebilmek için çeşitli mekanizmaları faaliyete geçirir. Bu çalışmada da ütopya-iktidar ilişkiseliliği merkezinde bu mekanizmalar ortaya konulmuş, biyopolitik kavram setleri ile de açılmaya çalışılmıştır. Böylelikle edebi alanda da biyopolitik inceleme yapılabileceği gösterilmiştir.

³⁷ More, s. 105

KAYNAKÇA

- Ayhan Yalçinkaya, “**Çağdaş Türk Edebiyatında Ütopya – Bir Giriş Denemesi**”, 30.12.2017, <http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/tartisma/1999/utopya.pdf>
- Emre Koyuncu, “Foucault’un Siyaset Felsefesinde Biyopolitikanın Doğuşu”, **Biyopolitika (2. Cilt): Foucault'dan Günümüze Biyopolitikanın İzdüşümleri**, (Ed. Onur Kartal), Nota Bene Yayınları, İstanbul, 2016
- Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye Tarihi**, çev. Yasemin Saner Gören, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000
- Firdevs Canbaz Yumuşak, “Ütopya, Karşı Ütopya ve Türk Edebiyatında Ütopya Geleneği”, **Bilig Dergisi**, sayı: 61, ss. 47-70
- Gizem Özdel, “Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği ve Panoptikon ile İktidarın Gözü Göstergeleri”, **The Turkish Online Journal of Design Art and Communication**, 2012, cilt: 2, sayı: 1, ss. 22-29
- Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy, “1912-1913 Balkan Savaşlarının Edebiyata Yansımaları”, **Balkan Araştırması Dergisi**, sayı:1, ss. 91-111
- İlknur Şentürk ve Selahattin Turan, “Foucault’un İktidar Analizi Bağlamında Eğitim Yönetimine İlişkin Bir Değerlendirme”, **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi**, 2012, cilt: 18, sayı: 2, ss. 243-272
- Krishan Kumar, **Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya**, çev. Hakan Tanıttıran, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2006
- M. Kayahan Özgül, **Türk Edebiyatında Siyasi Rüyalarda**, Hece Yayınları, Ankara, 2004
- Michel Foucault, **Cinselliğin Tarihi**, çev. Hülya Uğur Tanrıöver, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2016
- Michel Foucault, **İktidarın Gözü**, çev. Ferda Keskin, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012
- Molla Davudzade Mustafa Nazım Erzurumi, **Rüyada Terakki ve Medeniyet-i İslamiyeyi Rüyet**, İstanbul, 2012b
- Molla Davudzade Mustafa Nazım Erzurumi, **Rüyada Terakki**, çev. Hilal Aydın ve Öykü Özer, Kapı Yayınları, İstanbul, 2012a
- Murat Gülsoy, “Edebiyatımızdaki İlk Ütopya Örneklerinden Rüyada Terakki ve İleri İslam Medeniyeti Rüyası”, **Notos Öykü**, sayı: 36, ss. 56-60
- Nurettin Öztürk, **Çağdaş Türk Edebiyatında Ütopya**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Malatya, 1992

Sadık Usta, “Türkiye Deviminin Ütopyaları”, **Bilim ve Ütopya Dergisi**, Sayı: 167, ss. 7-16

Seda Uyanık, **Osmanlı Bilim Kurgusu: Fenni Edebiyat**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013

Thomas Lemke, **Biyopolitika**, çev. Utku Özmakas, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016

Thomas More, **Utopia**, çev. Selahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol ve Mina Urgan, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016

Tommaso Campanella, **Güneş Ülkesi**, çev. Çiğdem Dürüşken, Alfa Yayınları, İstanbul, 2016

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 10.01.2018 • Kabul Tarihi / Accepted:24.01.2018

Bir Mekân Olarak Bedenin Kontrolü: İkaria'ya Yolculuk*

Nur ŞAHİN

YL Öğrencisi

Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

ORCID: 0000-0002-0243-5644

Mail adresi: sahinn.nur@hotmail.com

Öz

İktidar ilişkileri yaşadığımız toplumu düzenler. Bu düzenleme ile iktidar toplum üzerinde kontrol sağlar. Bedenler bu kontrol için son derece önemlidir. Çünkü beden hem bir üretim aracı hem de meşruluk kaynağıdır. Bedenler iktidar için bir araç değil, kontrol edilmek istenen bir nüvedir. Cezalandırma, kontrol için kullanılan araçlardan biridir. Ceza türleri iktidarın toplumdaki yansımalarıdır.

Ütopyalar iktidar ilişkileri ve toplum hakkında fikir verir. Çünkü toplumu etkileyen fikirler ütopyalarda yer alır. Bu çalışmada Etienne Cabet'nin İkaria'ya Yolculuk adlı eseri disipline edici iktidar ilişkileri ve cezalandırma teknolojileri üzerinden ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Biyo-politika, İktidar, Ütopyalar, Etienne Cabet, Suç ve Ceza Mekanizması.

* TSBD 15. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresinde sunulmuş tebliğin geliştirilmiş halidir.

Body Control As A Place: Journey To Ikaria

Abstract

Power relations regulates the world that we live in. In this regulation, power can gain control on society. Bodies are high important fort this control. Because the body is both a means of production and a source of legitimacy. Bodies are not just a mean, they are core which asked for control. Castigating is one of the means are use for control. Types of punishment are reflection of the power on the society.

Utopias give an idea about power relations and society. Because the ideas that influence the society are part of utopias. In this article, Travel and Adventures of Lord William Carisdall in Icaria from Etienne Cabet is examined according to castigating and power relations.

Keywords: *Biopolitics, Power, Utopias, Etienne Cabet, Castigating*

GİRİŞ

Toplumunu kontrol eden ve şekillendiren iktidar, çeşitli formlarda karşımıza çıkar/gizli kalır. İktidarın gizini ve aldığı formları analiz edebilmek için bu iktidar ilişkilerinin incelenmesi gerekmektedir. Bu yazının amacı Cabet'nin ütopyasındaki iktidar ilişkilerinin ve biyopolitika mekanizmalarının çözümlenmesidir. İnceleme aracı olarak seçilen suç ve ceza mekanizmaları, bize cezalandırmanın adalet ile olan ilişkisinden çok yönetme ve tertibat ile ilgili olduğunu göstermiştir. Suç sınırları ile legal ve illegal olanın ayrımını çizen iktidar, bireylerin hareket sınırlarını da belirlemiş olmaktadır.

İnsanlık Antikçağ'dan başlayarak, günümüze kadar bir yeryüzü cenneti tahayyül etmiştir. Siyasal ve ekonomik sistemlerin adaletsizliğini ve kötülüğünü eleştirerek daha adil ve insanca olduklarını düşündükleri ütopyalarını kurgulamışlardır. Ütopyalar, yalnızca 'olmayan', 'en iyi yer'in ve geleceğe ait bir toplumun hayalinden ibaret değildir. Aslında ütopyalar büyük oranda 'bugünü' biçimlendirmek, bugünün kötü attığı tüm köşelerini törpülemek istemektedirler. Ütopyalar da ideolojiler gibi yaşamı kuşatmakta ve onu statik hale getirmektedir. Çünkü yarattığı 'en iyi'nin korunmasını arzulamaktadırlar.

İnsanın kaderinin mutsuzluk olmadığı savından hareketle ütopyasını kurgulayan Cabet, toplumların kötü örgütlenmelerinin kaynağının eşitsizlik olduğunu düşünmektedir. Ona göre, kötülük yok edilmeli eşitsizlik yerine eşitlik geçmelidir. Buna koşut olarak ütopyasında *İkaria* ülkesine yolculuk yapan Aristokrasi savunucusu (ki zaten kendisi de Lord olan William Carisdall) *İkaria*'daki düzene hayran kalır ve Aristokrasi üzerine olan fikirleri değiştirir. *İkaria*'nın biyopolitik çözümlenmesi¹ ise bize eşitlikçi ütopyalarda bile iktidarın yaşama yön verdiğini ve bireyleri kontrol ettiğini göstermektedir. Bilhassa suç ve ceza mekanizması, somut bir hapisane veya kapatılma alanları olmaksızın toplumun bir kapatılma alanı haline nasıl gelebileceğini göstermektedir. Çalışmamız bu eksen üzerinden ilerleyecektir.

ÜTOPYA NEDİR VE İKARIA'DA KURULAN HAYAT NASIL İŞLEMEKTEDİR

Ütopya sözcüğü, "hiçbir yer" anlamına gelen 'outopia' ve "iyi yer" anlamına gelen 'eutopia' sözcüklerinden oluşmaktadır. 'Ütopyanın içkin olarak taşıdığı anlamı insanlığın refahı güvenliği ve mutluluğu için idealize edilmiş en iyi toplumsal düzen olarak özetlemek doğru olacaktır.'² Ütopyanın kavramsal olarak ortaya çıkması coğrafi keşifler ve hümanizmin etkilerinin görüldüğü Rönesans dönemine denk düşer. Kavramı ilk olarak kullanan 1516 yılında *Ütopya* adlı eseri

¹ Biyopolitik çözümlenme, iktidar ilişkilerinin yalnızca siyasi iktidar bağlamında ele alınmayıp günlük hayatta, bireyler arasında da nasıl yeniden üretildiğini görmemizi sağlayacaktır. Egemen ideolojinin günlük hayatımızı düzenlerken nasıl görünmez olduğunu farketmemizi sağlayacaktır.

² Nilnur Tandoğmuş, *Ütopya: Antik Çağ'dan Günümüze "Mutluluk Vaadi"*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013, s.18

yazan Thomas More'dur. Ütopyalar içerisinde, insanlık için sonsuz bir mutluluğun umudunu taşır. Bu yalnızca hayal edip umut etmekten ibaret değildir. En iyi düzen için gerekli olan değişim ve dönüşümlerin de altını çizer. Ütopya yalnızca yeni bir toplum oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda yazıldığı dönemin ve ait olduğu toplumun izdüşümlerine ulaşmamızı sağlar. Bize o toplumun bir eleştirisini sunar. Bu bakımdan ütopyalar incelenirken ait olduklarını toplum ve dönem, araştırmanın bir parçası olarak ele alınmalıdır. Bu çalışmada incelenen Etienne Cabet'nin *İkaria'ya Yolculuk* adlı eseri 1842 yılı Fransa'sında yazılmıştır. Fransız Devrimi sonrasında doğan ve Napolyon İmparatorluğu koşullarında yaşayan yazar, hayatı boyunca radikal Jakoben bir çizgi izlemiş 1830 yılında gerçekleşen Temmuz Devriminde bir aktivist olarak yer almıştır. Cabet, yaşamı boyunca birçok kez Cumhuriyetçi fikirlerinden dolayı çeşitli cezalar almıştır. Hem yazarın hem de 1830'da başlayıp Bourbon Hanedanını yıkarak yerine liberal bir monarşinin kurulmasına sebep olan Temmuz Devrimi'nin fikirleri bu ütopyaya yansımıştır. Cabet'nin ütopyası, genel anlamda bir Cumhuriyet savunusu ve aristokrasinin eleştirilerini içermekte, eşitlik özgürlük ve kardeşlik vurgusu yapmaktadır.

1789 Fransız Devrimi ardında miras olarak sosyalist toplum fikirlerini bıraktı. Zira devrim, iktidara karşı büyük bir halk kitlesi oluşturma hususunda gelecek nesiller için bir ilham kaynağı oldu. 'Eşitlikçi, özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasını öngören görüşler Fransız Devriminden önce ve devrim sonrasında dile getirilmiyor değildi ama Fransız Devrimi esas olarak mülksüz toplumsal kesimler tarafından değil, yükselmekte olan burjuvazinin önderliğinde köylülerin de desteğini alarak gelişen bir devrim oldu.'³ Devrimi gerçekleştirenler, ortak mülkiyetten ziyade, mülkiyet hakkını güvence altına almayı amaçlıyordu. Aslında 18. Yüzyıl Fransa'sında yazılan ütopyaların ortak sorunsalı büyük toprak sahipleri ile köylüler arasındaki çelişkiydi. Ütopyalardaki toplumsal eleştiriler, tarım üretimindeki sorunlar ve yaşam koşullarının üretkenler için zorluğu üzerine kuruldu. Bu sorunlara çözüm önerisi, tarım ilişkilerinin herkesin refah içerisinde yaşmasına yetecek olan bir üretim ve bölüşüm sistemi tarafından şekillendirildiği bir toplumun kurulmasıydı. 1842 yılında yazılan *İkaria'ya Yolculuk* da bu izleri taşımaktadır. Birçok ütopyada olduğu gibi *İkaria'ya Yolculuk*'ta adından da belli olacağı üzere, ada ve yolculuk teması vardır. Yolculuğu yapan kişi bir Lord; burada yine yazarın Aristokrasi-Cumhuriyet karşılaştırmalarından birini görüyoruz. En iyi yönetim şeklinin Aristokrasi olduğunu düşünen Lord, *İkaria*'da gördüklerinden çok etkileniyor ve Aristokrasi ile yönetilen kendi ülkesinin ne kadar aciz olduğunu anlıyor. *İkaria*'da yaşadığı tecrübeler fikirlerinin değişmesine sebep oluyor.

İkaria, yüz eyaletten oluşuyor. Eyaletlerin toprak büyüklükleri ve nüfusları aynı. Eyaletler az-çok eşit on komünden oluşuyor. Eyalet kenti eyaletin tam ortasında

³ Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988, s.2734

komün kenti de komünün tam ortasında yer alıyor.⁴ Bize Thomas More'un ütopyasını hatırlatacak bir bilgi olarak *İkaria*'da bir kenti incelemek diğer kentleri incelemekle eşdeğerdir; çünkü kentlerin yaşam standartları birbiriyle aynıdır. Komünlerde köyler ve çiftlikler bulunmaktadır. Ütopyada bütün kötülüklerin, savaşların, yıkımların ve eşitsizliklerin sebebi olarak özel mülkiyet görülüyor, bundan dolayı para mefhumuna yer verilmiyor. *İkaria*'da üretim ulusal atölyelerde ulusal işçiler tarafından yapılmaktadır ki toplumda herkes çalışmakla mükelleftir. Belli alanlardaki üretim fazlası ihtiyaç bölgelerine yollanmakta ve refah herkesçe eşit bir şekilde tesis edilmekte hiçbir yerde açlık ve sefalet görülmemektedir. *İkariyalılar* bu hizmetlerini 'Monarşi hizmetleri satar Cumhuriyet ise bedava sunar' diyerek anlatmaktadırlar.

Halk, kendilerini ilgilendiren kararları hep beraber almaktadır. Anayasayı ve yasaları 'ulusal meclis' hazırlamaktadır. Temsilcilerin kimler olacağı, olası bir durumda görevden alınıp alınmayacağına halk karar vermektedir. Seçimle belirlenen vekillerin görevleri geçicidir, sorumludurlar ve azledilebilirler. Bu politik örgütlenmeyi 'Demokratik Cumhuriyet ve Saf Demokrasi' olarak tanımlamaktadırlar. Amaçları da genel ve mutlak eşitliktir. Ulusal meclis cumhuriyeti oluşturan bin komünden her birinin iki vekil göndermesiyle oluşturulur. Yarısı her yıl yenilenir. Halkın egemenliğini temsil eder. Vekiller ulusal sarayda barınırlar. Fakat bu sarayda asker, nöbetçi ya da silah bulunmamaktadır. Vekillerin yaşam standardı hiç kimseden üstün ya da farklı değildir. Vekillik de diğer meslekler gibi bir meslektir ve geçicidir. Sağlık, yemek, ulaşım, giyecek vb. ihtiyaçların görülmesinden sorumlu olan komiteler de bu saraydadır. Sarayda yasalar görüşülmektedir ve halk dilediği zaman bu toplantılara katılabilmektedir.

Ulusal meclisin bir başkanı vardır fakat görevi moderatörlük gibidir. Temsilcilerin herhangi bir davetini reddetmesi isyan anlamına gelir ve ulusal meclis hemen onu azledip yargılanmasını sağlar. Görüşülen tüm meseleler halkın katılımına açıktır. 'Halkın selameti için bir işin gizli görüşülmesi gerek' iddiasını tiranların yalanları olarak kabul ederler. Kendi ülkelerindeki devrim öncesinde temsile dayalı bir hükümet olduğunu ve bunun *kaba bir gücü* olduğunu esasen Aristokratların çıkarlarını gözetten bir *terör yasasından* başka bir şey olmadığını düşünürler. Ulusal meclisin oyladığı en önemli yasaları onaylayan ya da geri çeviren bir Yüksek Meclis vardır. Eyalet Meclisleri ise komünler tarafından seçilen yüz yirmi vekilden oluşur. Esasen Ulusal Meclise bağlıdır, görevi eyaletin bütün komünlerinde yasaların uygulanmasını sağlamaktır. Üyelerinin yarısı her yıl yenilenir ve on beş komiteden oluşur tartışmalar halka açıktır. Cumhuriyet her yıl, halkın beslenmesi, barınması, giyinmesi vb. ihtiyaçları için üretilmesi gereken her şeyi saptar. Bunlar ulusal atölyelerde, ulusal işçiler tarafından imal edilir. Ürünler ulusal mağazalarda depolanır. Herkes ulusal işçidir ve Cumhuriyet için

⁴ Etienne Cabet, *İkaria'ya Yolculuk*, çev. Ela Güntekin, Maide Selen, Say Yayınları, İstanbul, 2012, s.52

çalışır. Erkek ve kadınlar istedikleri meslek, sanat ya da iş kolunda çalışabilmektedirler. Bütün sağlıksız ve pis işleri makineler yaptığı için insanlar çalışırken yorulmaz ve çalışmak günlük hayatın önemli bir zaman dilimini kapsamaz. Çalışma saatleri kışın altı saat, yazın yedi saat olarak belirlenmiştir.

Her yıl her meslek için gerekli olan işçi sayısını istatistiklerle saptayan Cumhuriyet her komün için bir liste yayınlar ve on sekiz yaşındaki gençler bir seçim yapar. Bu tören ‘işçiliğin doğuşu’ olarak kutlanır. Kırlarda ikamet eden tarımla uğraşanlar kentlilerin yararlandığı her şeyden yararlanabilirler, yaşam standartları arasında hiç fark yoktur. Çiftçi olmak isteyenler, mevsimsel olarak ne zaman ne ekileceğini, tarım araçlarını kullanmayı ve hammaddelerin ürünlere dönüştürülmesini öğrenirler. Her çiftliğin bir toprak istatistiği bulunur ve çiftçiler buna uygun üretim yapar. Her komünden toplanan ürünler dağıtım için yeniden toplanır ve eksiği olan komünlere ürün fazlası gönderilir. Ürün fazlaları aynı zamanda ticaret yapmak için de kullanılır. Ticaret değiş-tokuş usulü ile yapılır. Müttefikleri olan ülkelerden nelerin alınacağına ve nelerin verileceğine ulusal meclis karar verir. Özel sektöre ait hiçbir iş örgütlenmesi yoktur. Her şey Cumhuriyet’in atölye ve mağazalarında üretilir ve ihtiyacı olanlara dağıtılır. Halk bunları ortaklaşa işletir ve kazancını ortaklaşa bölüşür. Yani, ortak mülkiyet vardır ve para kullanılması yasaktır.

‘18. Yüzyıl boyunca ortaya atılan toplum eleştirisi ve ütopyalar arasında, var olan mülkiyet ilişkilerinin eleştirisinden yola çıkan iki ana akım seçilebilir. Bunlardan birincisi, özel mülkiyeti ortadan kaldırmayı hedeflemiyor, ama toplumsal alanda var olan mülkiyeti eşitlik ilkesi çerçevesinde yeniden paylaştırmayı öngörüyordu. Daha radikal olan ikinci akım ise, özel mülkiyeti tamamen ortadan kaldırmayı ve komünist bir toplum kurmayı hedefliyordu.’⁵ Tıpkı Cabet’in ütopyası gibi. Cabet ütopyasında sınıfsız bir toplum kurmayı hedeflemişti. İkarıya’nın toplumsal örgütlenmesi herhangi bir sınıf veya hiyerarşiye tabii değildir, aynı zamanda yönetici elit de bulunmamaktadır. Fakat İkarıya’ya özgü bir soyluluk kavramı vardır. Soylular ünlü ve tanınmış vatandaşlardır, buna doğuştan sahip oldukları için soylu kabul edilmezler. Soylu olarak kabul edilenler, büyük buluşları ve hizmetleriyle herkese yarar sağlayarak öne çıktıkları için soylu olarak kabul edilirler ve onlara saygı duyulur. Emek örgütlenmesi içerisinde de kadınlar ayrıksı durmaz. Erkeklerle aynı şart ve imkânlarla sahiplerdir. Yemek, temizlik gibi işler komiteler tarafından yapıldığı için kadınlar toplumda ikincil bir konuma itilmemiştir. Zira kamusal alan özel alan ayrımı da yapılmamıştır.

Yazarın fikirleri ile 18. Yüzyıl Fransa’sından alınan miras, ütopya içerisinde bir hayatı yeniden kuruyor, yeni bir insan tasarımı yapıyor. Bir bütün olarak ütopya ülkesinin ve yeni tasarımın nasıl işlediğini anlamak için biyopolitika iyi bir araç niteliğindedir. Biyopolitika, toplumun yönetimi ve hayatın en atomik alanlarının düzenlenmesi ile ilişkilidir. Ana sorunsalı hayatın tertibatı ve bu süreçte hangi

⁵ Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, s.2735

hayatın daha değerli veya yaşamaya değer olarak nitelendirildiğidir. Ütopyalar içerisindeki hayatın nasıl kurulduğu ve düzenlendiği buradan hareketle incelenebilir.

ÜTOPYA VE BİYOPOLİTİKA İLİŞKİSİNİ NASIL KURMALI?

Biyopolitik mekanizmaları çözümlenmek, iktidar ilişkilerinin günlük hayata nasıl sızdığını görmemize, günlük yaşantımızda ideolojinin nasıl görünmez olduğunu fark etmemize yardımcı olmaktadır. Biyopolitika 20. Yüzyıl itibarıyla tartışılmaya başlanan bir kavramdır. Biyopolitika ve biyoiktidar dediğimizde yalnızca yönetsel bir edim aklımıza gelmemelidir. İktidarı bir güç ilişkisi olarak tanımlayan Michel Foucault, iktidarın en uç noktalarda öznel hayatlarını ortadan kaldırma yetkisine sahip olduğundan bahseder. İktidar, hayat ve ölüm üzerinde düzenleme yapma yetkisine sahiptir. İktidar ilişkilerinin incelenmesinde amaç baskı veya zoru ortaya çıkartmaktan ziyade yönetme ve yönlendirme olgularının keşfedilmesidir. Foucault'nun temel sorunsalı iktidarın ne olduğunu anlamak ve bu iktidar ilişkilerinin çözümlenmesidir. Çalışmamız da bu eksen üzerinden devam edecektir.

İktidar ilişkilerinin yalnızca baskılayıcı ve yasaklayıcı bir işlevi yoktur bunların yanında bir de üretici olmak gibi bir özelliği vardır. İktidar hakim olacağı mekana yalnızca dışsal bir etkiye sahip değildir, aynı zamanda onu kurmaktadır. Teker teker bedenler ve bir bütün olarak nüfus bu mekanın en önemli parçalarıdır. İktidar için kendini tesis etmenin ve yeniden üretmenin mekanı bedenlerdir ve bir mekan olarak bedenin kontrolü bu hususta önemlidir. Yaşamın yeniden üretimi de insanın elinde olduğu için iktidar beden üzerinden yaşamın yönetimini gerçekleştirir. Zira insan, biyo-materyal, üretim aracı ve meşruluk kaynağıdır. 'Fakat beden aynı zamanda siyasal bir alanın içine de doğrudan dalmış durumdadır; iktidar ilişkileri onun üzerinde doğrudan bir müdahale meydana getirmektedirler; onu kuşatmakta, damgalamakta, terbiye etmekte, ona azap çektirmekte, onu işe koşmakta, törenlere zorlamakta, ondan işaretler talep etmektedir.'⁶Yaşamın yönetimi bedenin yönetimini önceler. Bir mekân olarak ele alınan bedenin terbiyesi, bedenlerin üretken ve itaatkâr olmasını amaçlar niteliktedir.

Beden üzerinde hakimiyet kuran iki tür iktidar vardır. 17. Yüzyıla ait egemen iktidar modelinde iktidar bireyleri formatlayarak bedeni disipline etmektedir. Fakat 19. Yüzyıldan itibaren karşımızda farklı bir iktidar modeli vardır. Bu iktidar modeli tek tek bedenleri değil bir tür olarak insanın, yani toplumun yönetimini amaçlamaktadır. Bu iki farklı iktidar modeli, cezalandırma teknolojilerinde bir ayrımı karşımıza çıkartmaktadır.

⁶ Michel Foucault, **Hapishanenin Doğuşu**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Yayınevi, Ankara, 2017, S.63

Egemen iktidarın ayırt edici özelliği yaşam ve ölüm üzerindeki hakkıdır. Egemen iktidar, ölüm üzerinde doğrudan hak sahibi olabilmektedir. Bu hak, hükümdarın korunması ve devamlılığının sağlanması için kullanılmaktadır, işlenen suçlar da bizzat hükümdarın kişiliğine karşı işlenmiş olarak kabul edilmektedir. Yaşam ve ölüm üzerindeki hak, öldürme ile yaşamasına izin verme olarak gerçekleşmiştir.⁷ ‘Bu evrede cezalandırma pratiği pragmatik olarak egemenlik ilkesini tehdit eden kişinin bedenine yönelik aşırı bir şiddet uygulaması şekline bürünmüştür.’⁸ Fakat günümüzde iktidar mekanizmaları derin bir dönüşüm yaşamıştır. Baskı, düzenleme ile harmanlanmıştır. ‘Ölüm hakkı o andan itibaren yaşamı yöneten bir iktidarın gerektirdiklerine doğru kaymaya ya da en azından bunlara dayanmaya ve bunların taleplerine uymaya yönelecektir.’⁹ Artık ölüm üzerindeki hak, yaşamı yönetmeyi ve düzenlemeyi amaçlayan bir iktidarın tamamlayıcısı olarak görülmektedir. İşlenen suçlar hükümdarın kişiliğine karşı değil, kamusal çıkarı zedeleyen ve tehlike arz eden eylemlerden oluşmaktadır. Öldürmenin ötesinde yaşamı kuşatan iktidar teknolojileri yaşamı bu şekilde yeniden üretir ve işletir. ‘İktidarın yeni bir biçimi tarafından git gide daha fazla tamamlanarak hayatı yönetir, korur, geliştirir ve besler.’¹⁰

‘Böylesi bir iktidar, nitelenmek, ölçmek, değerlendirmek, hiyerarşiye sokmak durumundadır, öldürücü canlılığıyla ortaya çıkmak değil; onun işi itaatkâr uyuklarla hükümdarın düşmanlarını birbirinden ayıran çizgiyi çizmek değil, normlar çerçevesinde dağıtımlar yapmaktır.’¹¹ Kapatma, hapsedme pratikleri, ıslah etme pratiklerine dönüşmeye başlamıştır. İktidarın normalleştirme süreci norm-dışı kalanların yeniden üretici ve itaatkar olmalarını sağlayacak şekilde işlemektedir. Fakat ölüm üzerinde düzenleyici gücü olan iktidar tamamen tarih sahnesinden silinmemiştir. Ölüm hakkı da artık hayatı sürdürmek ve yönetmek isteyen iktidarın tabiiyetine girmiştir.

İKTİDAR VE CEZALANDIRMA PRATİKLERİ İLİŞKİSİ

İktidar ilişkilerinin dönüşümü ile cezalandırma teknolojilerinin dönüşümü arasında diyalektik bir ilişki vardır. Birbirlerine eklenerek ve birbirlerini etkileyerek dönüşmüşlerdir. Suç ve cezalandırma mekanizmasındaki dönüşüm hüküm edimi yani iktidar ilişkilerindeki dönüşüm ile ilişkilidir. Egemen iktidar modelinden farklı olarak, disipline edici iktidarın hayatı koruyup onu yeniden üretmesi, cezalandırma teknolojilerinde de söz konusu olmuştur. Hayatı sonlandırabilme iktidarı, artık onu çepeçevre sarma, yeniden üretme ve

⁷ Michel Foucault, **Cinselliğin Tarihi**, çev. Hülya Uğur Tanrıöver, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2016, s. 97

⁸ Alev Özkazanç, **Biyopolitik Çağ’da Suç ve Cezalandırma:Denetim Toplumunda Neoliberal Yönetimsellik**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi GETA Tartışma Metinleri, No:104, 2007, s.2

⁹ Michel Foucault,2016,s.97

¹⁰ Thomas Lemke,**Biyopolitika**,İletişim Yayınları,İstanbul,2016,s.55

¹¹ Michel Foucault,2016,s.103

yönlendirme amacı taşımaya başlamıştır. 17. Yüzyılda tanık olunan azap çektirmeye yönelik ve halkın izlemeye zorlandığı idam cezaları suçun beden üzerinde cisimleşmesine sebep olmaktadır. Azap çektirmenin görselliği, önemsiz sayılabilecek bir yasa ihlalinin bile cezaya maruz kalacağı bilincini, izleyici olan halkın zihninde oluşturmanın yanında, şiddet uygulayan iktidarın dehşetinin hissedilmesini amaçlamaktadır. Azap çektirmenin amaçlarından biri, suçun suçlu tarafından kabulü ve itirafıdır. İtirafı bu denli önemli yapan şey ise, halka verilmek istenen ‘ibretlik’ mesajın bir parçası olması ve egemen ideolojinin bu itirafı yeniden üretiliyor, halk tarafından yeniden öğreniliyor olmasıdır. Bu tarz ‘düzmece söylemler’ adaletin gerçek üzerinde temellenmesini sağlıyordu.¹²

Bu törenlerin olmazsa olmaz tarafını oluşturan halk bu seyirlik işkenceye tanık olmak durumundaydı. Fakat Foucault’nun *Hapishanenin Doğuşu* kitabında birçok örnekle gösterdiği gibi 18. Yüzyıl halkın tanık olmaya karşı direnç gösterdiği bir dönüm noktası olma özelliğini taşıyordu. Suç ve ceza arasındaki orantısızlıklara tanık olan halk kendini suçluyla bir hissetmeye başlamıştı. ‘Ama özellikle –ve bu sakıncalar işte bu noktada siyasal hala gelmekteydiler- halk en çok, suçu iğrenç ve iktidarı yenilmez olarak gösterme durumunda olan bu ayınler esnasında kendini cezaya çarptırılanlara yakın hissetmekteydi; kendini en çok bu anlarda, tıpkı mahkûmlar gibi ne dengesi ne de ölçüsü olan yasal bir şiddetin tehdidi altında hissetmekteydi.’¹³ Tarihsel olarak yeni bir üretim tarzının hâkim olması da bu dönüşümün diğer bir sebebidir. İnsanın nefes alan bir üretim aracı olması hayatından bu kadar kolay vazgeçilmemesine sebep olmuştur. ‘Ve 18. Yüzyıl ile 19. Yüzyıl ıslahatçıları, infazcılarının sonuçta halkı yalnızca korkutmakla kalmadıklarını unutmayacaklardı. Bu ıslahatçıların ilk feryatlarından biri bunların kaldırılması yönünde olmuştur.’¹⁴ 18. Yüzyıl ile birlikte azap çektirme isyan ettirici bulunmaya başlanmıştır. Ceza adaletine sinmiş olan bu intikam arzusu yerine, cezalandırmanın oturtulması gerektiği fikri hâkim olmaya başlanmıştır. ‘Resmolan hiç kuşkusuz, mahkûmların insanlığına karşı yeni bir saygıdan çok – hafif cezalarda bile azap çektirme henüz sıklıkla kullanılmaktadır- daha becerikli ve daha incelmış bir adalete, toplumsal bünyeyi daha sıkı bir şekilde kuşatan bir cezalandırmaya doğru olan eğilimdir.’¹⁵ Artık ceza-ödetme tartışması yerini, ceza-yarar tartışmasına bırakmıştır. Ceza ne ölçüde topluma karşı yapılan kötülüğü, suçu onarırsa o ölçüde yararlı olacaktır.

Cezalandırma sistemlerindeki dönüşümlerde görüyoruz ki savaş hukuku pratiği yerini ‘meşru şiddet’ uygulayan modern devlete bırakmıştır. ‘18. Yüzyıl sonunda gündeme gelen ve batıdaki modern ceza formuna damgasını vuran gelişme ise egemenlik ilkesini reddetmeksizin sosyal düzen ve yasa kavramlarını, egemenin keyfi ve aşırı somutluğundan sıyırmaya çalışan klasik ceza hukuku

¹² Michel Foucault,2017,s.117

¹³ Michel Foucault,2017,s.112

¹⁴ Michel Foucault,2017,s.113

¹⁵ Michel Foucault,2017,s.131

kuramlarının gelişmesi olmuştur.¹⁶ Elbette ceza ile şiddet edimi farklı olgulardır. Açık bir şiddet hali olan savaş eşitler arasındayken, ceza eşitsizliği yeniden üretir ve meşruluğunu bu eşitsizlikten alır. ‘Cezalandırdığınız şeye önce diz çöktürmüş olmanız gerekir –lakin bu sert ifade aldatıcı olmasın, bir tahakküm pratiğinin asıl hedefi can yakmak değil eylemi ve iradeyi kendine tabi kılmaktır; nitekim açık şiddete dönüşme imkânı her durumda ima ediliyor olmasına karşın, şiddet marjdadır ve genellikle ertelenir.’¹⁷ Suç, artık yasaya karşı işlenen bir ihlal olarak tanımlanmaktadır. ‘Güvenlik teşkilatındaki gelişmelerle, yargı sistemleri ve kanunnamelerdeki yeniliklere paralel olarak modern hapishanenin doğuşu uluorta infaz edilen kanlı ceza gösterilerine çok daha az düşkün olan yeni bir toplumsal düzenin hayata geçirileceğinin sinyallerini vermiştir.’¹⁸ Hapishaneler ile birlikte cezanın amacı suçun karşılığını vermekten ziyade ıslah etmek olmuştur. Cezalandırma yöntemi de suçun beden ile bütünleştirilmesinden, tehlikeli, uygunsuz davranışların gözetimine evrilmiştir. ‘Hapishanenin modern cezalandırma modeli olarak hâkimiyetini tesis edişi iki yüzyıl süren gerilimli bir ilişkinin sonucunda suç ve ceza kavramlarının temsil ettiği hukuki egemenlik söyleminin nihayet disiplinler iktidar pratikleri tarafından içerilerek dönüştürülmesi anlamına gelir.’¹⁹

Bu değişimler sonucu görülüyor ki acı çektirmeye ve bir noktada diğer insanlar için ‘ibretlik’ bir korkutma barındıran beden, cezanın yeniden üretildiği mekân olmaktan çıkmıştır. 18. Yüzyıl sonu ve 19. Yüzyıl başı itibarıyla yeni bir cezalandırma teknolojisi söz konusu olmaktadır. Teatral ölümler son bulmuştur artık. Dönüşümün gebe kaldığı bu değişim, bir takım iç içe geçmişlikleri içerisinde barındırır. Ceza-beden ilişkisi yani cezanın suçlunun bedeninde var olması tamamen ortadan kalkmamıştır. Hapishanelerde mahkûmların işgücü olarak kullanımı, kürek mahkûmluğu, sürgün gibi cezalandırmalar da elbette bedenle ilişkili cezalandırmalardır. ‘Fakat ceza-beden ilişkisi azap çektirmeye yönelik olanlardakilerle aynı değildir.’²⁰ Söz konusu olan bazı haklardan mahrum bırakmaktır ve müdahale etmektir. Cezalandırma, acı çektirmeye dayalı fiziksel cezalandırmadan bazı haklardan yoksun bırakmaya geçmiştir.

‘Demek ki fizik cezanın büyük seyirlik unsur olmaktan çıkması 19. Yüzyıl başında gerçekleşmiştir; bedene azap çektirilmemekte, acının sahnelenmesi artık ceza kapsamından çıkarılmaktadır. Azap çektirmenin ortadan kalkması 1830-1848 arasında tamamen yerleşik hale gelmiş olarak kabul edilebilir.’²¹ Cezanın gösteri mahiyeti yerini yönetim edimi olma haline bırakmıştır. Hatta cezanın ve

¹⁶ Alev Özkazanç, s.2

¹⁷ Özkan Agtaş, Ceza ve Adalet, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2013, s.108

¹⁸ Mitchel P. Roth, **Göze Göz: Suç ve Cezanın Küresel Tarihi**, çev. Barışhan Erdoğan, Can Yayınları, İstanbul, 2017, s.174

¹⁹ Alev Özkazanç, s.2

²⁰ Mitchel Foucault, 2017, 43

²¹ Mitchel Foucault, 2017, s.47

ölümün mahremligi, halka açık cezaların, şiddeti toplumda alevlendirdiği ve normalleştirdiği tartışmalarının doğmasına sebep olmuştur. 'Bu olgudan ötürü adalet artık, infaza eklenmiş olan şiddeti halkın önünde üstlenmekten vazgeçmiştir.'²² Yeni cezalandırma teknolojisi bir nevi yeniden-eğitim sürecidir. 'Suçlunun topluma kazandırılması' esasen tehlike arz edebilecek yanlarının törpülenmesi ve itaatkâr hale gelmesi anlamına gelmektedir. Mahkûmların vücutlarında onların cezalandırılmış olduğunu herkesin anlamasını sağlayan kızgın damgalar yerini, 'mahkûm olma' sıfatına bırakmıştır. Foucault, cezalandırma teknolojisindeki bu değişimi fail değişimise de amaç değişmiştir diyerek yorumlamaktadır. 'Cezalandırılan unsurun biçimsel tanımından çok niteliği, cinsi ve bir bakıma özü değişmiştir.'²³ Celladın yerini alan doktorlar, psikiyatrlar hapishanelerde faile eşlik etmektedirler. Yasal cezalandırmalar yalnızca suça ve yasa ihlallerine değil bireylere de müdahale eder bir niteliğe sahiptir. Bu yeniden-eğitim sürecinde suçluyla birlikte suçlunun ruhu da yargılanmaktadır. Artık aranan yalnızca suça hangi cezanın verileceği değil aynı zamanda en uygun ıslah etme yönteminin ne olduğudur. Cezalandırmanın insanileşmesi, insanın tanınması ve bilginin kullanımı ile doğrudan ilişkilidir.

İKARIA'NIN PARMAKLIKSIZ ISLAHEVİ

İkaria'ya Yolculuk ütopyasında yaratılan komün toplumlarında cezalar günümüzde rastladığımız cezalardan oldukça farklılık göstermektedir. *İkaria*'da hırsızlık, cinayet, sahte para, şiddet gibi suçlar yaşanmamaktadır. Toplumun en alçakça bulduğu suç ise iftiradır. *İkaria*'da cezalandırmalar için hapishaneler bulunmamaktadır. Tıpkı 19. Yüzyıl itibariyle gördüğümüz disiplinci iktidar ile birlikte dönüşen cezalandırma sistemlerinde olduğu gibi *İkaria*'da da cezalar, bazı haklardan mahrum bırakma ve bazı kamu alanlarından uzaklaştırma, evlerden uzaklaştırma gibi cezalar buna eşlik etmektedir. Fakat müdahale, üstü örtük bir şekilde yapılmaktadır. Hatta iktidarın topluma ve bireylere olan müdahaleleri öyle içselleştirilmiştir ki, bireyler egemen ideolojinin birincil üreticisi durumundadırlar. Yargının amacı öz eleştiri ve öz denetimdir. Zira ütopyada yasalara uygunsuzluğu tespit etmek için herhangi bir polis teşkilatı yoktur çünkü herkes polise dönüşmüştür. Aynı zamanda iktidar da cisimleşmemiştir, toplumda belli bir siyasal iktidar bulunmamaktadır. Toplumca kabul edilmiş bir 'en iyi', iktidarı oluşturmaktadır. Ütopya içerisinde iktidar bize bir nesnellik içerisinde sunulmasa bile faili çok net ifade edilmiştir: Bütün toplum. Disipline edici iktidar, atomize edilmiş bireylerin yaşamlarına böyle sızmış, bireyler toplumda iktidarın kılcal damarları haline gelmiştir. 'Devletten aileye, hükümdardan babaya, mahkemedan gündelik küçük cezalara yalnızca farklı ölçeklerde genel bir iktidar biçimi bulunur. İster hukuku dile getiren hükümdar ister yasaklayan baba, susturan sansürcü ya da yasayı söyleyen eğitmen kılığına sokalım, her durumda iktidar hukuksal bir biçim yoluyla şemalaştırılır ve yol açtığı etkiler itaat

²² Mitchel Foucault,2017,s.41

²³ Mitchel Foucault,2017,s52

biçiminde tanımlanır. Yasa karşısında uyruklaştırılan özne itaat eden konumundadır.²⁴ İktidarın, yasaların ve yasakların farklı düzlemlerde gündelik hayatın en atomik yapılarına kadar sızdığı bir temsilci bulunduğu durumda, bir polise veya yasayı işleten kurumlara neden ihtiyaç duyulsun?

İkaria'da işlenen suçlar eşitleri tarafından cezalandırılır. Bir suç okulda işlenmişse okuldaki insanların tümü, bir çalışma atölyesinde işlenmişse atölyedeki insanlar, bir aile içerisinde işlenmişse aile o suçun cezasını belirleyecek olan mahkemeyi oluşturmaktır.²⁵ Böylelikle bireyler, cinsiyetleri veya yaşları ne olursa olsun, hayatın en özel alanlarında bile egemen ideolojinin işleyicisi konumunda olurlar ve devlet akli (yani egemen ideoloji) bir bilinçaltı haline gelir. Önemli suçlarda halk meclisi adı verilen bir mahkeme heyeti toplanmaktadır. Bu mahkemenin üyeleri her yıl yenilendiği için toplumun tüm bireyleri sırayla bu görevi mutlaka yerine getirmektedir. *İkaria*'da yasa her an yakanızdadır; bir gün temsilcisiyken bir gün uygulayıcısı olmak durumundasınızdır. Bireyler bir suça şahit olduklarında veya bir suç işlediklerinde bunu itiraf etmek durumundadırlar. Herkes yasalara uygunsuzluğu kontrol etmek, tanık oldukları suçlar hakkında dava ya da ihbar etme konusunda görevlidir; bu bir kamu görevi olarak algılanır. Adeta Foucault'nun bahsettiği büyük kapatılma tek tek bireylerin zihinlerinin içerisinde gerçekleşmektedir. Cezanın hak edildiğine ve suçtan pişmanlık duyulduğuna dair sonsuz bir inanç vardır. *İkaria* ülkesindeki suç-ceza-itiraf mekanizması oldukça biyopolitik bir durumdur. Ceza genelleşmiş, toplumun her yanına yayılmıştır. 'Böylece müthiş bir cezalandırma iktidarı oluşmaktadır, çünkü yasayı ihlal eden ortak düşman haline gelmektedir.'²⁶ Cezalandırma sistemleri toplumdaki hukuk ve ahlak yapısının çok ötesinde bir olgudur. Zira *İkaria* toplumunda bir hapisane görülmemektedir. Fakat Foucault'nun deyişiyle bedenin hapisanesi haline gelmiş ruhlar söz konusudur. Suçlar genelde yüz kızartıcı olduğu için cezalarda ahlak vurgusu ön plandadır.

Neyin suç unsuru olduğunu belirlemek, yasal olana karar vermek demektir. İdeoloji ve cezanın birlikteliği bu temel üzerinden yükselmektedir. 'Genel biçimiyle ceza, tıpkı tahakkümün kendisi gibi, kuralla, ihlalle, itaatle, hükümle ve yetkiyle adaletle olduğundan çok daha fazla ilgilidir.'²⁷ İslah etme pratikleri, bireyleri değiştirmek için kullanılan disiplin aracıdır. İslah ilkesi bireyin tutumunu değiştirmektir. *İkaria*'da suçun belirleyiciliğini yapan unsur 'Sansür Komitesi'dir. Zira Sansür Komitesinin onay vermediği hiçbir kitap, dergi, sanat eseri halk ile buluşmaz. Sansür Komitesi, Cumhuriyet'in değerlerini oluşturan, koruyan ve bu değerlere karşı olan her şeyi norm dışı yani, ortak düşman olarak kabul eder. Dolayısıyla, *İkaria* insanların zihinlerini şekillendirmektedir. Sansür Komitesinin yarattığı ve koruduğu ideoloji her gün işyerlerinde, okullarda ve

²⁴ Mitchel Foucault,2016,s.64

²⁵ Etienne Cabet,2012,s.117

²⁶ Mitchel Foucault,2017,s.148

²⁷ Özkan Ağtaş,s.106

atölyelerde güne başlamadan önce okutulan Cumhuriyeti öven marşlarla tekrarlanıp zihinlere kazınmaktadır. Yargının amacı olan 'öz denetim' bu yolla her gün gerçekleştirilir ve halk ideolojiyi çağrıştıran simgelerle her gün karşılaşır. *İkaria* halkı bu iç kontrol mekanizmalarının ve egemen ideolojinin savunucusu haline gelmiş ve onları kabullenmiştir. İktidar sahip olduğu bu suç-ceza teknolojisi ile her şeye nüfuz eden ve sınırları görünmez olan bir yapıya sahiptir.

SONUÇ

Yaşanılan dönemin kusurlarından uzak, mükemmel ve 'en iyi' olanı amaçlayan ütopyalar da ne kadar özgürlükçü ve eşitlikçi olursa olsun, içerisinde iktidar ilişkilerini barındırabilmektedir. Kısıtlayıcı hükümetleri eleştiren ve içerisinde yönetici elit barındırmayan ütopyalar da, egemen sınıfların çıkarına hizmet eden devletleri eleştiren ve sınıfsız olan ütopyalar da, inandığı 'en iyiyi' bütün bunlar olmadan kabul ettiriyor. Biyopolitik mekanizmaları çözümlenmek, cennet tahayyülünün içindeki bu iktidar-güç ilişkilerini görünür kılıyor. Egemen ideoloji ile kol kola yürüyen cezalandırma teknolojileri, toplumun nasıl yönetildiğini ve üretildiğini görmek için en iyi araçlardan biridir. Zira bir şeyin cezalandırılması, suçun ve dolayısıyla kuralın, normalin tanımı anlamına geliyor ve bize yaşamamız gereken alanın sınırlarını çiziyor. Ütopyada kurgulanan düzen ilk etapta toz pembe gözükmemekte ve özgürlüklerin vaadi gibi anlaşılabilir. Fakat kurduğu düzenin statik olma hali ve değişime karşı direnmek için kullanılan mekanizmalar, ütopyaların despotikleşmesine sebep olmaktadır. Bu mekanizmalar her kurgu içerisinde farklı şekiller alabilmekte ve çalışmada incelenen *İkaria'ya Yolculuk* ütopyası için suç-itiraf-ceza mekanizması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yönetim ediminden ve iktidardan bahsedildiğinde bu olgular zihnimizde bir yasa koyucu ve uygulayıcı ile cisimleşir; fakat *İkaria* ülkesine baktığımızda ne bir yönetici elit ne de bir siyasal iktidar olmamasına rağmen toplumun en özel alanlarının bile formatlandığını görmekteyiz. Aynı şekilde cezalandırma süreçlerinden bahsedildiğinde hapisane ya da fiziki ceza zihnimizde canlanırken, *İkaria*'da ıslah yöntemlerinin bütün bunlar olmadan da toplumda işlediğini ve toplumsal değerlerin yeniden üretildiğini görebilmekteyiz. *İkaria'ya Yolculuk* adlı ütopya, iktidarın görünmezliğinin muazzamlaştığı bir toplumda, kontrolün nasıl sağlandığını görmemiz için iyi bir örnektir.

KAYNAKÇA

Ağtaş, Ö. (2013). **Ceza ve Adalet**. İstanbul: Metis Yayıncılık

Cabet, E. (2012). **İkaria'ya Yolculuk**. İstanbul: Say Yayınları

Foucault, M. (2016). **Cinselliğin Tarihi**. (7. Baskı). Hülya Uğur Tanrıöver (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları

- Foucault, M. (2017). **Hapishanenin Doğuşu**. (7. Baskı). Mehmet Ali Kılıçbay (Çev.) Ankara: İmge Kitapevi
- Kartal, O. (Ed.) (2016) **Biyopolitika: Foucault'dan Günümüze Biyopolitikanın İzdüşümleri**, Cilt-2, Nota Bene Yayınları, Ankara.
- Lemke, T. (2016). **Biyopolitika**. (3. Baskı). Utku Özmakas (Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları
- Özkazanç, A. (2007). Biyo-Politik Çağda Suç ve Cezalandırma: Denetim Toplumunda Neo-liberal Yönetimsellik. **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi GETA Tartışma Metinleri**, No:104
- Roth, M. P. (2017). **Göze Göz: Suç ve Cezanın Küresel Tarihi. Barışhan Erdoğan** (Çev.). İstanbul: Can Yayınları
- Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi. (1988). (Cilt. 14). İstanbul: İletişim Yayınları
- Tandaçgüneş, N. (2013). *Ütopya: Antik Çağ'dan Günümüze 'Mutluluk Vaadi'*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Vural, E. (2011). **Ütopya ve Distopyalarda Sosyal Kontrol**, Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / *Received*: 20.11.2017 • Kabul Tarihi / *Accepted*:18.01.2018

Dış Politika Kurgusu Sürecinde Yeni Güvenlik Yaklaşımı: Türk Dış Politikasına Yansımalar

Uğur Yasin ASAL

Doktora Öğrencisi

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

ORCID: 0000-0003-1567-9186

Mail adresi: uyasal@ticaret.edu.tr

Öz

Güvenlik çalışmaları son yıllarda uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde artan bir öneme sahiptir. Uluslararası sistemde meydana gelen güç dengesi değişimi, yükselen risk ve tehdit paradigmaları, devletlerin ve bireylerin güvenliğe ilişkin konvansiyonel yaklaşımlarını farklılaştırmıştır. Söz konusu güvenlik yaklaşımlarında ortaya çıkan bu farklılaşma, dış politikanın kurgulanması sürecinde güvenlik ve diplomasiyi daha entegre bir yapıya dönüştürmüştür. Yapıyapan kavramsallaştırmasında kendisini bulan bu dönüşüm, insan merkezli güvenlik perspektifi ile dış politikanın kamuoyu merkezli kapasite ve performansını güçlendirmiştir. Yeni güvenlik yaklaşımı ile dış politikanın kurgulanması sürecinde karar alıcıların öncelikleri arasında ne tür bir korelasyon olduğunu araştıran bu çalışma, 2000'li yıllardan itibaren yapısal bir dönüşüm sergileyen Türk Dış Politikasını araştırmanın temel nesnesi olarak kabul etmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Güvenlik, İnsani Güvenlik, Uluslararası Sistem, Türk Dış Politikası.*

New Security Approach In Foreign Policy Formulation: Turkish Foreign Policy Reflections

Abstract

Security studies conduct an increasing role in the discipline of IR in recent years. Changing power balances in the international system, uprising risks and threats paradigms have been differentiated the conventional approaches of the states and individuals on their security concerns. This paradigm shift in security concern, transformed the diplomacy and security more integrated in the process of foreign policy formulation. This transformation, which has found itself structure and actor conceptualism, strengthened the capacity and performance of human centric security perspective and public orientation of the foreign policy. Changing paradigms of Turkish foreign policy from 2000's to nowadays, considered as the main research object of this research, which is trying to examine what type of correlation takes part between the priorities of the foreign policy decision making actors and new security approach.

Key Words: *Security, Human Security, International System, Turkish Foreign Policy.*

GİRİŞ

Sosyal bilimler ekseninde yapılan bir araştırmanın kurgulanma sürecinde yer alan temel araştırma soruları, ön kabullenimler, hipotez ve bağımlı/bağımsız değişkenlerinin ortaya konmasından önce söz konusu araştırmanın hangi bilim felsefesi üzerine inşa edileceği izah edilmelidir. Bu açıdan yaklaşıldığında uluslararası ilişkiler teorileri içerisinde son yıllarda gelişimi gözlemlenen eleştirel teori ve bunun güvenlik çalışmaları literatürüne yansımalarının ele alınacağı bu araştırma, Popperci yanlışlama kuramı¹ ve İngiliz uluslararası ilişkiler yaklaşımını merkeze alan bir felsefi arka plan sunmaktadır.

Temel argümanı uluslararası toplumun evrilme sürecindeki yapısal değişimler olarak görülen İngiliz Okulu, Kenneth Waltz'un ifadesiyle sistem düzeyinde bir analiz birimi geliştirmektedir. Uluslararası sistemin parçalanma ve bütünleşme süreçlerini, güvenlik ve uluslararası toplum bağlamında ele alan İngiliz Okulu², bu yönüyle özgün bir yapı ortaya koymaktadır. Dünya güvenliğini³ ilgilendiren konuları öncelikli araştırma alanı içerisine dâhil eden İngiliz Okulu, realizm ve neo-realizm arasında bir analiz çerçevesi geliştirmektedir. Teorinin egemen doktrini ise güçler dengesi teorisine yakın bir söylem geliştirmektedir.

Stratejik çalışmalar, savaş çalışmaları ve güvenlik kavramsallaştırmasının uluslararası ilişkiler teorisinde ifade ettiği anlamı ortaya koymaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde “Yeni Güvenlik Çalışmaları” olarak ifade edilen bu kavramsallaştırma, klasik güvenlik çalışmalarının ötesinde bir anlam ifade ederek, insanı merkeze alan bir yaklaşım sergilemektedir.⁴ Bu noktada Wendt'in yapısal teorisinin öncüsü olarak geliştirdiği teorik çerçeveler, güvenliğin kimlik ile olan ilişkisini ortaya koymakta, yine eleştirel teori yaklaşımları geliştiren Minnesota Okulu, güvenlik ve kültür arasındaki ilişkiyi bu çerçevede izah etmeye çalışmaktadır.

Bu çalışmada güvenlik kavramının siyaset teorisinin birincil inceleme alanı, “siyasal olan” kavram ve ilişkilerle bağlantısı ele alınacaktır. Bu noktada güvenlik kavramı, siyasal olanın dış politika formülasyonu içerisinde yer aldığı konumda, post pozitivist bir metodoloji ile incelenmektedir. Araştırmanın üzerine kurgulandığı teorik çerçeve ise yeni güvenlik yaklaşımları üzerinden gelişmektedir. Bu yaklaşımların, devletlerin dış politika formülasyonu içerisinde

¹ Karl Popper, **Blimsel Araştırmanın Mantığı**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.

² Balkan Devlen ve Özgür Özdamar, “Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 7, Sayı 25 (Bahar, 2010), ss. 43-68.

³ Ken Booth ve Eric Herring, **Key Guide to Information Sources in Strategic Studies**, Mansell Publishing, London, 1994. ve ayrıca Bkz.: Ken Booth, **Theory of World Security**, Cambridge Uni. Press, UK, 2007.

⁴ Pınar Bilgin, “New Approaches in Security Studies: New Security Studies, SAREM, **Strategic Researches Journal**, 2010, Vol. 8, No. 14, ss. 69-96.

ifade ettiği anlam ve Türk Dış Politikası üzerinde uygulanması, araştırma önerisinin sahadaki yönüne ışık tutmaktadır.

Araştırmanın üzerine kurgulandığı hipotez soruları aşağıda sıralanmıştır;

1. Yeni Güvenlik Yaklaşımı, bölgesel güç dengelerinin oluşumunda hangi rolü oynamaktadır?
2. Devletlerin dış politika kurgusu süreçlerinde Yeni Güvenlik Yaklaşımının ele alınması hangi boyuttadır?
3. Uluslararası İlişkiler teorileri içinde devletlerin güvenlik politikaları ve kavramlarının kurgulanmasında bilim felsefesinin etkisi ne düzeydedir?
4. Günümüz dünya politikasında Güvenlik Stratejilerinin dönüşüm dinamikleri nelerdir?

Söz konusu hipotezler üzerinden araştırmaya yön veren bilimsel ön kabullenimleri ise aşağıdaki gibi ifade etmek mümkündür;

- a. Stratejik çalışmalardan (Strategic Studies) yoksun devletlerin bölgesel politika formülasyonu inşası ve etkinliği güçlü olmayacaktır.
- b. Devletlerin dış politikadaki güç tasnifleri yapıldığında “Yüksek Strateji Kurgusuna” (Grand Strategy) sahip olanların bu nosyondan uzak devletlerden oldukça ön planda olduğu görülmektedir.
- c. Yüksek Strateji kavramının değişmesi, devletlerin ulusal ve uluslararası güvenlik yaklaşımlarının gözden geçirilmesini beraberinde getirmiştir.

Araştırmanın bağımlı değişkenini, yeni güvenlik yaklaşımlarının devletlerin dış politika formülasyonu üzerine etkisi oluşturmaktadır. Bağımsız değişkenleri ise, yeni güvenlik çalışmalarının, güç dengesi yaklaşımı ve uluslararası ilişkilerin değişen teorik çerçevesi içerisindeki rolü, devletlerin dış politika kurgulanması süreçlerinde oluşan değişimin felsefi arka planı olarak ifade etmek mümkündür. Veri toplama sürecinde detaylı planlama, ön deneme ve ilişkisel bir araştırma yönteminin kurgulandığı çalışmada, hâkim olan deskriptif metodolojiye ek olarak bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında analitik yaklaşımlar da sergilenebilmektedir. Araştırmanın birincil kaynakları yeni güvenlik yaklaşımı üzerine geliştirilen son döneme ait makaleler ile bu alandaki uygulamaları içeren, bölgesel güvenlik merkezli çalışmalardır. Bu eserler içerisinde, araştırma sorusuna doğrudan hizmet edecek nitelikteki ‘case study’ uygulamaları ise bu araştırma ile korelasyon kurulabilmesi yönüyle incelenmiştir.

Araştırmanın sınırlılıklarını ise Soğuk Savaşın sona ermesi ile bunu takip eden süreçte oluşan 11 Eylül sonrası yeni güvenlik eksenini oluşturmaktadır. Araştırmanın temel argümanı, güvenlik çalışmalarında meydana gelen dönüşümlerin devletlerin dış politika kurgusunda yapısal dönüşüme neden olduğu savıdır. Bu dönüşümü meydana getiren öğelerin, devletlerin dış politika kurgusunda ortaya çıkarttığı davranış farklılıkları, araştırmanın odaklandığı temel inceleme alanıdır. Araştırma konusuna örnek olarak sunulabilecek literatür

çalışması ise uluslararası ilişkiler teorileri ve güvenlik çalışmalarının bir kısmını içerecek şekilde taranmıştır.

YENİ GÜVENLİK YAKLAŞIMI

Güvenlik çalışmaları Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte yeni bir evrilme sürecine girmiştir. Söz konusu evrilme sürecini meydana getiren, yine İngiliz Okulu'nun inceleme alanını da oluşturan uluslararası sistemde ortaya çıkan güvenlik merkezli değişimlerdir. Bu değişimlerin felsefi arka planında ise uluslararası çatışmalar boyutunun makro seviyelerden, yani dünya güvenliğini doğrudan ilgilendiren yok olma tehlikesinden, mikro ölçekli bölgesel krizlere dönüşmesi yer almaktadır. Bu yeni durum, uluslararası güvenliğin nesne ve öznesinde de bir takım değişimleri beraberinde getirmiştir. Soğuk Savaş döneminde tehdit parametreleri doğrudan devlet merkezli iken, yeni dönemde merkezine insanın alındığı bir güvenlik yaklaşımına geçiş gözlenmiştir.

Bu yeni güvenlik oluşumu, klasik tarzda oluşturulan iç ve dış güvenlik algı ve kurumlarını da bir takım değişimlere, daha yerinde bir ifadeyle aktörler arasında bir işbirliğine sevk etmiştir. Bu işbirliğinin temel parametreleri ise değişen tehdit algılamalarına karşı alışlagelen yöntem ve uygulamalarının yeterli olamamasıdır. Bu süreçler ise çoğunlukla resmi bir kurumsallaşma, yani yeni güvenlik kurumlarının ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir.⁵ Hükümetlerin bu karar alma süreçlerine dâhil olması sürecin tündengeçim metodolojisi ile yönetilmesini beraberinde getirmiştir. Söz konusu geçişlerin nasıl sağlanacağına ilişkin gerek akademik alandan gerekse de uygulama birimlerinden yeni bir yapılanma oluşturulmak istenmiştir.⁶

Hükümetlerin ulusal düzeydeki bu yapılanmalarına ek olarak değişen tehdit parametreleri ile mücadele edebilmek adına yeni bir uluslararası işbirliği mekanizması aranmaya başlamıştır. Yeni güvenlik çalışmalarının merkezi argümanı, insan güvenliği haline gelmiştir. Bu dönüşümü meydana getiren unsurların başında yeni güvenlik parametrelerinin sınır aşan boyutlarda tehdit ve güvenikleştirme arayışı içerisine girmesi gelmektedir.⁷ Temelde Kuzey ülkelerinden gelişen bu yeni yaklaşım, Kopenhag Güvenlik Ekolünün kuramsal alt yapısını hazırlamıştır. Bu yönüyle yeni güvenlik çalışmaları, ağırlıklı olarak Kuzey Avrupa merkezli bir yapıya dönüşmüştür. Bunun ortaya çıkmasında üç temel gerekçe söz konusudur. Bu gerekçelere bakıldığında birinci olarak Avrupa'nın küresel bir güvenlik aktörü olma çabası, ikinci olarak geleneksel yöntemler ile güvenliği sağlama arayışlarının yeni tehditler karşısında başarılı

⁵ J. Peter Burgess, "There is No European Security, Only European Securities", **Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association**, Vol. 44 (3), 2009, s. 310.

⁶ Johan Eriksson, ve Mark Rhinard, "The Internal-External Security Nexus: Notes on an Emerging Research Agenda, Cooperation and Conflict", **Journal of the Nordic International Studies Association** Vol. 44 (3), 2009, s. 244.

⁷ Christine Agius, "Transformed beyond recognition? The Politics of post-neutrality", **Cooperation and Conflict** 46 (3), 2011, s. 371.

olamaması, üçüncü olarak da yeni Avrupa anlaşmalarının bu dönüşüme hazırlıklı bir hale getirilebilmesini görebilmek mümkündür.⁸

29 Kasım 2009 tarihinde taslak olarak hazırlanan Avrupa Güvenlik Anlaşmasında günümüz tehdit parametrelerine karşı efektif bir yanıt verme ihtiyacı ön plana çıkartılmaktadır. Anlaşmada ayrıca klasik güvenlik tehditlerine ek olarak, yumuşak güvenlik, insan ve toplum güvenliği gibi konulara da atıflarda bulunmaktadır.⁹ Bu gelişmelerden hareketle, güvenliğin göç ve vize geçiş rejimleri ile ilgili yönleri inşa edilmeye başlanmıştır.¹⁰ İnsanı merkeze alan güvenlik yaklaşımının gelişim sürecinde artan risklere ilişkin bir söylem analizi geliştirilmiştir. Kuramsal ayağında Kopenhag Ekolü olarak karşılığını bulan bu yaklaşıma göre, güvenliği sağlayacak birincil öge güvenlikleştirme sürecinin inşa edilebilmesidir. Bir diğer ifadeyle zaman ve mekânda ortaya çıkabilecek güvenlik sorunları ilk olarak risk analiz süreçlerinden geçmeli, söz konusu güvenlikleştirme algısı yeni ve tanımlanmış bir problem üzerinden inşa edilmelidir.¹¹

Güvenlik ikilemi olarak da ifade edilebilecek bu süreç, bir aktörün güvenliğini diğer aktörün güvensizliği haline getirecektir. Bu güvensizliğin derecesi olan güvenlik ikileminin boyutu ise konvansiyonel unsurlara dayanmaktan öte güvenliğin sosyal yapılarla ilişkisini ortaya koyacak bir eksene taşınmıştır. 1997 ve 2008 küresel ekonomik ve finansal krizlerinde görüldüğü üzere, uluslararası sistemi etkileme kapasitesine sahip uluslararası ölçekteki banka ve aracı finans kurumlarının iflası, dünya ekonomisi ve finansal sistemini doğrudan etkilemiş ve güvenlik ikileminin kapsamı, içerik değiştirerek genişlemiştir.¹²

Bu değişim sürecini 21. Yüzyıl'ın post modern neo-liberal yapısı ile ifade etmek mümkündür. Yeni yüzyılda artan mikro milliyetçilik temelli bölgesel çatışmalar ve değişen tehdit algılamaları, terörist faaliyetlerin kapsamını genişletmiştir. Bir süre sonra nükleer silahların kullanımı tehdidine kadar erişen bu dönemde, siber suçların ve finansal güvensizliklerin de ortaya çıktığını görebilmek mümkündür. Tüm bu parametrelerde ortaya çıkan değişimler, güvenlik kavramının klasik öğelerden öte yeni unsurları da bünyesine dâhil edecek ve bu yönüyle eleştirel bir perspektifle ele alınacak yapısını ortaya koymuştur.¹³

⁸ Christian Kaunert, ve Sarah Léonard, "Introduction: Supranational governance and European Union security after the Lisbon Treaty – Exogenous shocks, Policy Entrepreneurs and 11 September 2001", **Cooperation and Conflict** 47 (4), 2012, s. 418.

⁹ Samuel Layton, "Reframing European Security: Russia's Proposal for a New European Security Architecture", **International Relations**, Vol. 28, 2014, s. 26.

¹⁰ Nazlı Avdan, "Controlling Access to Territory: Economic Interdependence, Transnational Terrorism and Visa Policies", **Journal of Conflict Resolution**, Vol. 58 (4), 2014, s. 593.

¹¹ Olaf Corry, "Securitisation and 'Riskification': Second-order Security and the Politics of Climate Change", **Journal of International Studies**, 40 (2), 2012, s. 236.

¹² Oliver Kessler, "Beyond Sectors, before the world: Finance, Security and Risk", **Security Dialogue**, 42 (2), 2011, s. 198.

¹³ Ulrik Pram Gad ve Karen Lund Petersen, "Concepts of Politics in Securitization Studies", **Security Dialogue**, 42 (4-5), 2011, s. 316.

Bu noktada Kopenhag ekolünün, güvenlikleştirme aracı olarak kullandığı yöntem, ‘Söz-Eylem (Speech-Act)’ yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre, bir konunun güvenlik problemi olmasını ortaya koyan, karar verme süreçleri içerisindeki aktörlerin bu konuda yaptığı siyasal açıklama ve uygulamalardır. ‘Söz-Eylem’ yaklaşımı, siyasal aktörlerden topluma olan ekonomi politik yansımaların ne denli etkili olabildiğini gösterme adına önem arz etmektedir.¹⁴ Avrupa eksenli ortaya çıkan bu yeni güvenlik çalışmalarının önemli merkezlerinden birisi Aberystwyth okuludur. İngiltere’nin kuzey bölgesinde yer alan bu okulda, yeni güvenlik yaklaşımının teorik zemini, insan güvenliğini yeniden anlama çabasıyla meydana getirilmiştir. Her ne kadar Avrupa merkezli¹⁵ bir teorik kurgulama süreci içerisinde bulunulsa da gerek Kopenhag ekolü gerekse de Aberystwyth okulunun temel analiz nesnelere, Avrupa dışındaki bölgelerden de kaynaklanabilmektedir.

DIŞ POLİTİKA KURGUSUNDA YENİ YAKLAŞIMLAR

Devlet merkezli, klasik realist öğelerin ağırlıklı olduğu 20. Yüzyıl dış politika uygulamalarında, doğrudan güce ve konvansiyonel araçlara endekslenmiş bir dış politika kurgulama süreci söz konusudur. Ancak, Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni dünya düzeninde gerek dış politikanın argümanları gerekse de kullandığı araçlarda önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Nükleer tehdide dayalı makro parametrelerden, mikro ölçekteki güvenlik parametrelerine geçişin sağlandığı bu yeni yapıda, strateji, savaş ve dış politika uygulamaları değişmeye başlamıştır.¹⁶ Söz konusu yeni yaklaşımların temelinde ekonomi politik konular daha fazla yer bulmaya başlamış, küresel iklim değişikliği, kıtlık ve kuraklık gibi çevre sorunlarından kaynaklı güvenlik problemleri, refah, yoksulluk ve eşitsizlik temelli finansal konular da güvenliğin inceleme alanı içerisine dâhil olmuştur.¹⁷

Bu sürecin dış politika kurgulama aşamasına yansımaları ise politika araçlarının yeniden tespiti, bunların değişen tehdit ve ekonomi politik koşullara adaptasyonu ile karşılık bulmuştur. Önceki yüzyılda klasik realizm temelli uygulamaların, insanı güvenliğin dışında sayan, etik temelden yoksun uygulamaları, yeni yüzyılda insan hakları uygulamalarını önemli bir dış politika aracı haline getirmiş ve devletlerin insani müdahale yaklaşımlarını eleştirel güvenlik perspektifinden okumayı zorunlu kılmıştır.¹⁸ Politika uygulamalarının toplumsal alandaki yansımaları daha yoğun bir şekilde takip edilmeye başlanmış ve insanın edilgen

¹⁴ Villimsen Berling, “Science and Securitization: Objectivation, the Authority of the speaker and mobilization of scientific facts”, *Security Dialogue*, 42 (4-5), 2011, s. 387.

¹⁵ Maja Touzari Greenwood ve Ole Waever, “Copenhagen-Cairo on a roundtrip: A Security theory meets the revolution”, *Security Dialogue*, 44 (5-6), 2013, s. 486.

¹⁶ Columba Peoples, “New Nuclear, new security? Framing security in the policy case for new nuclear power in the United Kingdom”, *Security Dialogue*, Vol. 45 (2), 2014, s. 157.

¹⁷ Nuria Lorenzo-Dus ve Steve Marsh, “Bridging the gap: Interdisciplinary Insights into the securitization of poverty”, *Discourse & Society*, 23 (3), 2012, s. 277.

¹⁸ John Roberts, “The State, Empire and Imperialism”, *Current Sociology*, Vol. 58 (6), 2010, s. 834.

bir konumda olduğu dış politika uygulama ve değerlendirme süreçlerinden, etken bir konuma ulaştığı yeni süreçlere geçiş yapılmıştır. Kamunun dış politika üzerindeki etkisi olarak ifade edilebilecek söz konusu süreç, kamu diplomasisi kavramsallaştırmasını beraberinde getirmiştir.¹⁹

Kamunun dış politika formülasyonu içerisinde yer alması, politikanın rasyonel olabilme katsayısını arttırabilmektedir. Bu sürecin politika oluşturma sürecine yansımaları ise karar alma süreçleri içerisinde önceden deneylenmiş ve o ölçüde geri bildirim alınmış kamuoyu görüşlerinin, yeni geliştirilecek dış politika araçlarına aktarılmasıdır.²⁰ Uluslararası ilişkilerde geliştirilecek bu yeni yaklaşımların hangi boyutlarda oluşacağı ise insan davranışlarının seyrini tespit etme adına önem arz etmektedir. Davranışsal yaklaşımın izahı konumunda olan bu görüşe göre, dış politika araçlarında ortaya çıkan herhangi bir değişim, insan davranışlarında doğrudan bir yansıma oluşturabilecektir.²¹ Bu durum ise devletleri dış politika oluşturma sürecinde, insan faktörünü merkeze alan bir yapıya sevk etmiştir. Dış politikanın uygulanmasında sivil toplum kuruluşlarının ön plana alındığı bir yapıya geçiş yapılmıştır. Birçok coğrafyada, devletlerin birlikte hareket ettiği ve bu yönüyle kamu diplomasisini uygulamaya geçirdiği STK faaliyetleri hızla çoğalmıştır. Ortaya çıkan bu yeni süreç, devletlerin yüksek strateji yaklaşımlarında temel bir davranış değişikliğini beraberinde getirmiştir.

Yüksek strateji yaklaşımı yine Soğuk Savaş dönemine ait geleneksel güvenlik yaklaşımlarının bir parçası olarak ifade edilmektedir. Devletlerin, Milli Güvenlik Kurumları ile ön planda olduğu bu süreçte birincil güvenlik parametresi, devletin milli birlik ve bütünlüğü ile toprak yapısının muhafaza edilmesidir. Egemenliğin temel nesnelere mevcut rejimin devamlılığını sağlayacak bir takım tedbirlerden oluşmaktaydı. Ancak, yüksek strateji yaklaşımının eleştirel güvenlik teorileri ile eklenilen yapısı, devletlerin gerek güvenlik gerekse de dış politika uygulamalarında yapısal değişiklikleri beraberinde getirmiştir.²² Bu yapısal değişiklikler özelinde ise Türk Dış Politikasının 2000’li yılların ortasından itibaren geçirdiği dönüşümler önem arz etmektedir.

Türkiye’nin yakın komşuları ile kültürel öğeler üzerinden işbirliği geliştirme çabası ise teorik çerçevede idealist bir paradigma olarak ele alınabilecektir. Bu idealizmin yerine getirilebilmesi için komşu ülkelerle ekonomi politik yeni işbirliği alanlarının inşası hedeflenmiştir.

¹⁹ Douglas Foyle, “Public Opinion and Foreign Policy: Elite Beliefs as a Mediating Variable”, **International Studies Quarterly**, Vol. 41, No. 1 (Mar., 1997), s. 141.

²⁰ Andriole Stephen. J., Jonathan Wilkenfeld ve Gerald W. Hopple, “A Framework for the Comparative Analysis of Foreign Policy Behavior”, **International Studies Quarterly**, Vol. 19, No. 2 (Jun., 1975), s. 168.

²¹ Valerie Hudson ve Christopher Vore, “Foreign Policy Analysis Yesterday, Today, Tomorrow”, **Mershon International Studies Review**, Vol. 39, No. 2, (Oct., 1995), s. 210.

²² Rodger A. Payne, “Cooperative Strategy: Grand Strategy Meets Critical Theory?” **Journal of International Studies**, 40 (3), s. 608.

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA İNSAN GÜVENLİĞİ EKSENİNDE YAPILANMA

Güvenlik çalışmaları kapsamında yeni güvenlik çalışmalarının yükselişinin, bir takım ekonomi politik gerekçeleri söz konusudur. Kimliğe, kültüre ve özellikle inşacı kurama yönelme ile Soğuk Savaş sonrası dönemde etnik temelli çatışmaların yoğunluk kazanması bu gerekçelerin oluşmasında etkili olmuştur. Bu etnik çatışmaların farklı bölgelere yayılma korkusu ise güvenlik çalışmalarının analiz nesnesini genişletmiştir.²³ Ancak yine de yeni güvenlik yaklaşımını dış politika gündemlerine yerleştirebilmiş ülkelerde askeri harcamalara ayrılan kaynaklar, insan güvenliğine ayrılan küresel, bölgesel ve yerel projelere oranla oldukça yüksek miktarlardadır.²⁴

Bu durumun ortaya çıkarttığı sonuç ise insan güvenliği merkezli politika ve stratejilerin henüz yeterli olgunluğa erişememesidir. Devletler, bu politikaları uygulama aşamasına geçirirken bir takım araçları kullanmaktadırlar. Kamu gücünün sağlanması olarak ifade edilebilecek bu yaklaşım Türk Dış Politikasında da bir takım değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Türk Dış Politikası, geleneksel ifadesiyle Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana barışçıl bir tutum sergilemektedir. Türkiye'nin sahip olduğu coğrafi ekseninde güvenlik ve istikrarı sağlayabilmek ise geçmişten bugüne hep zor olmuştur. Söz konusu zorluğu zaman içerisinde ortaya çıkan güvenlik krizleri ile tecrübe eden dış politika aktörleri, bu yönüyle barış temelli dış politika uygulamalarında yeni bir yaklaşım sergileme yoluna da gitmişlerdir.

Bu paradigmadan hareketle etkin bir şekilde kullanılmak istenen kamu diplomasisi; “Stratejik bir iletişim aracı olarak, “kamuoyunun anlaşılması, bilgilendirilmesi ve etkilenmesi” faaliyetlerinin toplamı olarak tanımlanmaktadır. Kamu diplomasisinin amacı ise propaganda değil, nesnel verilere ve gerçeklere dayalı stratejik bir iletişim dili inşa etmek ve farklı kesimlerin hizmetine sunmaktır.”²⁵ Bu noktada kamu diplomasisinin en önemli araçlarından birisi bu iletişim dilini ortaya koyabilmektir. Türk Dış Politikasında bu ihtiyaçtan hareketle özellikle Orta Doğu coğrafyasına yönelik haber kanalları, televizyon dizileri ve programlarının sayısında önemli bir artış gözlemlenmiştir.

Bu sürecin teorik karşılığı ise ‘ince ve/veya yumuşak güç’ kavramsallaştırmasında yer almaktadır. Türkiye'nin birincil olarak kullandığı yumuşak güç araçları ise tarihi mirastır. Ortak kültürel öğeler üzerinden bir söylem analizi geliştiren

²³ Ole Waeber, “Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi”, **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe** (Der. Mustafa Aydın vd.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 261.

²⁴ Şevket Ovalı, “Ütopya ile Pratik Arasında: Uluslararası İlişkilerde İnsan Güvenliği Kavramsallaştırması”, **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe** (Der. Mustafa Aydın vd.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 304.

²⁵ İbrahim Kalın, “Kamu Diplomasisine Bakış”, **Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü**, <http://kdk.gov.tr/sag/kamu-diplomasisine-bakis/21> (10.10.2017)

Türkiye, bu çerçevede yaklaşıldığında Kopenhag Ekolünün söz-eylem yaklaşımını, programlı bir şekilde güvenlikleştirme aracı olarak kullanmaktadır. Daha açık bir şekilde ifade edildiğinde, birincil amacı bölgesel güvenlik ve istikrarı temin etmek olan Türk Dış Politikası, ortak tarihi mirası ve insani değerler üzerinden bölgede proaktif bir yaklaşımı inşa etme çabasıdır.

En yakın örnek olarak Suriye krizinde ortaya çıkan zorunlu göç dalgası ve Suriyeli mültecilere gösterilen kapsayıcı yaklaşım ile Irak'ın toprak bütünlüğünü koruma politikalarında bunu görebilmek mümkündür. Türk Dış Politikasının siyasal aktörlerinin açıklamaları, Kopenhag ekolü çerçevesinde okunduğunda bu çıkarımın yapılabilmesi mümkündür. Söz konusu güvenlikleştirme süreci Türk Dış Politikasının geliştirdiği kapsamlı programlar ve sürdürülebilir ekonomi politik uygulamalar ile kurumsallaşabilecektir. Bu sürecin başarılı olabilmesi için gereken temel faktör, ulusal güç parametrelerinin yeni dış politika inşa sürecini destekleyecek ekonomik politik olgunluğa ulaştırılabilmesidir.

SONUÇ

Bu araştırmada yeni güvenlik yaklaşımları deskriptif bir yöntemle sunulmuştur. Kavramın siyasal olan ile ilişkileri ise dış politika formülasyonu süreçleri içerisinde ifade ettiği anlam ile belirtilmeye çalışılmıştır. Çalışma bu yönüyle ilişkisel bir ekseninde inşa edilmiştir. Siyaset teorisinin öncelikli inceleme alanı olan toplumsal yapı, güvenliğin öznesi konumunda olan insan kavramsallaştırması üzerinden okunmaya çalışılmıştır. Araştırmanın bir sonraki aşamalarında güvenlik çalışmalarının, moderniteden post-moderniteye geçiş süreçlerinde yaşadığı dönüşüm analiz edilebilecektir. İlgili dönüşümlerin analizi süreçlerinde ise güvenliğin birincil aktörlerindeki değişim göze çarpabilecektir.

Soğuk Savaş döneminin birincil güvenlik aktörü olan devlet, uluslararası sistemin değişen yapısı ile birlikte farklı aktörlerle de karşılaşmaya başlamıştır. Söz konusu farklılığı meydana getiren unsurları değişen tehdit parametreleri ile ele alabilmek mümkündür. Terörizmin küreselleşmesi, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, kara para işlemlerinin yaygınlaşması ve nihayetinde siber suçların önemli boyutlara ulaşması devletleri, devlet merkezli klasik aktörlerin ötesinde, devlet dışı aktörler ile mücadele eder hale getirmiştir. Özellikle son yıllarda Suriye ve Irak çevresinde ciddi bir tehdit oluşturan DEAŞ, bölgesel güvenliğe ek olarak küresel güvenliği de tehdit eder bir boyuta ulaşmıştır. Türkiye açısından bakıldığında Irak ve Suriye ekseninde geliştirilen dış politikada, DEAŞ önemli bir güvenlik tehdidi haline gelmiştir.

Irak ve Suriye sınır güvenliğine ek olarak ek olarak Türkiye'nin bu ülkelerde yaşayan soydaşlarının da can güvenliği ciddi ölçülerde tehdit altına girmiş ve nitekim Türkiye bu konuda 2014 yılında Musul'da bir rehine krizi ile karşılaşmıştır. Suriye'nin kuzeyinden gelişen DEAŞ merkezli güvenlik tehditleri Türkiye'nin 2016 yılı Ağustos ayında Azez – Cerablus hattından başlayarak, Al-Bab'ta son bulan Fırat Kalkanı Harekâtıyla yaklaşık 2.000 kilometrekarelik bir

alanın terörden arındırılmış bölge haline getirilmesini sağlamıştır. Son krizde görüldüğü gibi dış politika kurgusu çok denklemlili bir hale gelmiştir. Bu yeni değerlendirme parametreleri ise devletlerin dış politika formülasyonu süreçlerinde yeni yaklaşımları zorunlu hale getirmiştir. Söz konusu yaklaşımların birincil önceliği insan güvenliği kapsamına taşınmış ve geliştirilecek dış politika stratejilerinde toplumsal, inşacı yaklaşımlar daha fazla göz önünde bulundurulmaya başlamıştır.

KAYNAKÇA

- Agius, Christine. “Transformed beyond recognition? The Politics of post-neutrality”, **Cooperation and Conflict** 46 (3), 2011, ss. 370-395.
- Andriole, Stephen. J., Wilkenfeld, Jonathan. ve Hopple, Gerald. W. “A Framework for the Comperative Analysis of Foreign Policy Behavior”, **International Studies Quarterly**, Vol. 19, No. 2 (Jun., 1975), ss. 160-198.
- Avdan, Nazlı. “Controlling Access to Territory: Economic Interdependence, Transnational Terrorism and Visa Policies”, **Journal of Conflict Resolution**, Vol. 58 (4), 2014, ss. 592-624.
- Berling, Villimsen. “Science and Securitization: Objectivation, the Authority of the speaker and mobilization of scientific facts”, **Security Dialogue**, 42 (4-5), 2011, ss. 385-397.
- Bilgin, Pınar. “New Approaches in Security Studies: New Security Studies, SAREM, **Strategic Researches Journal**, 2010, Vol. 8, No. 14, ss. 69-96.
- Booth, Ken ve Herring, Eric. **Key Guide to Information Sources in Strategic Studies**, Mansell Publishing, London, 1994.
- Booth, Ken. **Theory of World Security**, Cambridge Uni. Press., UK, 2007.
- Burgess, J. Peter. “There is No European Security, Only European Securities”, **Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association**, Vol. 44 (3), 2009, ss. 309-328.
- Corry, Olaf. “Securitisation and ‘Riskification’: Second-order Security and the Politics of Climate Change”, **Journal of International Studies**, 40 (2), 2012, ss. 235-258.
- Devlen, Balkan ve Özdamar, Özgür. “Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 7, Sayı 25 (Bahar, 2010), ss. 43-68.
- Eriksson, Johan ve Rhinard, Mark. “The Internal-External Security Nexus: Notes on an Emerging Research Agenda, **Cooperation and Conflict**”, **Journal of**

- the Nordic International Studies Association**, Vol. 44 (3), 2009, ss. 243-267.
- Foyle, Douglass. “Public Opinion and Foreign Policy: Elite Beliefs as a Mediating Variable”, **International Studies Quarterly**, Vol. 41, No. 1 (Mar., 1997), ss. 141-169.
- Gad, Ulrik Pram ve Petersen, Karen Lund. “Concepts of Politics in Securitization Studies”, **Security Dialogue**, 42 (4-5), 2011, ss. 315-328.
- Greenwood, Maja Touzari ve Waever, Ole. “Copenhagen-Cairo on a roundtrip: A Security theory meets the revolution”, **Security Dialogue**, 44 (5-6), 2013, ss. 485-506.
- Hudson, Valerie ve Vore, Christopher. “Foreign Policy Analysis Yesterday, Today, Tomorrow”, *Mershon International Studies Review*, Vol. 39, No. 2, (Oct., 1995), ss. 209-238.
- Kalın, İbrahim. “Kamu Diplomasisine Bakış”.,**Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü**, <http://kdk.gov.tr/sag/kamu-diplomasisine-bakis/21> (10.10.2017).
- Kaunert, Christian. ve Léonard, Sarah. “Introduction: Supranational governance and European Union security after the Lisbon Treaty – Exogenous shocks, Policy Entrepreneurs and 11 September 2001”, **Cooperation and Conflict** 47 (4), 2012, ss. 417-432.
- Kessler, Oliver. “Beyond Sectors, before the world: Finance, Security and Risk”, **Security Dialogue**, 42 (2), 2011, ss. 197-215.
- Layton, Samuel. “Reframing European Security: Russia’s Proposal for a New European Security Architecture”, **International Relations**, Vol. 28, 2014, ss. 25-45.
- Lorenzo-Dus, Nuria ve Marsh, Steve. “Bridging the gap: Interdisciplinary Insights into the securitization of poverty”, **Discourse & Society**, 23 (3), 2012, ss. 274-296.
- Ovalı, Şevket. “Ütopya ile Pratik Arasında: Uluslararası İlişkilerde İnsan Güvenliği Kavramsallaştırması”, **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe (Der. Mustafa Aydın vd.)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 281-309.
- Payne, Rodger. A. “Cooperative Strategy: Grand Strategy Meets Critical Theory?” **Journal of International Studies**, 40 (3), ss. 605-624.
- Peoples, Columba. “New Nuclear, new security? Framing security in the policy case for new nuclear power in the United Kingdom”, **Security Dialogue**, Vol. 45 (2), 2014, ss. 156-173.

Popper, Karl. **Bilimsel Araştırmanın Mantığı**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.

Roberts, John. “The State, Empire and Imperialism”, **Current Sociology**, Vol. 58 (6), 2010, ss. 833-858.

Waeber, Ole. “Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi”, **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe (Der. Mustafa Aydın vd.)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 259-281.

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 28.12.2017 • Kabul Tarihi / Accepted:31.01.2018

Gazeteci Kimliğiyle Ahmet Ağaoğlu

Vecihi Sefa Fuat HEKİMOĞLU

Yrd. Doç. Dr.

Bitlis Eren Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü

ORCID: 0000-0002-6095-7512

Mail adresi: shekimoglu@beu.edu.tr

Öz

Azerbaycan Türklerinden olan Ahmet Ağaoğlu, 20. asrın başlarında hem Azerbaycan hem de Anadolu Türklüğün aydınlanması ve modern dünyada layık olduğu yeri alması için mücadelede ön saflarda yer almış olan önemli bir tarihi şahsiyettir. Birçok işi bir arada yürütebilme kabiliyetine sahip olan Ağaoğlu'nun yayıncılık faaliyetleri de yakın tarihimizde önemli yer tutmaktadır. Bu çalışmada onun Fransa'daki öğrencilik yıllarından başlayarak hayatının sonuna kadar yürüttüğü gazetecilik üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Ağaoğlu, Azerbaycan, Gazetecilik

Ahmet Ağaoğlu As A Journalist

Abstract

Ahmet Agaoglu, one of the Azerbaijani Turks, is an important historical figure who took part in the forefront of the struggle for the enlightenment of Azerbaijan and Anatolian Turks and to take its place in the modern world early 20th century. Ağaoğlu, who has the ability to carry out many jobs together publishing activities have an important place in our recent history. This study will focus on the journalism that he began from his student years in France to the end of his life

Keywords: Ahmet Agaoglu, Azerbaijan, Publishing

GİRİŞ

Osmanlı Devletinin son dönemi ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Kafkasya, Azerbaycan, İdil-Ural ve Türkistan gibi bölgelerden göç eden Rusya Türklerinin, Türkiye'nin toplumsal yaşamında ve fikir dünyasında büyük etkileri olmuştur. 20. yüzyılın ilk yıllarından başlayarak, Birinci Dünya Savaşına gelinceye kadarki dönemde, Yusuf Akçura, Hüseyinzade Ali gibi Rusya Türklerinin İstanbul'a gelmesiyle birlikte Türkiye'nin fikir alemi güç kazanmış ve çeşitli dernekler kurulmuş, dergiler ve gazeteler çıkarılmaya başlanmıştır. Bu aydınlardan biri de Azerbaycan Türklerinden olan ve 18. asırda Erzurum'dan Karabağ'a göçen zengin bir ailenin çocuğu olarak 1869 yılında Şuşa'da dünyaya gelen Ahmet Ağaoğlu'dur.¹ O, ilk ve orta eğitimini Rus okullarında yapmıştı, çünkü annesi A. Ağaoğlu'nun batı tarzı okullarda modern bir eğitim almasını istemişti. Ahmet, Şuşa Lisesindeyken siyaset ile tanışmış ve bu yıllarda “devrimci” fikirlerden etkilenmeye başlamıştı. Şuşa'da okuduğu yıllarda, okulunda sadece 5 Türk öğrenci vardı ve bunlar Ermeni gençlerinden baskı görmekteydi. Baskılara daha fazla dayanamayan Ağaoğlu, okulunda başarılı olmasına rağmen 1884 yılında Tiflis Fen Lisesi'ne nakil yaptırmak zorunda kaldı. 1887 yılında Tiflis Lisesi'ni tamamladıktan sonra, Petersburg'a yüksek öğrenim görmeye gitti. Yükseköğrenim görmek için Petersburg'u seçmesinde, onun bu şehri medeniyetin merkezi olarak görmesinin büyük etkisi olmuştur.² Bu şehirdeki Politeknik Enstitüsünde ancak 1 yıl okuyabilmiş eğitimini tamamlayamadan Fransa'ya gitmiş, Collega de France ve Sorbon Üniversitesi Hukuk Fakültesinde eğitimini devam ettirmiştir. Büyük bir sevinçle geldiği Petersburg'da eğitimini tamamlayamamasının sebebi ise okuldaki bazı profesörlerin kendisine karşı ırkçı söylem ve davranışlarda bulunmasıydı. Ondan önce Azerbaycan'dan Petersburg'a, Kiev'e, Mısır'a, Medine'ye ve Kerbela'ya birçok genç öğrenim görmek üzere gitmişti. Ancak Azerbaycan Türkleri arasında Avrupa'ya eğitim almaya giden ilk Türk genci Ahmet Ağaoğlu olmuştur.³ Fransa'da eğitim gördüğü sırada Doğu felsefesi ve edebiyatı hakkında çeşitli dergilerde birçok makalesi yayınlamıştı. Ayrıca o, Paris'te Ahmet Rıza başta olmak üzere diğer Jön Türk liderleriyle temas kurmuş, Avrupalıların “Müslüman Dünyasının mümtaz siması” olarak adlandırdığı Cemaleddin Afganî ile tanışmıştı. Bu tanışıklık ve içerisinde bulunduğu ortam onun dünya görüşünü, toplumsal ve ilmi faaliyetlerini derinde etkilemiştir.⁴ Ağaoğlu, Paris'teki öğrencilik yıllarında, “La Nouvelle Revue”, “La Revue bleue politique et litteraire”, “Journal des debats” gibi yayın organlarında Azerbaycan ve İran'ın tarihi, edebiyatı ve medeniyeti hakkında yazılar yazmıştı.

¹ Fahri Sakal, *Ağaoğlu Ahmet Bey*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 7.

² Fahri Sakal, *age*, s. 9-10.

³ Şeref Göküş, “Ahmet Ağaoğlu: Hayatı Eserleri ve Din Eğitim-Öğretimi Görüşleri”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı: 7 (13) Ocak 2013, s. 195-196.

⁴ Yusuf Sarımay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Kökenleri ve Türk Ocakları*, Ötügen Neşriyat, İstanbul, 2004, s. 63, Yaqub Mahmudov (Baş Redaktör), *Azərbaycan Halq Cümhuriyyəti Ensiklopediyası*, I. Cilt, Lider Nəşriyyat, Bakı, 2004, s. 114.

Bununla birlikte Tiflis'te Rus dilinde basılan “*Kafkas*” ve Bakü’de çıkan “*Kaspi*” gazeteleriyle de ilişki kurmuş, oraya da yazılar yollamıştı. 1892 yılında Londra’da gerçekleşen “*Uluslararası Şarkiyat Kongresi’ne*” katılmış, burada “*Şia Mezhebinin Kaynakları*” konulu bir sunum yapmıştır. Bu sunum Cambridge Üniversitesi tarafından Batı dillerine tercüme ederek yayınlanmıştır. Bu eseri dolayısıyla İran Şahı ona firuze taşlı bir yüzük hediye etmişti.⁵ Ahmet Ağaoğlu’nun, Avrupa’daki tahsili sırasında kaleme aldığı eserler onun ileriki yıllarda yürütecek olduğu gazetecilik faaliyetlerine geçmeden bu konuda tecrübe kazanması bakımından son derece önemlidir. O, Azerbaycan’a döndükten sonra gazetecilik işiyle yakından ilgilenmiş birçok yayın organında yazarlık yapmış, yazı işleri müdürlüğü ve redaktörlük görevlerini yürütmüştür.

AĞAOĞLU’NUN AZERBAJYAN’DAKİ BASIN-YAYIN FAALİYETLERİ

Azerbaycan’da Türkçe basın 19. yüzyılın son çeyreğinde faaliyete geçmişti. 22 Temmuz 1875 tarihinde yayın hayatına başlayan ve Hasan Bey Zerdabi tarafından ayda iki defa basılan *Ekinci* gazetesi ilk olması bakımından Azerbaycan basın tarihinde özel bir yer tutmaktadır. Bu gazeteden sonra *Ziya*, *Ziya-yı Kafkasya* ve *Keşkül* gibi gazeteler de basılmaya başlamıştı.⁶ Ancak bu gazeteler uzun ömürlü olamamışlardı. Çünkü Misyoner İlminski ve Profesör Smirnov gibi nüfuz sahibi oryantalistler, Gaspıralı İsmail’e “*Tercüman*” gazetesine çıkarmasına izin verilmesini siyasi bir hata olarak görüyor ve ikinci bir *Tercüman*’ın ortaya çıkmasının engel olunmasının gerektiğini dile getiriyorlardı. Nihayetinde Rus bürokrasisi bu gazetelere yaşama hakkı tanımamıştır.⁷ 1891 yılında *Keşkül* gazetesinin kapatılmasının ardından Azerbaycanlı aydınlar görüşlerini Bakü’de Rusça yayınlanan *Kaspi*, *Bakinskie İzvestiy* ve *Baku* gibi yayın organlarında dile getirmeye başlamıştı. Bu tarihten itibaren 1905 yılına kadar Bakü’de Türkçe gazete ve dergi çıkarılmasına izin verilmemiştir.⁸

Fransa’daki eğitimin tamamladıktan sonra 1894 yılında vatanına dönen Ahmet Ağaoğlu, Azerbaycan Türkçesiyle *Məşriq* adında bir gazete çıkarmak için hükümetten izin ister. Bu talebi reddedile Ağaoğlu, Şuşa’ya giderek Fransızca öğretmenliği yapmaya başlar. Bununla birlikte orada, kütüphane ve kiraathane

⁵ Ali Asker, Canan Yıldırım, Duygu Özken, “Günümüz Penceresinden Ahmet Ağaoğlu “İslamiyet’te Kadın” Eseri Üzerine Notlar”, *II. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı*, Editörler: Hasan Kara, Turhan Çetin, Yusuf İnel, Ankara, 2017, s. 43, Yaqub Mahmudov, *age*, s.114.

⁶ İrfan Murat Yıldırım, “Azerbaycan’da Matbuat Hareketlerinin Başlangıcı”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Dergisi*, Sayı: 2/2, 2013, s. 148

⁷ Yusuf Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2001, s. 156.

⁸ Xəqani Məmmədov, *Aydınlarımızın İstiqlal Mücadiləsi*, Biznes Universiteti Nəşriyyat, Bakü, 1999, s. 20.

açmış, halkını cehalet ve taassuptan kurtarmaya, onlara Türklük bilinci kazandırmaya çalışmıştır.⁹

Kaspi gazetesi Bakü'nün zengin Türk işadamlarından Hacı Zeynelabidin Tağıyev tarafından satın alındıktan sonra Azerbaycan Türklerinin haklarını savunan ve onların çıkarlarına hizmet eden bir yayın organı haline gelmişti. Tağıyev'in davetiyle Bakü'ye gelen Ahmet Ağaoğlu, Fransızca öğretmenliğinin yanı sıra bu gazetenin başyazarlığı ve editörlüğü görevlerini de yürütmüştür.¹⁰ Rus Çarlık hükümetinin Azerbaycan dahil olmak üzere, tüm imparatorluk topraklarındaki baskıcı politikaları 1905 yılında bir nebze olsun yumuşamıştı. Çünkü 1904-1905 Rus-Japon savaşında Çarlık ordularının mağlup olması ülkede devrim hareketlerine kuvvet ve cesaret vermişti. Hükümetin zafiyet içerisinde olduğu bu dönemi iyi değerlendiren Z. Tağıyev, Azerbaycan'da Türkçe bir yayın organı kurmak için girişimini yineledi ve bu sefer başarılı oldu. Tağıyev'in maddi olarak desteklediği, Ali Merdan Topçubaşı'nın imtiyaz sahibi olduğu *Hayat*, 1905 yılında günlük Türkçe gazete olarak yayın hayatına başladı. Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali ile birlikte bu gazetenin yönetiminde yer almıştı. Ancak o, 102. sayıdan sonra gazeteden ayrılmış ve kendisi bağımsız olarak *İrşad* adında günlük bir gazete çıkarmaya başlamıştır. *Hayat* gazetesinin yazarları arasında Ahmet Ağaoğlu ve Hüseyinzade Ali'den başka Hasan Bey Zerdabi, Abbas Sihat, Mehmed Hadi, Üzeyir Hacıbeyli, Ebdürrehimbey Hakverdiyev, M. E. Sabır, N. Nerimanov, M. Hacinski, M. E. Şeyxzade, S. M. Qenizade gibi Azerbaycanlı aydınlar da yer almıştı. *Hayat* gazetesi, 1906 yılında Rus hükümetinin baskı ve sansürleri neticesinde 1906 yılında kapanmıştır.¹¹

Ahmet Ağaoğlu'nun imtiyaz sahibi olduğu ve müdürlüğünü yürüttüğü *İrşad* gazetesini maddi olarak petrol zenginlerinden İsa Bey Aşurbeyov desteklemişti. Gazetede Üzeyir Hacıbeyli ve Mehmet Emin Resulzade gibi dönemin aydınları yazarlık yapmıştı.¹² *İrşad*'ın çalışma alanı hakkında Ağaoğlu şunları dile getirmişti:

*“Bir taraftan Rus hükümetine karşı mücadele ederek her çeşit siyasi ve genel hukuktan mahrum olan Türk unsuruna bu hukuku da sağlamaktan, diğer taraftan Türk unsurunun kendisinde birlik fikrini sağlama maksadıyla mezhep ayrılığını ve özellikle Sünni-Şii düşmanlığını kaldırmak şarttı. Bununla beraber halkı ilim ve irfana ısındırmak, Türkçe mektep ve diğer irfan müesseselerini vücuda getirmek için çalışmak lazımdı.”*¹³

20. asrın başlarında Azerbaycanlı aydınlar, *İslamlaşmayı* ilerlemenin başlıca şartı olarak telakki ediyorlardı. Hüseyinzade Ali ve Ahmet Ağaoğlu gibi ideologlar

⁹ Şeref Göküş, *agm*, s. 196-197, Yaqub Mahmudov, *age*, s.114.

¹⁰ Xəqani Məmmədov, *age*, s. 20. Yusuf Akçura, *age*, s. 156.

¹¹ Yusuf Akçura, *age*, s. 157, İrfan Murat Yıldırım, *agm*, s. 149-150.

¹² İrfan Murat Yıldırım, *agm*, s. 150.

¹³ Yusuf Akçura, *age*, s. 157.

Hayat gazetesinde İslami değerlerin tebliğine geniş yer vermişlerdi. Hüseyinzade Ali “*Bizim için İslam’ın haricinde kurtuluş yoktur*” derken Ağaoğlu “*İslam ve Terakki*” adlı makalesinde, din ile bilim, eğitim ve genel olarak Avrupalılaşıma arasında bir zıtlık olmadığını belirtmiş, Müslüman halkları Kuran aracılığıyla ilerlemeye ve yükselmeye davet etmiştir.¹⁴ Ağaoğlu’na göre Müslüman halkların kurtuluş ve ilerlemesini sağlamak için öncelikle kadın meselesi ve alfabe meselesinin halledilmesi gerekiyordu. “*Boğucu harem havası içinde geçirilen tembel ve sırf hayvani bir hayat, kadının bedeni gelişmesine izin vermediğinden, ırkın bedeni çöküşüne de yol açmaktadır. Alfabenin güçlüğü ise okuyup yazmayı çok zorlaştırdığından, Müslümanların akıl ve kalplerinin aydınlatılması yolunu kapamaktadır. Kadın ve alfabe işte İslam aleminin en hakiki düşmanı, onun tedavi olunmayan iki hastalığı ki, onların etkisi altında bu alem yavaş, yavaş mahvolmaktadır*”¹⁵ diyen Ağaoğlu bu konuların çözüme kavuşması için çok yoğun mesai harcamıştır. “*İslamiyet’te Kadın*” adlı eserinde, Avrupa ve Amerika’da kadınların her geçen gün yeni haklar kazanarak toplum içinde önemli mevkilere gelirken, Asya ve Afrika’daki Müslüman halklarda kadının hiçbir hakkının olmayışını ve köle gibi kullanılmasını eleştirmiştir. Ona göre kadına değer vermek İslam’ın bir gereği idi ve kadınları gelişmemiş toplumun uygar bir devlet haline gelmesi de mümkün değildi.¹⁶ Ağaoğlu, “*Şərqi-Rus*”, “*Kaspi*” ve “*Hayat*” gibi gazetelerdeki, “*İslama görə və İslam aləmində qadın*”, “*İslam, axund və hatifülqeyb*”, “*Müsəlman söhbətləri*” ve “*Müsəlman xalqlarının vəziyyəti*” gibi makalelerinde de bir taraftan, Müslüman dünyasının o yıllardaki içler acısı halini eleştirirken, diğer taraftan da Müslüman halkları karalamakta olan ecnebi yazarlara tutarlı cevaplar vermiş, İslam alemindeki şair, alim ve mütefekkirlere hakkında bilgi vermişti.¹⁷

Ahmet Ağaoğlu, diğer milletlerin ilim ve fende ilerlemiş olmasına rağmen Müslüman halkların bin yıldır derin bir uyku içerisinde olduğunu dile getirmiş ve İrşad gazetesindeki yazılarıyla halkını gaflet uykusundan uyanmaya çağırmıştır. O yazılarında Çarlık Rusya’nın milliyet politikalarını eleştirmiş, Rus hükümetinin Müslüman halkların gözlerini açıp ileriye gitmesine, gazete ve okullar açmasına, dernekler ve cemiyetler kurmasına mani olduğunu dile getirmiştir. O, halkının medeniyet yolunda ilerlemesinde gazetesini aracılığıyla hizmet edeceğini bildirmiştir.¹⁸ Onun gazetede yazdıkları ve pratikte uyguladıkları Rus hükümetini tedirgin etmişti. Dolayısıyla artık o, *şüpheli* ve *tehlikeli* insanlar arasında görülmeye başladı. Aslında Ahmet Ağaoğlu yazılarında halkının gaflet uykusundan uyanmasını ve Rusya’daki diğer halklarla eşit haklara sahip bireyler

¹⁴ Nəriman Nərimanov, *Seçilmiş Əsərləri*, Baş Redaktör: Ramiz Mehdiyev, Lider Nəşriyyat, Bakü, 2004, s. 13-14, Təranə Məhəmməd Qızı Abdullayeva, *Azərbaycan Ədəbi Fikrində Qərbcilik Meylləri (XX. əsrin əvvəlləri)*, Avropa Nəşriyyat, Bakü, 2014, s. 7.

¹⁵ Yusuf Akçura, *age*, s. 159.

¹⁶ Ali Asker, Canan Yıldırım, Duygu Özken, *agm*, s. 44-45.

¹⁷ Yağub Mahmudov, *age*, s. 114.

¹⁸ Xəqani Məmmədov, *age*, s. 37-38.

olmasını amaç edinmişti. Ancak bu amaca ulaşılması halinde, aynı yolda giden diğer Kafkas halklarıyla birlikte Azerbaycan'ın da Rus İmparatorluğundan ayrılması sonucun kendiliğinden doğuracaktı. İşte bu yüzden Azerbaycan Türklüğünü uyanmaya, bilinçlenmeye, milli ve insani haklarını savunmaya davet eden Ahmet Bey, Rus hükümeti tarafından tehlikeli ve zararlı bulunmuştur.¹⁹

Ağaoğlu, basın-yayın faaliyetlerinin yanı sıra siyasi konularla da ilgilenmişti. Rus hükümetinin desteğini alan Ermeni çeteleri Azerbaycan'da sayılarını artırmak için harekete geçmiş, birçok Azerbaycan Türkünü öldürmüştü. Ermenilerin bu terör hareketlerine karşı Ahmet Bey, "Dıfai" ya da diğer adıyla "Cemiyet-i İttihadiye-i İslamiye" adında gizli bir teşkilat kurmuş, fiili ve siyasi mücadele yürütmüştür. Dıfai kurulduktan sonra Ağaoğlu, Gence Camisinde halka birlik içinde olmalarını anlatan bir konuşma yapmıştır. Dıfai'nin gizli beyannamesinde ise kanlı olaylardan Rusya sorumlu tutulmuştur. Ermeniler de şiddete başvurmaları halinde aynı şekilde karşılık bulacakları yönünde uyarılmıştır. Üçüncü olarak da Rus-Ermeni işbirlikçisi Azeri hainler uyarılmıştır. Nitekim bu kişiler vatan haini sayılarak sonraları Dıfai Teşkilatı tarafından öldürülmüştür.²⁰ Dıfai'nin Bakü, Gence, Karabağ, Nahcivan gibi merkezlerde şubeleri vardı. O devrin aydın ve milliyetçi unsurları bu teşkilat etrafında birleşiyorlardı. Fakat, Rusya'da baskı rejiminin şiddetini artırması üzerine Ahmet Ağaoğlu, 1908 senesinin sonlarına doğru Türkiye'ye göç etmeye mecbur kaldıktan bir müddet sonra başsız kalan Dıfai dağılmış ve faaliyetlerini durdurmuştur. Bununla birlikte Dıfai kadroları varlığını uzun süre daha sürdürmüş ve siyasi faaliyetlerine *Musavat Partisi*'nde devam etmiştir.²¹

Ahmet Ağaoğlu Azerbaycan'dan ayrılmadan önceki son yıllarında da yayıncılık faaliyetlerine devam etmişti. İrsad gazetesi kapatıldıktan sonra Bakü'de *Terakki* adında yeni bir gazete çıkarmaya başlamıştır. Önce haftada beş gün çıkan bu gazete daha sonra günlük olarak faaliyet göstermiş, Ağaoğlu'nun Azerbaycan'dan ayrılışından kısa bir süre sonra da yayınına son vermiştir.²² 1909 yılına gelindiğinde, Rus hükümet organlarının Ağaoğlu üzerindeki baskıları şiddetini iyice artırmıştır. Artık onun Azerbaycan'da özgür bir şekilde faaliyet gösterme imkânı kalmamıştı. Tutuklanma ihtimalinin de ortaya çıkması üzerine Ahmet Bey Ağaoğlu için, Türkiye'ye göç etmekten başka bir çıkar yol kalmamıştı.

OSMANLI DEVLETİ VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDEKİ FAALİYETLERİ

¹⁹ Yusuf Akçura, *age*, s. 162.

²⁰ Fahri Sakal, *age*, s. 21-22, Şeref Göküş, *agm*, s. 197.

²¹ Mirza Bala Mehmetzade, *Milli Azerbaycan Hareketi*, Yayına Hazırlayan: Ahmet Karaca, Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları, Ankara, 1991, s. 36.

²² İrfan Murat Yıldırım, *agm*, s. 156.

Ahmet Ağaoğlu, İstanbul'a geldikten sonra dernekçilik ve öğretmenlik yapmış, bununla birlikte gazetecilik işine de devam etmiştir. Darülfünun'da Rusça öğretmenliği ile Türk Tarihi müderrisliğinin yanı sıra Türk Derneği, Türk Yurdu ve Türk Ocağı gibi derneklerin kuruluşunda yer almış, Hikmet, Sebilürreşat, Tercüman-ı Hakikat, Türk Yurdu ve İslam gibi gazete ve dergilerde yazarlık yapmıştır.²³ Ağaoğlu'nun İstanbul'a geldiği sıralarda Osmanlı'da meşrutiyet ilan edilmişti. İstanbul'da da siyasetle ilgilenen Ağaoğlu, Genç Türklerle yakınlaşmış, İttihat ve Terakki Partisine üye olmuş, bir süre Afyon Karahisar milletvekili olarak Meclis-i Mebusan'a da girmiştir.²⁴ Milletvekilliğinin yanı sıra gazeteciliğe de devam etmiştir. Türk Yurdu Cemiyeti, Türk Yurdu Dergisi, Türk Bilgi Derneği ve Türk Ocakları'nın kurucuları arasında yer almıştır. Hatta Türk Ocakları'nın ilk kuruluş toplantısı onun evinde yapılmıştır. Yukarıda adı geçen gazete ve dergilerde, Birinci Dünya Savaşı başladıktan sonra Osmanlı Devletinin savaşta uyguladığı politikaların haklılığını anlatan yazılar yazmıştır. Türk Yurdu ve Tercüman-ı Hakikat'te çıkan makaleleri Kafkasya, İran Azerbaycan'ı, Kırım ve Orenburg'da çıkan gazetelerde o yörelerin dillerine çevrilerek yayınlanmıştır. Bu faaliyetlerinin yanı sıra Yusuf Akçura, Hüseyinzade Ali, Abdülreşid İbrahim gibi aydınlarla birlikte, İstanbul'da "*Rusya'da Sakin Müslüman Türk Tatarlarının Haklarını Müdafaa Cemiyeti*"ni kurmuş ve Rusya Türklerinin her türlü haklarının korunması için çeşitli çalışmalar yapmıştır.²⁵ 1918'de Milli Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Ermenilerle giriştiği mücadelede Azerbaycan Türklerine yardım için harekete geçen Osmanlı Ordusu komutanı Nuri Paşa'nın siyasi danışmanı olarak tekrar Azerbaycan'a gelen Ağaoğlu, bu sıfatla bir müddet Azerbaycan'da kaldıktan sonra tekrar İstanbul'a dönmüştür.²⁶

Ahmet Ağaoğlu, Azerbaycan'da bulunduğu yıllarda her ne kadar Türkçü fikirler içeren eserler kaleme alsada, hatta Rus istihbarat birimleri tarafından *Pantürkist* olarak nitelenip siyasi soruşturma ve kavuşturmaya tabi tutulmuş olsa da, esasen İslamcı görüşleriyle tanınmaktaydı. Onun Türkçülüğe esas meylî İstanbul'a geldikten sonra başlamıştır. O, Türk Ocağı cemiyeti ve Türk Yurdu dergisinde bir araya gelen Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Hüseyinzade Ali ve Mehmet Emin Resulzade gibi aydınların tesiriyle Türkçü hareketin faal liderleri arasında yer almıştır.²⁷ O, yazılarında milliyetçiliğin İslam'a ters düşen bir fikir olmadığını ispatlamaya çalışmıştır. Bu bağlamda, Babanzade Ahmet Naim'im 1914 yılında Sebilürreşat'ta kaleme aldığı "*İslam'da Dâ'vâ-yı Kavmiyet*" adlı makalesinde İslamiyet'in kavmiyet davası gütmeyi reddettiğini belirttiği yazısına, Türk Yurdu dergisinde yayınladığı "*İslam'da Dâ'vâ-yı Kavmiyet*" makalesiyle Ahmet Naim'in "*asabiyet*" ile "*kavmiyet*" kavramlarını birbirine karıştırarak hataya

²³ Şeref Göküş, *agm*, s. 198.

²⁴ Yağub Mahmudov, *age*, s. 114, Fahri Sakal, *age*, s. 24.

²⁵ Fahri Sakal, *age*, s. 25-26.

²⁶ İbrahim Yüksel, *Azerbaycan'da Fikir Hayatı ve Basın*, Acar Yayınları, İstanbul, 1988, s. 138.

²⁷ Xəqani Məmmədov, *age*, s. 46.

düşüğünü, İslam'ın kavmiyeti değil asabiyeti reddettiğini, kavmiyeti yani milliyeti desteklediğini dile getirmişti.²⁸

Milli Azerbaycan hükümetinin kurulmasına destek için Nuri Paşa ile beraber gittiği Azerbaycan'da kısa süre kalan Ahmet Ağaoğlu, tekrar İstanbul'a dönmüştü. Ancak onun İstanbul'a geldiği dönem Birinci Dünya Savaşının bittiği ve Osmanlı Devletinin savaştan yenik ayrıldığı ve beraberinde İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgal edildiği döneme denk düşmektedir. İngilizler tarafından, Alman destekli bir gazete olarak nitelenen *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde Ermeni kıyımını destekleyici yazılar yazmak gerekçesiyle *savaş suçlusu* ilan edilen Ahmet Ağaoğlu Malta'ya sürgün edilmişti. İngiliz istihbarat belgelerinde onun, Musevi asıllı bir Tatar olduğu, gençliğinde Rus Çarlık Polis teşkilatında provokatör olarak görev aldığı, Ermenilere karşı uygulanan şiddet hareketlerinden sorumlu olduğu gibi gerçeklerle bağdaşmayan suçlamalarda bulunmuştu. Onun tutuklanmasının esas sebebi, önde gelen İttihatçılar arasında oluşu ve İngiltere karşıtı kadroların ön safların yer almış olmasıydı. Ağaoğlu, tutuklanmasının ve Malta'ya sürgün edilmesinin haksız bir siyasi karar olduğunu dile getirmiş ve İngiliz yetkililerinden adalet talep etmiş ancak bu girişiminden bir sonuç elde edememişti.²⁹ Malta'da çok zor günler geçiren Ağaoğlu, II. İnönü Savaşında Ankara hükümetinin zaferi sonrası oluşan siyasi ortamda özgürlüğüne kavuşmuş ve 28 Mayıs 1921'de İstanbul'a dönmüştür. İtilaf Devletleri tarafından işgal altında bulunan İstanbul'daki şartların olumsuzluğu nedeniyle de Ankara'ya giderek, Mustafa Kemal'in önderliğindeki TBMM hükümetine hizmet etmeyi uygun bulmuştu. Bu sırada Sovyet yönetimi Kafkas ülkelerini işgal etmiş ve burada sosyalist cumhuriyetler kurulmuştu. Azerbaycan'daki sosyalist cumhuriyetin başına da eski dostu Neriman Nerimanov geçmişti. Nerimanov onu Azerbaycan'a davet eder ve bu yeni Sovyet cumhuriyetinde çalışmasını talep eder. Ancak Ağaoğlu, cevaben gönderdiği mektupta şu üç sebepten dolayı dönemeyeceğini bildirir:

1. Temsil ettiğiniz fikir sistemine katılmamaktayım.
2. Türkler için tek kurtuluşun Osmanlı Türklerinde bulunduğu hakkında sizce de bilinen eski fikrim.
3. Beni esaretten kurtararak yeniden can veren Ankara'ya koşmanın şahsım için bir namus borcu oluşuna inanmışlığım.³⁰

1921 yılının Haziran ayının sonlarına doğru Ankara'ya gelen Ağaoğlu, Hamdullah Suphi Tanrıöver tarafından Mustafa Kemal'e takdim edilir. O, halkın moralini ve zafere olan inancını yüksek tutmak için Matbuat ve İstihbarat Genel

²⁸ Ayhan Çetin, "Babanzade Ahmet Naim ve Ahmet Ağaoğlu'nda Dava-yı Ahlak-ı Nazarî", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 2012/1, Sayı: 15, s. 319.

²⁹ Gülay Sarıçoban, "Demokrat Parti'den Bir Siyasi Portre: Samet Ağaoğlu", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 9, Sayı: 17, (Bahar 2013), s. 81-82.

³⁰ Gülay Sarıçoban, *agm*, s. 82, Fahri Sakal, *age*, s. 38.

Müdürlüğü bünyesinde çalışmak üzere görevlendirilir. Bu görevinin yanı sıra Ahmet Ağaoğlu'na Kars'ta bir günlük gazete çıkarmak ve öğretmen okulu kurma görevi verilmişti. Kars'taki başarılı çalışmaları ile dikkat çeken Ahmet Bey, 29 Kasım 1921'de Matbuat ve İstihbarat Gene Müdürlüğü'ne getirilmiştir. Fakat o İsmet Paşa ile yaşadığı fikir ayrılıkları sebebiyle 11 Ağustos 1923'te bu görevinden istifa eder.³¹ Bundan sonra Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde hocalık yapan Ağaoğlu, TBMM'de 1923 ile 1931 yılları arasında ikinci ve üçüncü dönem Kars Milletvekili olarak bulunmuştur.³² Üniversitede öğretim üyeliği ve milletvekilliği görevleri ile birlikte gazetecilik faaliyetlerine de ara vermeden devam eden Ağaoğlu, *Hakimiyet-i Milliye* gazetesine başyazarlık yapmıştır. Ayrıca, Atatürk ona, milli mücadele döneminde kurulan ve Ankara'nın sesini tüm dünyaya duyuran Anadolu Ajansı'nın yeni baştan kurulması görevini vermişti. 1924 yılında Ahmet Ağaoğlu, Anadolu Ajansı'nın Genel Müdürü ve Yönetim Kurulu Başkanı olur ve bu görevi bir süre yürütür.³³

Ağaoğlu, 1931 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulması sırasında Fethi Okyar'ın yanında yer alır. Serbest Cumhuriyet Fırkasının kısa sürede güçlenmesi ve belediye seçimlerinde yüksek oy alması İsmet Paşa ile arasının açılmasına yol açar. Bunun neticesi olarak bir daha milletvekili olarak seçilemez. Bunun üzerine İstanbul'a dönen Ahmet Bey İstanbul Üniversitesi'nde Hukuk dersleri vermeye başlar. Ağaoğlu, hayatının her döneminde gazeteciliğe büyük önem vermiştir. O, İstanbul'daki yeni yaşamında gazetecilik faaliyetlerine devam etmiştir. İki arkadaşıyla birlikte *Akın* adında bir gazete çıkarır ve burada, İsmet Paşa hükümetinin devletçi politikalarını eleştiren yazılar yazmaya devam eder.³⁴ 1933 yılındaki üniversite reformuyla Ağaoğlu üniversiteden emekli edilir, kısa süre sonra da gazetesi kapatılır. Bu durum ona çok ağır gelmişti. Gazetesinin kapatılması ve emekliliğe sevk edilmesi hakkında bahsederken “*sivil ölüme mahkûm bir heyula gibi yaşamak zorunda bırakıldım*” demektedir.³⁵ Emeklilik yıllarında Türklük Mecmuası ve İkdam gibi gazetelerde yazılar yazmış olan Ahmet Ağaoğlu 19 Mayıs 1919 tarihinde vefat etmiştir.

Sonuç:

Azerbaycan kökenli olan ve hem Azerbaycan'ın hem de Türkiye'nin entelektüel camiasında büyük iz bırakmış olan Ahmet Ağaoğlu, gazetecilik faaliyetleri

³¹ Fahri Sakal, *age*, s. 39-40.

³² Fahri Sakal, *age*, s. 43.

³³ Gülay Sarıçoban, *agm*, s. 82.

³⁴ Ali Asker, “Ziyalı ve Hüquqçu Kimi əhmed bey Ağaoğlu şəxsiyyəti, Azərbaycan Şərqsünaslıq Elminin İnkişaf Yolları”, *Akademik Vasim Məmmədəliyevin Anadan Olmasının 70 İlliyinə Həsr Olunmuş Beynəlxalk Elmi Konferansın Materialları*, Bakü, 27-28/06/2003, s. 626, Şeref Göküş, *agm*, s. 199.

³⁵ Ebru Kayabaş, “Bir Yavuz Hukukçu: Ahmet Ağaoğlu”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt: LXX, Sayı 1, 2012, s. 448.

sırasında dünya görüşü çeşitli değişimler geçirmiştir. Fransa'daki öğrencilik yıllarında, yetmişmiş olduğu Azerbaycan toplumunun da etkisiyle Şiiliği ve İranlılığı öven yazılar yazmıştı. Azerbaycan'a döndükten sonra ise, Azerbaycan ulusal uyanışının önderleri arasında yer almış ve yazılarında İslamcılığı ön planda tutmaya başlamıştır. Ağaoğlu'nda Türkçülüğün gelişimi ise 1909 yılında İstanbul'a gelmesiyle başlamıştır.³⁶ O, Türklüğü Anadolu ve Kafkasya ile sınırlamamış, Balkanlardan uzak Asya'ya kadar yaşayan tüm Türk soylu halkları Büyük Türk ailesinin bir parçası olarak görmüştür. O'na göre: “*Türklerin yaşamakta olduğu her yer Türk alemini oluşturmaktaydı. Türk aleminin sınırları Balkanların kuzeyinden başlayarak, Kırım yarımadasına, oradan Kafkaslara geçer. Kafkasların güneyinden Bakü ve Derbend yönüyle Hazar Denizinin kuzeyine Astrahan'a ulaşır. Oradan İdil nehri boyunca doğuya doğru yürüyüp Saratov, Samara, Ufa, Kazan'ı geçerek Sibiryaya doğru ilerler. Oradan çıkarak Moğolistan'ın doğusundan Doğu Türkistan'ı ve Batı Türkistan'ı geçerek Afganistan'ın kuzeyine ulaşır. Oradan Horasan'a gelir ve Azerbaycan'ın güneyinden Anadolu'ya giderek Bağdat ve Musul yolu ile Suriye'ye oradan da Akdeniz'i geçerek yeniden Balkanlara ulaşır*”.³⁷ Ağaoğlu bu coğrafyada yaşayan Türkleri bir olarak düşünmüş ve onların birliği için mücadele vermiştir. Ağaoğlu'na göre milleti oluşturan en önemli unsur dil birliğinden gelmektedir. O; “*Bazıları millet kavramını ırkta ya da dinde aramıştır. Oysa aynı ırktan ve aynı dinden olmasına rağmen farklı olan milletler vardır*”³⁸ demektedir. Aslında bir milletin meydana gelmesi için hiç birisi tek başına yeterli değildir. Ancak önem sırasına koyulması gerekirse önce dil, sonra din, en son olarak da ırk birliği gelmelidir. Ağaoğlu da önce Türk diline bir şekil vermek, sonra da dine ulusal bir yön vermek için mücadele etmiştir.

Ahmet Ağaoğlu, Türklerin geniş bir coğrafyada birbirleriyle işbirliği altına girmeden Osmanlı Türkleri, Kazan Türkleri, Azerbaycan Türkleri, Semerkant Türkleri gibi gruplar halinde yaşadıklarını dile getirmekteydi. Bu birlikteliğin sağlanamayışının sebebi olarak da, Mezhep anlaşmazlıklarını, siyasi ayrılıkları ve kavimler arasında bir konsensusun olmayışını göstermekteydi.³⁹

Ahmet Ağaoğlu hem Azerbaycan'da hem de Türkiye'de birçok görev ve mevkilerde bulunmuştu. Öğretmenlik, dernekçilik ve milletvekilliği görevlerinin yanı sıra gazetecilik mesleğinden asla vazgeçmemiş, Paris'teki öğrencilik yıllarından başlayarak, İstanbul'daki emeklilik günlerine kadar birçok gazete ve dergide düşünce ve fikirlerini kaleme almıştır.

³⁶ Ayhan Çetin, *agm*, s. 320.

³⁷ Ahmet Ağaoğlu, “Türk Aleminin”, *Türk Yurdu*, yıl 1, sayı 1, cilt 1, 17 Teşrin-i Sani 1327- 30 Kasım 1911, s. 12-13.

³⁸ Ahmet Ağaoğlu, “Milli cereyan”, *Türk Yurdu*, yıl 5, sayı 80, cilt 5, 19 Mart 1331- 1 Nisan 1915, s. 92.

³⁹ Ahmet Ağaoğlu, “Türk Aleminin”, s. 13.

KAYNAKÇA

- Abdullayeva Təranə Məhəmməd Qızı, *Azərbaycan Ədəbi Fikrində Qərbçilik Meylləri (XX. əsrin əvvəlləri)*, Avropa Nəşriyyat, Bakü, 2014.
- Ağaoğlu Ahmet, “Milli cereyan”, *Türk Yurdu*, yıl 5, sayı 80, cilt 5, 19 Mart 1331-1 Nisan 1915, s. 92-93.
- Ağaoğlu Ahmet, “Türk Alemi”, *Türk Yurdu*, yıl 1, sayı 1, cilt 1, 17 Teşrin-i Sani 1327- 30 Kasım 1911, s. 12-17.
- Akçura Yusuf, *Türkçülüğün Tarihi*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2001.
- Asker Ali, Canan Yıldırım, Duygu Özken, “Günümüz Penceresinden Ahmet Ağaoğlu “İslamiyet’te Kadın” Eseri Üzerine Notlar”, *II. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı*, Editörler: Hasan Kara, Turhan Çetin, Yusuf İnel, Ankara, 2017, s. 40-50.
- Asker Ali, “Ziyalı ve Hüquqçu Kimi əhmed bey Ağaoğlu şəxsiyyəti, Azərbaycan Şərqşünaslıq Elminin İnkişaf Yolları”, *Akademik Vasim Məmmədəliyevin Anadan Olmasının 70 İlliyinə Həsr Olunmuş Beynəlxalk Elmi Konferansın Materialları*, Bakü, 27-28/06/2003, s. 624-626.
- Çetin Ayhan, “Babanzade Ahmet Naim ve Ahmet Ağaoğlu’nda Dava-yı Ahlak-ı Nazarı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 2012/1, Sayı: 15, s. 317-344.
- Göküş Şeref, “Ahmet Ağaoğlu: Hayatı Eserleri ve Din Eğitim-Öğretimi Görüşleri”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı: 7 (13) Ocak 2013, s. 193-210.
- Kayabaş Ebru, “Bir Yavuz Hukukçu: Ahmet Ağaoğlu”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt: LXX, Sayı 1, 2012, s. 441-452.
- Mehmetzade Mirza Bala, *Milli Azərbaycan Hareketi*, Yayına Hazırlayan: Ahmet Karaca, Azərbaycan Kültür Derneği Yayınları, Ankara, 1991.
- Məmmədov Xəqani, *Aydınlarımızın İstiqlal Mücadiləsi*, Biznes Universiteti Nəşriyyat, Bakü, 1999.
- Mahmudov Yaqub (Baş Redaktör), *Azərbaycan Halq Cümhuriyyəti Ensiklopediyası*, I. Cilt, Lider Nəşriyyat, Bakü, 2004.
- Nərimanov Nəriman, *Seçilmiş Əsərləri*, Baş Redaktör: Ramiz Mehdiyev, Lider Nəşriyyat, Bakü, 2004.
- Sakal Fahri, *Ağaoğlu Ahmet Bey*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.
- Sarıçoban Gülay, “Demokrat Parti’den Bir Siyasi Portre: Samet Ağaoğlu”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 9, Sayı: 17, (Bahar 2013), s. 77-104.

Sarıny Yusuf, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Kökenleri ve Türk Ocakları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2004

Yıldırım İrfan Murat, “Azerbaycan’da Matbuat Hareketlerinin Başlangıcı”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Dergisi*, Sayı: 2/2, 2013, s. 147-160.

Yüksel İbrahim, *Azerbaycan’da Fikir Hayatı ve Basın*, Acar Yayınları, İstanbul, 1988.

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 29.12.2017 • Kabul Tarihi / Accepted:21.01.2018

Tek Partili Dönemde Aydın'da Yerel Seçim (1938)

Nurullah ÇETİN

Tarih Öğretmeni

ORCID: 0000-0003-4402-5966

Mail adresi: nurullahcetin09@gmail.com

Öz

Demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan seçimler, siyasal kararları alan ve bu kararlardan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen halk arasındaki iletişimi sağlayan bir araçtır. Seçim mekanizmaları aracılığıyla iktidara kimlerin geleceği belli olmaktadır. Bu sayede seçmen kitlesi, iktidarı belli bir süreç içinde elinde tutan siyasi parti ya da partilerden memnuniyetini veya memnuniyetsizliğini dile getirmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyet tarihimizin ilk 27 yılına damgasını vurmuş ve Türkiye Cumhuriyeti tarihiyle iç içe geçmiş bir siyasal partidir. Tek partili dönem şeklinde adlandırılan bu dönem yönetim politikasıyla tartışmalara neden olmuştur. Bu dönemin yönetiminde söz sahibi olan bir partinin yönetim anlayışına eleştiriler yapılmıştır. Genellikle bu eleştiriler daha çok bugünün demokrasi anlayışıyla yapılmıştır. Dolayısıyla oldukça suçlanan bir dönem olmuştur. Oysa her tarihi olay bulunduğu zamanın tarihsel koşullarıyla ve çevresel etkenleriyle değerlendirilmelidir. Bu çıkış noktasından hareketle tek partili dönemde Aydın'da yapılan yerel seçim milli tarihimiz açısından çok yararlı bilgiler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aydın, Yerel Seçim, CHP

The Local Election in Aydın in the Single- Party Period (1938)

Abstract

Election, which are essential factor for democracy, is a connection providing communication between the politic decision makers and the public who are influenced directly or indirectly by the decisions. It is determined though the election mechanism who will govern the power. Thus, electors utter their content or discontent of the political party or parties which handle the government for a particular period. Cumhuriyet Halk Partisi has left a mark on the first 27 years of our republic history and has been a political party engaged with Turkish republic history. This period which is named as single-party period has caused discussions with its governance policy. During this period, the governing party's manner of rule has been criticised. In general this criticism has been in view of today's democracy perception. Therefore this period has been considerably an accused term. However each historical event should be evaluated with its historical conditions and environmental factors. With this starting point, local election which was presents in Aydın in the single-party period presents very useful information with regard to our national history.

Key Words: *Aydın, Local Election, CHP*

GİRİŞ

Demokratik rejimlerde halkın siyasete katılmada kullandığı temel bir ifade biçimi olan oy verme, demokratik sistemin işlerliğinin etkin şekilde sürdürülebilmesini sağlayan bir yoldur. Demokrasiyle yönetilen toplumlarda halk farklı seçenekler arasından tercih yaparak siyasi iktidarı belirlemektedir. Seçim sonucu, seçmenin parti çalışmalarını değerlendirmesi sonucunda ulaştığı tercih anlamına geldiğinden bu tercih hem siyasi partiyi hem de toplumların geleceğine etki etmektedir. Bu nedenle, seçmen tercihlerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi çeşitli sosyal bilim alanlarının çalışma konuları arasındadır.

Siyasal partilerin iletişim faaliyetleri de seçmen davranışlarını belirleyici etkenler arasında gösterilmektedir. Seçim dönemleri seçmenlerin siyasete ve siyasi partilere ilgisinin en yoğun olduğu dönemlerdir. Politika ile hiç ilgisi olmayan kişiler bile seçim sürecinde siyasi gelişmeleri büyük bir dikkatle izler. Bu dönemde seçmen, oyunun yönünü belirlemek için bilgiye ihtiyaç duyar. Günümüzde gelişen teknoloji ile pek çok kanaldan seçmene bilgi ulaşır. Bu kanalların başında kitle iletişim araçları gelmektedir. Bu nedenle siyasi iletişim önem kazanmakta, seçmeni bilgilendirme ve etkileme yöntemleri işlevsel hale gelmektedir. Seçmenin siyasi partiler ve adaylarla ilgili yargıları, izlenimleri oy verme davranışını doğrudan etkilemektedir. Seçmen yargı ve izlenimleri ise kitle iletişim araçları yolu ile oluşur. Bu nedenle kitle iletişim araçlarının aday ve partiyi nasıl tanıttığı önem kazanır.

Seçimler, halkın desteğinin kazanılması ve sürdürülmesini amaçlayan siyasi iletişim çalışmalarını önemli kılmaktadır. Çünkü halkın desteğinin kazanılması ve sürdürülmesi etkili bir iletişimle mümkün olabilmektedir. Karar organları seçimle belirlenen yerel yönetimler de bu kapsamda değerlendirilmektedir. Yerel yönetimlerin giderek artan önemi siyasi partilerin yerel yönetimlere olan ilgisini arttırmıştır. Bunun sonucunda günümüzde artık siyasi partilerin yalnız genel seçimlerde değil, yerel seçimlerde de etkin çalışma ve seçim kampanyaları düzenledikleri, aday belirleme yarışına girdikleri ve tüm bunları genel seçim titizliğinde yürüttükleri gözlenmektedir. Siyasi kampanyaların içerikleri ise seçmenin oy verme davranışında nelerin önemli olduğu sorusuna yanıt aranarak, bu verilerin ışığında planlanmaktadır. Seçmenlerin oy verme davranışları üzerine yapılan araştırmalarda seçmenlerin oy verme kararını etkileyen aday ve parti ile ilgili birtakım unsurlar ortaya konulmakta, seçim kampanyaları da genellikle bu görüşler üzerinden planlanarak yürütülmektedir. Siyasi partinin seçim sürecinde düzenleyecekleri siyasi kampanyalarda parti ve aday imajı, önceliklerinin belirlenmesi ve bunların etkilerinin kontrol edilmesi; partilerin programlarının, temel savunu ve vaatlerinin arasındaki farkların giderek azalması nedeniyle de siyasi partiler için önem taşımaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde, araştırma kapsamındaki konular kavram tanımları incelenmiştir. Bu bölümde siyasi parti, seçim, yerel yönetimler ve yerel seçimler

tanımları yapılmakla birlikte Türkiye'de bu yapının nasıl oluştuğuna da değinilmiştir. Çalışmanın İkinci bölümünde Cumhuriyet Halk Partisi'nin yapılanması ve tek parti döneminde siyasal partilerin tarihsel gelişimine denilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde 1938 yılında Aydın yerel seçimine hazırlık süreci ve gelişmelerine denilmiştir. Araştırmanın dördüncü bölümde ise Aydın yerel seçim ve sonuçlarına yer verilmiştir. Çalışmada son olarak sonuç sunulmuştur.

Kitle iletişim aracı olan gazeteler, haber toplama ve yayma işleviyle okuyucularına değişik siyasi seçenekler sunmakta, bu konumda basın halkın yönetime katılmasını sağlayacak bir araç konumunu üstlenmektedir. Yerel seçim dönemlerinde ise halka değişik siyasi seçenekleri sunacak olan araç yerel gazetedir. Çalışmanın belli bir bölgede yayınlanan ve okunan ulusal haberlerden farklı olarak yerel haberlerin ve konuların yer aldığı gazeteler ya da genel olarak bir kasaba ya da kentte yaşayan insanları ilgilendiren haberlerin yer aldığı ve o kentte yayımlanan gazete olarak tanımlanan yerel gazetelerin özellikle yerel seçim dönemlerinde okurlarının siyasi tercihleri üzerindeki etkilerini ele almaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Siyasi Parti

Siyasal sistemin özelliği ve biçimi nasıl olursa olsun modern toplumların hepsinde partiler birinci derecede önemli rol oynarlar. Siyasal partilerin pek çok tanımı yapılmaktadır. Ancak kapsayıcı ve fonksiyonel bir tanım yapmak gerekirse; siyasal parti, bir program etrafında toplanmış, siyasal iktidarı elde etmek ya da paylaşmak amacını güden örgütlü kuruluşlardır.

Partilerin, parti üyelerinin ve seçmenlerin özelliklerinin yanı sıra siyasal sistem içinde, partilerin çeşitli fonksiyonlarında vardır. Kapani bu fonksiyonların en önemlilerini şu şekilde sıralar:

- a) Toplumdaki çeşitli çıkarların ve istemlerin birleştirilmesini ve kanalize edilmesini sağlamak siyasal partilerin en önemli fonksiyonlarındanıdır.
- b) Siyasal partiler, hemen bütün rejimlerde, halk kitleleri ile iktidar arasında bir köprü vazifesi görürler. Günümüzde partiler, siyasal katılımın başlıca kanalları haline gelmişlerdir.
- c) Siyasal partilerin önemli fonksiyonlarından biri de, siyasal personelin, yönetici kadroların ve liderlerin seçilmesini sağlamaktır. Bütün modern siyasal sistemlerde politik kadrolar ve liderler genellikle partiler içinden çıkarlar.
- d) Siyasal partiler, iktidara geldikleri zaman, devletin siyasal karar organları içinde temel role sahiptirler. Muhalefet partilerinin en önemli fonksiyonu ise iktidarın kullanılmasını denetlemektir.¹

¹Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1995, s. 165.

Siyasi partiler, demokrasi içerisinde yer alması zorunlu olan kurumlardır. Siyaseti etkilemenin, yönetime dâhil olmanın tek yoludur. Farklı düşünce sistemlerinin ülke yönetiminde temsil edilmesini, çeşitli sosyal grupların yasal olarak örgütlenmesini, istek ve beklentilerinin dile getirilmesini sağlar. Parlamenter demokrasilerde 100–150 yıllık partilere rastlanmaktadır. Ülkemiz için siyasi partiler yakın tarihte ortaya çıkmıştır. Ortaya çıktıktan sonra da pek çok parti kalıcı olamamıştır. Böyle olunca da kendi içyapılarını geliştirip kurumsallaştıramamakta, toplumsal kurumlarla ve devletle ilişkilerini bir temele oturtamamaktadır. Ayrıca program sürekliliği de sağlayamamakta, seçmenle uzun vadeli, sınanmış hizmet ve sadakat bağları geliştirememektedir. Bu nedenle seçmen tabanını da geliştirememektedirler.²

Ülkemiz siyasetinin bu özelliği parti ve seçmen ilişkisini etkilemekte, seçmen oylarının sık sık adres değiştirmesine yol açmaktadır. Seçim dönemlerinde, parti sayısının fazlalığı oyların dağılmasına ve bu nedenle bazı görüşlerin mecliste yeterince güçlü temsil edilememesine sebep olmaktadır.

Seçim

Seçim halkın politikaya dâhil olmalarını sağlayan bir olgudur. Politikacıların ülke yönetimine talip olarak seçmeni etkilemeye çalıştıkları, vatandaşların yerel ve merkez yöneticilerin belirlenmesi için oy kullandıkları sürece seçim denilmektedir. Seçimler siyasal katılım yollarından en kapsamlısıdır.

Weber'e göre erk sahibinin, yerine gelecek kişinin bir yönetsel görevliler kümesince belirlenmesi önceden seçme, önceki erk sahibince belirlenmesi aday gösterme, topluluğun kendisince belirlenmesi ise 'seçim' olarak tanımlanmaktadır.³

Seçimler aracılığı ile bireyler devlet yönetimindeki karar alma süreçlerine katılır. Siyasal katılmanın işlevlerinin başında, siyasal yöneticilerin ve toplumsal istemlerin belirlenmesi gelir. Seçim yolunu açık tutmakla birlikte, halkın sorunlarını ve eleştirilerini dile getirme olanaklarını kısıtlayan rejimler çağdaş demokrasiye ters düşer. Seçimlerin bir diğer işlevi ise toplumsal gerilimi azaltması ve yurttaşlık duygularını güçlendirmesidir. Katılım olanakları arttıkça, toplumdaki güçler dengesinin siyasete barışçı yollardan yansması ve siyasal istikrarın artması doğaldır. Eğer toplumdaki bazı kesimler yeterli katılma olanaklarına sahip değilseler bir 'katılma bunalımı' doğar. O toplum kesimleri, kendilerine güçleri oranında etkin olma fırsatı tanımayan sisteme karşı çıkarlar.⁴ Seçimlerin bir özelliği de seçim sonucunda; bazı kişilerin elit statüsü elde ederken bazılarının ise bu statüden düşmeleridir. Ancak buna her zaman elit değişimi

²Taha Parla, *Türkiye'nin Siyasal Rejimi 1980-1989*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s. 131.

³Max. Weber, *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme*, çev., Prof Dr. Özer Ozankaya, İmge Yayınevi, Ankara, 1995, s. 388.

⁴Ahmet Kışlalı, *Siyasal Sistemler Siyasal Çatışmalar ve Uzlaşma*, İmge Kitapevi, Ankara, 2006, s. 261.

dememiz mümkün değildir. Genellikle meydana gelen elit yerlerinde bulunan kişilerin değişimidir. Elit değişimi meydana geldiğinde sadece kişiler değişmez, bu konular farklı türde kişilerce doldurulur.⁵ Bazen seçimler yönetim kadrolarının öncekine göre çok daha farklı ideolojide, sınıfsal yapıda kişiler tarafından doldurulmasını sağlayabilir. Bu durum toplumda uzun süreli ekonomik ve toplumsal bir değişimin yansımasıdır. Bu nedenle seçimler bize toplumsal değişim hakkında da bilgi vermektedir.

Ülkemizde de siyasi seçimler demokrasi kültürümüzü, halkın beklentilerini, partilerin kurumsal yapılarını, değişen toplumsal yapıyı ifade eden göstergelerdir. Bu nedenle seçim sonuçları hem siyasiler hem de araştırmacılar için önemli bir veridir. Siyasiler politikalarını bu sonuçlara göre belirler. Araştırmacılar ise toplumla ilgili değişimleri seçim sonuçlarına bakarak tespit edebilirler.

Yerel Yönetimler

Kavram olarak yerel yönetim ya da mahalli idare sınırları belirlenmiş belirli bir alana ait sistem, kurumsal bir yapı, mali ve diğer özerklik derecesine sahip, yetki ve sorumlulukların devredildiği bir sistemdir.⁶ Bu sistem merkezi yönetimin yanında onun yan hizmetlerini yürüten yerel niteliği olan hizmet birimleridir. Yerinden yönetim olarak da adlandırılan yerel yönetimler aynı zamanda halkın kendi seçtiği organlar tarafından yönetildiği bir sistemdir. Yerel yönetimler, belirli amaçlara ulaşmak, belirli ihtiyaçlara cevap vermek üzere, toplumların tarihsel gelişmesine paralel olarak ortaya çıkmış olan birimlerdir.⁷ Yerel yönetim ile ilgili tanımlardan hareketle, yerel yönetim birimlerinin kuruluş amaçlarının üçe ayrıldığı anlaşılmaktadır.⁸ Bu amaçlardan ilki, kişilerin temel haklarından olan kamusal mal üretebilme ve tüketebilme özgürlüğünü kendilerine vermektir. İkinci amaç ise etkinliktir. Kamu hizmetlerinin tümünün merkezden sağlanması ekonomik ve pratik bir çözüm değildir. Kamu hizmetlerinin sunumunda hem ekonominin hem de üretilen hizmetin yerel taleplere uyumluluğunun sağlanması gerekmektedir. Son amaç ise demokrasidir. Yerel yönetimlerin katılımın sağlanması açısından en uygun birimler olduğu düşünülmektedir.

Yerel Yönetimler, XII. yüzyıl Avrupa'sında başlayan ve günümüze kadar uzanan bir tarihsel olgu olarak, mali kaynaklarını kendi organlarının kararları doğrultusunda kullanan özerk bir mali idari yapıya sahip olmuşlardır ve bu yapının tüzel kişilik kazanması ve kentlerin özgürleşmesiyle gelişmelerini sürdürmüşlerdir.⁹ Batı demokrasilerinde yerel yönetimler XII. yüzyıldan

⁵Mehmet Turhan, *Siyasal Elitler*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1991, s. 59.

⁶Dilys Hill, *Democratic Theory and Local Government*, London, 1974, s. 23.

⁷Ruşen Keleş, *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, Cem Yayınevi, Ankara, 2006, s. 23.

⁸İlhan Tekeli, "Yerel Yönetimlerde Demokrasi ve Türkiye'de Belediyelerin Gelişimi", *Amme İdaresi Dergisi*, C. 16, S. 2, Haziran, 1983, s. 3.

⁹İlber Ortaylı, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, Hil Yayınları, İstanbul, 1985, s. 9.

başlayarak günümüze kadar uzanan tarihi gelişmenin bir ürünüdür. Merkezi hükümet karşısında, bir bölgenin ya da kentin, mali-idari alanda özerklik elde edip güçlenmesiyle Batı'da yerel yönetimler ortaya çıktığı görülmektedir.

Tanzimat'a kadar yerel yönetim kavramı Osmanlı idari-siyasi tarihinde görülmez. Çünkü Padişahın koruduğu değerler ve yönetim anlayışı, toplumun inanç ve kültür yapısı ile bir bütünlük arz etmekteydi. Bu nedenle Batı'daki gibi idari ve mali özerkliğe sahip bir kuruma yani yerel yönetimlere toplumda merkezi hükümette olumlu bakılmamıştır.¹⁰ Osmanlı döneminde, Tanzimat'a kadar yerel yönetim hizmetleri, loncalar başta olmak üzere vakıflar ve kadılar tarafından yerine getirilmiştir.¹¹

Osmanlı kentinin yönetimi ve yargı görevi, kadılara bırakılmıştır. Kadı tayin edildiği bölgede; yargının, kolluk işlerinin, mali görevlerin ve kent yönetiminin sorumlusu durumunda olmuştur. Osmanlı Devleti'nde yerel yönetim birimleri kurulana kadar vakıflar kent hizmetlerinin yürütülmesinde ve halkın yerel gereksinimlerinin karşılanmasında önemli rol oynamışlardır. Yerel nitelikteki birçok görev vakıflar tarafından yerine getirilmiştir. 19. yüzyılda Osmanlı kentleri, özellikle liman kentleri dolayısıyla başka devletler ile ilişkilerinin gelişmesi sonucunda önemli yapısal değişiklikler geçirmiştir. Ülkenin değişmekte olan ekonomik, toplumsal ve yönetsel yapısına bağlı olarak, geleneksel kent yönetimlerinde de değişimler meydana gelmiştir.¹² İstanbul'da kent hizmetlerinin yürütülmesinde karşılaşılan güçlükler ve yabancı diplomatların eleştiri ve istekleri sonucunda İstanbul'u modernleştirecek bir örgüte gereksinim duyulmuş 1854'te İstanbul Şehremaneti kurulmuştur.¹³ Osmanlı İmparatorluğu'nda il özel idareleri Tanzimat'tan sonra kurulmuştur. İl özel idarelerinin kuruluşuna yönelik ilk resmi belge 1864 yılında yürürlüğe giren "Teşkil-i Vilayet Nizamnamesi"dir. Bu Nizamname ile eyalet sisteminden il sistemine geçilmektedir. Düzenleme ile mülki idarenin her kademesinde, üyelerinin bir kısmının seçimle iş başına geldiği idare meclisleri kurulmuş, vilayetler için iki türlü meclis oluşturulmuştur. Birincisi, "Vilayet İdare Meclisi", ikincisi ise, "Vilayet Umumi Meclisi" (il genel meclisi) dir.¹⁴

Osmanlı'da seçime dayalı belediye yönetimi ilk defa 1876 anayasasında dile getirilmiştir. Bu süreçte belediyelerin seçimle gelecek meclisler tarafından yönetilmesi öngörülmüştür. 1877 tarihli Vilayet Belediye kanunu da Anayasa'nın

¹⁰Bilal Eryılmaz, *Kamu Yönetimi*, Okutman Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 184.

¹¹Ruşen Keleş, *Demokratik Gelişimimizde Yerel Yönetimler*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı, Ankara, 1991, s. 291.

¹²İlhan Tekeli, İlber ORTAYLI, *Türkiye'de Belediyeciliğin Evrimi*, Türk İdareciler Derneği, Ankara, 1978, s. 16.

¹³İ. Ortaylı, a.g.e., 1985, s. 120.

¹⁴Ahmet Ulusoy, *Tekin Akdemir, Mahalli İdareler: Teori-Uygulama-Maliye*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2004, s. 155.

bu hükmüne göre belediye başkanı ve meclis üyelerinin tek dereceli seçimle göreve gelmelerini hükme bağlamıştır. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra (1908), 1912 yılında çıkarılan Dersaadet Belediyesi Hakkındaki Geçici Kanun ile tarihten gelen merkezcilik geleneği devam ettirilmiştir. Bu kanun İstanbul'daki belediye dairelerini kaldırmış, onun yerine belediye şubelerini koymuştur. Şehremaneti meclisinin yerini encümen almıştır. Şehremini ise merkezden atanmaya devam etmiştir. Bu yapı, Cumhuriyetin ilanından sonra 1930 yılındaki kanun çıkana kadar devam etmiştir.¹⁵

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yerel yönetim anlayışı değişikliğe uğramadan aynı şekilde sürdürülmüştür. Cumhuriyet döneminde, belediyeçiliğin öncülüğünü ise devletin yeni başkenti olan Ankara yapmıştır. Belediyeçilik anlayışı çağdaş, modern bir kent yaratmakla birlikte, rejimi gerçekleştirme ve koruma doğrultusunda oluşturulmuştur. 16 Şubat 1924 tarihinde, "Ankara Şehremaneti Kanunu" çıkarılmıştır. Buna göre belediye, hükümet tarafından atanacak bir başkan ve seçimle oluşacak bir meclis tarafından yönetilecektir.¹⁶

1930 yılında, Temmuz 2005'e kadar yürürlükte kalan 1580 Sayılı "Belediye Kanunu" kabul edilmiştir. Bu kanunla birlikte İstanbul ve Ankara'da ayrı ayrı kanunların uygulanmasına son vererek belediyeler arasında eşitlik oluşturulması amaçlanmıştır. 1580 Sayılı Kanunun en önemli katkısı kadınların ilk kez siyasal haklarını kullanmaya başlaması olmuştur. Cumhuriyet tarihimizin ikinci çok partili deneme sürecinde yapılan Ekim 1930 belediye seçimlerine Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) ve Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF)'de katılmıştır. SCF bu seçimde, 502 belediyenin 22 sini kazanmıştır. Seçimden sonra SCF'nin kapatılması üzerine, Danıştay SCF'nin kazandığı yerlerdeki belediye seçimlerini iptal etti ve yerlerine CHF'li başkan ve meclis üyeleri atanmıştır. Çok partili hayata geçişle birlikte belediye organları ve parti programları halkın beklentilerine daha duyarlı hale gelmiştir. Bu dönemde belediye görevleri yeni kurulan kurumlar aracılığı ile giderek merkeze kaydırılmıştır.¹⁷

Yerel Seçimler

Demokrasi, halkın yönetimi demektir. "Demokrasi insanlara, kişilik ve yeteneklerini geliştirebilecekleri en elverişli toplumsal ortamları hazırlar. Demokratik sistemler, toplumdaki her kesimin yasal zeminlerde bir araya gelip örgütlenerek, siyasal iktidarın şekillenmesinde söz sahibi olma savaşımına uygun zemini hazırlar. Bu siyasal mücadele sürecinde iktidara ulaşmanın yolu, seçimler de elde edilen başarıdan geçer.

¹⁵ R. Keleş, a.g.e., s. 113.

¹⁶ Alada Adalet, "Dünden Bugüne Türkiye'de Yerel Yönetimler ve Seçimleri Üzerine Notlar", *Kent Gündemi*, Ocak 2004, s. 22.

¹⁷ Süleyman Koçak, Ali Ekşi, "Katılımcılık ve Demokrasi Perspektifinden Türkiye'de Yerel Yönetimler", SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:21, Mayıs 2010, s. 300-301.

Siyasi partilerin, iktidar mücadelesindeki başarısını onların, bireylerin tutum ve davranışlarını şekillendirme becerileri belirler. Seçimlerin temelinde ise, insanın akıllı bir yaratık olduğu ve kendisi için iyi olanla, kötü olanı ayırt edebileceği varsayımı yatar.¹⁸

Seçimlerdeki siyasal davranışları ile bireyler, siyasal gücün şekillenmesine karar vermekte ve siyasal partiler arasında dağılımını belirlemektedirler. Yerelde de politikaya katılımı salt seçimlerde oy kullanmaktan ibaret olan yurttaşlar ve yerel politikada karar alma süreçlerine katılan dar bir seçkinler grubu 1980 sonrası yerel siyasetin temel unsurları olarak dikkat çekmektedir.¹⁹

Yerel seçimler Türkiye'de 5 yılda bir yapılmaktadır. Yerel seçimlerde, başkanlık seçiminde basit çoğunluk sistemi uygulanır ve en çok oy alan aday seçimi kazanması olur. Yine köy ve mahalle muhtarlıklarının seçiminde de basit çoğunluk sistemi uygulanır. İl genel meclisleri, belediye meclisleri, köy ihtiyar heyeti üyelerinin seçimleri de 5 yılda bir yapılmaktadır. Bu seçimlerde asıl üye sayısı kadar yedek üye de seçilmektedir. Bu seçimlerde genel seçimlerde uygulanan % 10 ülke barajlı nispi sistemin d'Hont yöntemi biraz farklı uygulanıp; bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların sayılmasından sonra elde edilen % 10 oranındaki oy sayısı tüm siyasi parti listelerinin ve bağımsızların aldığı oylardan çıkarıldıktan sonra kalan oylar üzerinden nispi seçim sistemine göre dağıtım gerçekleşmektedir. İl genel meclisi üyeleri seçimi için her ilçe bir seçim çevresi, belediye başkanı ve belediye meclis üyeleri seçimi için her belde bir seçim çevresidir.²⁰

1923-1937 SİYASAL PARTİLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Siyasi partiler, siyasi hayatın itici gücü olarak tarihimizde çok geç ortaya çıkmıştır. Siyaset bilimcisi Tarık Zafer Tunaya'ya göre, Meşrutiyetçi hareketler ve siyasi rejim tartışmaları ilk olarak Jön Türk hareketleriyle başlar. Jön Türk hareketinin başlangıç kaynağı ise 1865 yılında kurulan Yeni Osmanlılar Cemiyeti'dir. Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi, Recaizade Ekrem, Şehzade Abdülhamit Efendi, Velihaht Murat Efendi Cemiyetin kurucularındandır. Amacı mutlak monarşiyi meşruti şekle sokmaktır. Ne yazık ki cemiyet 1872 tarihinde amacına ulaşmadan dağılır. Türkiye'de Cumhuriyet dönemine kadar çok sayıda parti kurulur, fakat varlığını sürdüremez ya da başka siyasi partilerin çatısı altına girer.

Cumhuriyet döneminde kurulan ilk parti 'Halk Fırkası'dır. 11 Eylül 1923'te kurulan Halk Fırkası, Anadolu'da ve Trakya'da kurulmuş olan ve kısmen eski İttihat ve Terakki Partisi üyelerinden meydana gelen Müdafaa-i Hukuk

¹⁸Ali Arslan, "1963'ten Günümüze Yerel Seçim Sonuçları Temelinde Türkiye'nin Siyasi Yapısı", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, 2007, s. 2.

¹⁹Tanju Tosun, *Türk Siyasal Hayatında Seçimler ve İzmir*, Orion Kitabevi, Ankara, 2009, s. 218.

²⁰Tanju Tosun, *Siyasette Yeniden Mevzilenmeler*, Buke Yayınları, İstanbul, 2003, s. 220.

Cemiyeti'nden çıkmıştır.²¹ 1924 yılında isminin başına 'Cumhuriyet' kelimesi eklenerek 'Cumhuriyet Halk Fırkası' adını almıştır. 1935 kurultayında ise Arapça olan 'firka' kelimesi kaldırılarak 'Cumhuriyet Halk Partisi'ne dönüştürülmüştür. CHP 1924'ten 1945 tarihine kadar tek parti olarak iktidarda kalmış, 1945–1950 döneminde ise hâkim parti olarak, çok partili bir siyasal hayat içinde iktidardaki konumunu muhafaza etmiştir.²² Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılâpçılık ilkeleri parti tarafından prensip olarak kabul edilmiştir. 1938 yılında Atatürk'ün ölümü nedeniyle İsmet İnönü partinin başkanı seçilmiştir. Tek partili dönem içerisinde parti için muhalefet eksik olmamıştır. Hatta zaman zaman çatışmalara bile neden olarak muhalefet partilerinin doğmasına yol açmıştır. 1924 yılı sonbaharında bazı milletvekilleri, Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan istifa ederek 'Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurmuşlardır. 29 kişiden oluşan partinin başına Kazım Karabekir Paşa'yı getirmişler. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın özü gerek siyasal gerekse ekonomik anlamıyla liberal demokrasiye savunan ilkelere dayanmıştır.²³ 1925 yılında doğu illerinde patlak veren Şeyh Said ayaklanması sonucunda çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu ile hükümet, 3 Haziran 1925'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kapatmaya karar vermiştir.

Cumhuriyet Halk Fırkasının Yapılanması

Özellikle 1920'nin sonlarına doğru TBMM'de birçok grubun ortaya çıktığı görülmüştür. Bu grupların en önemlileri şunlardır: Tesanüt Grubu, İstiklal Grubu, Müdafaa-i Hukuk Zümresi, Halk Zümresi, Islahat Grubu, Türkiye Komünist Partisi ve Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası da bu dönemde resmen kurulmuştur.²⁴

Daha önce var olan hizipleri birleştirmeye çalışan M. Kemal Paşa, sonuç alamayınca Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nu kurmuştur. 10 Mayıs 1921 tarihinde yapılan toplantı da bir iç tüzük kabul edilmiş ve M. Kemal Paşa da başkan seçilmiştir. İç tüzüğe göre grup bir reis, iki reis vekilli ve on iki azadan oluşan bir idare heyeti tarafından yönetilecektir. İdare Heyeti ARMHC'nin büyük kongresi toplanana kadar merkez idare örgütü görevini de yürütmüş olacaktı. İç tüzükte, 1922 yılında bazı değişiklikler yapılmıştır.²⁵

Yeni bir siyasi fırkanın kurulacağına dair M. Kemal Paşa'nın ilk resmi açıklaması, Anadolu Ajansı'nın 7 Eylül 1922 tarihli tebliğinde yer almıştır:

²¹Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923–1931)*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 47–48.

²²Tarık Zafer Tunaya, *Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1969, s. 549–550.

²³Mete Tunçay, *Türkiye Tarihi: Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 99-101.

²⁴Mehmet Karasakal, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 93.

²⁵İbid, s.101.

“... Filvaki Vatanımıza ve istiklalimize göz dikenlere yalnız askerlikçe galebe etmek kafi değildir. Memleketimiz hakkında istila emelleri besleyecek olanların her türlü ümitlerini kıracak veçhile siyaseten, idareten ve iktisaden kuvvetli olmak lazımdır... Bu milli maksat ve mülahazaları nazarı dikkatte bulundurarak milletin her sınıf halkından ve hatta âlemi İslamın en uzak köşelerinde beni edebiyen müftehir bırakacak surette gördüğüm teveccüh ve itimada kesbî liyakat etmek için en mütevazi bir ferdi millet sıfatıyla hayatımı sonuna kadar vatan hayrına vakf eylemek emeliyle sulhun istikrarını müteakip halkçılık esası üzerine müstenit ve Halk fırkası namıyla siyasi bir fırka teşkil etmek niyetindeyim. Başka memleketlerde müteşekkil bu fırkaların programlarını gözden geçirmiş isem de bunları tamamıyla memleket ve milletimin hakiki ihtiyaçlarını tatmine kafi bulmadım. Bu sebeple şimdiden böyle bir programın esaslarını tespit etmek üzere bilcümle vatanperveranın, erbabı ilmi fennin müzaheret ve müşareketine müracaatı vazife addeyledim...”²⁶

M. Kemal Paşa, parti kurma fikrini halkla paylaşmak için bir yurt gezisine çıkmıştır. Özellikle İzmit'te ve Balıkesir'de yaptığı konuşmalarda, başka ülkelerdeki partilerin herhangi bir sınıfın menfaatini savunmaya yönelik olduğunu Türkiye'de ise kurulacak Halk Fırkası'nın bütün halkı içine alacağını vurgulamıştır.²⁷

1 Nisan 1923 tarihinde TBMM seçimlerinin yenilenmesi kararı alınması üzerine 8 Nisan 1923 tarihinde ARMHC Başkanı M. Kemal Paşa adına “Dokuz Umde”lik bir beyanname yayınlanmıştır. Beyannamenin giriş kısmında Halk Fırkası'nın kurulması ile ilgili şu ifadeler yer almıştır:

“...Yeni çalışma devresinde Meclisin çoğunluğunu bu amaç etrafında toplamak ve memleketi kavuşturmak için Halk fırkası kurulacaktır. Mecliste bulunan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu, Halk Fırkası'na inkılâp edecektir...”²⁸

Dokuz Umde Beyannamesinde milli egemenliğe özellikle vurgu yapılmaktadır. Halifeliğin, TBMM'ye dayandığını ayrıntılı şekilde belirtmiştir. Beynamede emniyet ve asayişin temenni, adalet hizmetleri, tarım, kredi, eğitim, madenler, ormanlar, sağlık ve sosyal yardım, askerlik, ordu, savunma, kamu hizmetleri, imar ve barış konularına da yer verilmiştir.

Dokuz Umdenin özellikle ARMHC'nin Halk Fırkası'na dönüştürüleceğine ilişkin ifadeleri yerde – örneğin Trabzon- tepkiyle karşılanmıştır.²⁹ M. Kemal Paşa, Dokuz Umde'nin yayınlandığı gün ARMHC örgütlerine gönderdiği bir yazıyla da onları seçim çalışmalarına katılmaya davet etmiş ve ARMHC'nin seçimlerden sonra Halk Fırkası adı altında memlekete hizmet edeceğini belirtmiştir. Seçim

²⁶Fahir Giritlioğlu, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mevkii*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965, s. 27- 28.

²⁷ CHP 15. Yıl Kitabı, Ankara Basım, Ankara, 1938, s. 4.

²⁸ Fahir Giritlioğlu, a.g.e., s.31.

²⁹ Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması(1923-1931)*, Cem Yayinevi, İstanbul, 1989, s. 53.

döneminde Halk Fırkası ve Müdafaa-i Hukuk Fırkası adları beraber kullanmaya çalışılmıştır.

Seçimlerden ARMHC'nin büyük bir zaferle çıkmasının ardından ARMH Grubu üyeleri 7 Ağustos 1923 tarihinden itibaren gerçekleştirdikleri birçok toplantı da Halk Fırkası'nın tüzüğünü hazırlamaya başlamışlardır. 9 Eylül'deki toplantıda Halk Fırkası'nın tüzüğünü kabul edilmiştir. 11 Eylül'de yapılan toplantıda da genel başkan ve idare heyeti için seçimler yapılmıştır. Genel başkanlığa M. Kemal Paşa, Genel Sekreterliğe de Recep (Peker) Bey seçilmiştir.³⁰ Halk Fırkası Meclis Grubu tüzüğü Görüşmelerini devam ettirirken tüzük taslağına yönelik basında da çeşitli eleştiri yazıları yer almıştır. Bunlardan birinde parti disiplini konu edilmekte ve Meclis müzakerelerinde genel başkan ve yardımcısından başka hiç kimsenin söz söyleme yetkisine sahip olmaması eleştirilmektedir.³¹ Fırkanın resmi kuruluşu, 23 Ekim 1923 tarihinde Genel Başkan M. Kemal Paşa ve Genel Sekreter Recep (Peker) Bey'in imzalarını taşıyan dilekçenin İçişleri Bakanlığına verilmesi ile gerçekleşmiştir. Bu dilekçede Umumi Heyet-i İdare üyelerinin isimlerine de yer verilmiştir: Erzincan Mebusu Sabit, İstanbul Mebusu Doktor Refik, İzmir Mebusu Celal; Erzurum Mebusu Münir Hüsrev, Tekirdağ Mebusu Cemil, Konya Mebusu Kazım Hüsni, İzmit Mebusu Saffet, Diyarbakır Mebusu Zülfü ve Kütahya Mebusu Recep.³²

17 Kasım 1924 tarihinde kurulacak olan yeni partinin (Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası) isminde "Cumhuriyet" kelimesi kullanılacağına duyulmasıyla "Halk Fırkası" ismine "Cumhuriyet" kelimesini ilave edilmiştir.³³

M. Kemal Paşa, Cumhurbaşkanı olduktan sonra 19 Kasım 1923 tarihinde İsmet Paşa'ya gönderdiği bir yazıda, "*Halk Fırkası Reisi Umumiliği ile fülen işgale vazife-i haliyem müsait olmadığından zatı devletlerini tevkil ediyorum*"³⁴ diyerek Genel Vekilliğine O'nu tayin etmiştir. Bunun üzerine İsmet Paşa ARMHC örgütlerine 20 Kasım 1923'te gönderdiği bir genelge ile durumu bildirmiş ve cemiyetin her kademedeki örgütünün Halk Fırkası'nın örgütlerine dönüştüğünü belirtmiştir: "*Bütün vatan için; halası istiklal getiren Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, sulh devrinin feyizli inkişaatını temina sarf-ı mesai eylemek: Bugünden itibaren Halk Fırkası'na inkılap edecek ve cemiyetin bütün idare heyetleri "Halk Fırkası İdare Heyetleri" unvanı ile ifayı vazife devam*

³⁰ CHP İstanbul İl İdare Kurulu, *Cumhuriyet Halk Partisi'nin Tarihçesi*, Şevket Ünal Matbaası, İstanbul, 1962, s. 9.

³¹Ebuzziya Velid, "Halk Fırkası'nın Programı", *Tevhid-i Efkar*, 14 Ağustos 1923.

³² İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, *Türkiye'de Siyasal Dernekler II*, Ankara, Başkanlık Devlet Matbaası, 1950, s. 7.

³³ Fahir Giritlioğlu, a.g.e., s. 62.

³⁴ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, C. 4, Ankara, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1964, s. 516.

edeceklerdir...”³⁵ Halk Fırkası'nın 9 Eylül 1923'te kabul ettiği tüzüğünde umumi esaslara, parti teşkilatına ve bir de genel maddeye yer verilmektedir:

1. maddede firkanın amacının; milli hâkimiyetin halk tarafından kullanılmasına rehberlik etmek ve Türkiye'yi çağdaş bir devlet haline getirmek olduğu yazılıdır.
2. madde ise halkçılığı tanımlamaktadır.

İlk iki madde Firkanın programı niteliğindedir.

Halk Fırkası'nın tek bir sınıfa dayanmayıp toplumun bütün kesimlerini temsil ettiği iddiası bu dönemde sık sık dile getirilmiştir. Ancak yine de istisna da olsa bazı yazarların bu görüşü paylaşmadıkları görülmektedir. Örneğin iktisat doktoru Vedat Nedim (Tör) Bey yazdığı bir başmakalede siyasi partilerin mutlaka bir sınıfa dayandığını belirttikten sonra CHF için şunu değerlendirmeyi yapmıştır: *“Halk her yerde ve her memlekette iktisadi ve içtimai menfaatleri birbirine uymayan hatta birbirine zıt sınıflardan mürekkebidir. Sınıf mefhumu inkar kabul etmez bir şeydendir. Halk Fırkası'nın hangi sınıfa istinat ettiğini öğrenmek istiyorsanız şehir ve kasabalardaki mutemetlerine bakınız. Göreceksiniz ki hepsi bilaistisna ya mütegalibe ya eşraf ya tüccar yahut da burjuvalaşmaya yeltenen asker ve münevverler sınıfına mensupturlar. Bu zümreler ise Türkiye halkının gayet gülünç bir ekalliyetini temsil ederler...”*³⁶

Bu tüzükte yapılan en önemli değişiklik mebus adaylarının seçim usulünü düzenleyen 26. ve 101. maddelere ilişkin olmuştur. Fırka Divanının idare heyetleriyle yazışarak mebus adaylarını belirlemesi usulü, tüzüğün umumi riyasetle ilgili bölümüne şu hükümler eklenerek değiştirilmiştir: *“Fırka namına mebus namzetlerinin tespiti ve ilanı umumi Reis aittir. Umumi Reis mebus namzetlerini ya bizzat imzasıyla ilan eder veya Umumi Reis Vekiline ilan ettirir. Umumi Reis Büyük Millet Meclisi intihatbatını Umumi Reis Vekili ve Katib-i Umumi ile beraber idare eder.”*³⁷ TBMM ikinci döneminin sona ermesine yakın yapılan bu değişiklik tüzüğün 26. ve 101. maddelerinin söz konusu kısımları hiç uygulanmadan ortadan kaldırılmıştır.³⁸

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası

1923 seçimlerinde ikinci grubun tasfiye edilmesine rağmen, Birinci grubun üyelerinin tamamı I.TBMM'de yerini aldığı gibi ARMHC'nin listesinde yer alan diğer adaylar arasında muhafazakârlara da yer verilmişti. Bunun için I.TBMM arzu edilen bir düzeyde homojenliğe sahip olmamıştır. Bu yüzden TBMM'ne

³⁵ C.H.P. Millet Hizmetinde 40. Yıl, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara, 1963, s. 11.

³⁶ Nedim Vedat, “Beklediğimiz Fırka”, *Son Telgraf*, 14 Kanunisanı 1925.

³⁷ Mete Tunçay, a.g.e., s. 176.

³⁸ Tunçay Dursun, *Tek Partili Dönemindeki Cumhuriyet Halk Partisi Büyük Kurultayları*, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002, s. 5- 11.

ikinci döneminin ilk toplantı yılı boyunca hükümete muhalefet sürmüştür. Fakat bu muhalefet I. TBMM dönemine göre oldukça güçsüz ve örgütsüzdür.³⁹

29 Ekim 1923'te yeni meclis Cumhuriyeti ilân etti. Oybirliği ile M. Kemal, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurreisi oldu. Hükümeti kurma görevini de İsmet Paşaya verdi. Bu karar bağımsızlık savaşının bazı ünlü kişileri Hüseyin Rauf, Ali Fuat, Refet Paşa Kazım Karabekir, başkentte olmadıkları bir sırada alınmıştı. Bunlar İstanbul basınındaki mülakatlarda bu ilana öfkeyle tepki gösterdiler. Bu kararı zamansız bulup devleti bir cumhuriyet olarak adlandırmanın aslında özgürlük getirmediğini ve ister cumhuriyet yönetiminde olsun asıl farklılığı istibdat ile demokrasi arasında olduğunu vurguladılar. Oysa saltanatın kaldırılması sırasındaki davranışları malumdur.⁴⁰ İstanbul gazeteleri bu eleştirileri beğeniyle yayınladı. O sıralarda hükümet İstanbul'da son derece gözden düşmüştü. Bunun nedeni Cumhuriyetin ilanından çok hükümetin iki hafta önce Ankara'yı resmen Türkiye'nin yeni başkenti yapmış olmasıydı. Bu eski başkentten sadece gururunu inciten bir şey değildi. Ayrıca on-binlerce memur için işsizlik anlamına geliyordu. Rauf'un eleştirel yorumları Halk Fırkası meclis grubu içinde şiddetli bir tartışmaya yol açtı. Bu tartışma partiyi Aralık ayında az kalsın bölünme noktasına getirdi.⁴¹ Rauf Bey'den hesap sordu. Rauf Bey savunmasını yaptı. Sonunda Halk Fırkası Grubu aldığı kararla Rauf Bey'i Fırka içinde kalmasına olanak sağlayan bir karardı. Bu da M. Kemal ve yandaşlarına karşı çıkanların daha uzun sürece mücadelelerini sürdürecekleri anlamına gelmektedir. Nitekim M. Kemal de Grup kararını, "Rauf bey ve arkadaşlarına bir süre daha Fırka'nın içinde, Fırka'yı yıkmak için çalışma fırsatını veren karar" olarak nitelemiştir.⁴² Saltanatın kaldırılması, Halk Fırkası'nın kurulması ve Hilâfetin kaldırılması girişimlerini birbiri ardına gerçekleştirerek iktidarını sağlamlaştıran M. Kemal düşüncesine ve kadrosuna karşı muhalefet bu grup sorgusuyla bitmemiştir. Tutucular koalisyonunun asıl oyunu geridedir. 1924 yılı ekiminde ortaya çıkan ve M. Kemal'i çok korkutan bir komplo, tutucu direnişin gücünü ve inatçılığını gösteren ilginç bir olaydır.⁴³

Bu tarihte, ikinci grubu yani tutucu kanadın başını çeken generallerin birbiri ardına ordudan ayrılıp Meclis'e dönme girişimleri Mustafa Kemal'in dikkatini çeker. Birinci Ordu Müfettişi Kazım Karabekir Paşa, İkinci Ordu Müfettişi Ali Fuat Paşa, çeşitli bahanelerle askerlikten ayrıldıklarını bildirir ve mebusluk işlemlerinin yapılmasını isterler.⁴⁴ Mebusluktan istifa etmek üzere olan Refet

³⁹Esat ÖZ, *Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım*, Gündoğan Yayınevi, Ankara 1992, s. 88.

⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Kemal ATATÜRK, *Nutuk II*. Cilt, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1984, s. 463- 464.

⁴¹Erik Jan ZÜRCHER, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul, 1995, s. 243- 244.

⁴²Hikmet BİLA, *CHP Tarihi*, DMS Doruk Matbaacılık, Ankara, 1979, s. 72.

⁴³ Hikmet BİLA, a.g.e., s.73.

⁴⁴KARABEKİR, Kazım, *Paşaların Kavgası*, Emre yayınlan, 2. Baskı, İstanbul 1992, s.31 K. Karabekir'in askerlik görevinden istifa nedeni; "Ülke politikası tamamıyla M. Kemal'in elindedir. Mademki Musul'u harple almaya karar vermiştir herkes bu arzusunu kolaylaştıracaktır. Yani

Paşanın bu kararda Rauf Bey tarafından geri aldırılır. Durumu İsmet Paşa ile görüşen M. Kemal, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'nın mebusluktan istifa etmesi istenir. Cevat ve Cafer Tayyar Beylerin istifası istenir. Sonunda ikisinde görevine son verilir. Kazım Karabekir ve Ali Fuat Paşalar ise yeni kumandanlar gelinceye kadar ordularının başında bulunmaları emriyle Meclis'ten uzak tutulurlar. Bütün itirazlara rağmen Meclis 1 Kasım günü bu paşalar olmadan açılır. Oturumu başlatan M. Kemal'dir.⁴⁵

Halk Partisinin inkılâpçı tutumu, partinin bazı üyeleri tarafından yadırganmaya ve hoş karşılanmamaya başlandı. Diğer yandan Atatürk'ün gün geçtikçe artan siyasi kudreti karşısında; bu otoriteye sınır çizilmesi ihtiyacı da kendini hissettirdi. Böylece, parti içindeki hizipleşmeler, daha ilk günden başlayarak devam etti. Bu hizipleşmeler TBMM tarihinde çok partili hayatın ilk işaretleri ve tecrübeleri olarak yer alacaktır.⁴⁶ Hükümetin tutumu ile ilgili bazı münakaşalar; bu hizipleşmeleri yeni bir partiye doğru götürmek için kafi geldi. 8 Kasım 1924 tarihinde Başbakan İsmet İnönü aleyhine olmak üzere Mecliste bir cereyan belirdi. Bundan dolayı hükümet, Meclisten güvenoyu almak lüzumunu hissetti. Neticede İnönü Kabinesi: 19 Muhalife karşı 147 oyla güvenoyu aldı.⁴⁷ 9 Kasımda ilk grup olarak on Mebus Halk Fırkası'ndan istifa etmişti.⁴⁸ Bunlar; Adnan Bey, Rauf Bey, Selahattin Bey, Muhtar Bey, Sabit Bey, Halis Turgut Bey, Feridun Fikri Bey, Faik Bey, Rüştü ve Refet Paşalar.⁴⁹ 10 Kasımda yapılan grup toplantısında, ayrıca parti tüzüğünde değişiklik yapılarak, özellikle gensoru mekanizması üzerinde parti içi disiplinin sıkı bir şekilde kurulmasına ve konulmasına çalışılmıştır. Tüzüğe eklenen dört yeni madde şöyledir: 1) İstizah, fırka kararıyla firkada cereyan eder. 2) İstizahın (açıklama, görüşme) meclise intikali ancak fırka kararıyla vuku bulur. 3) Fırka kararı olmadan sual istizaha kabul edilemez. 4) Fırkanın esasen ve mukarreratı aleyhinde fırka azası beyanat ve neşriyatta bulunamaz.⁵⁰ Ayrıca Halk Fırkası ismine "Cumhuriyet" kelimesinin eklenmesiyle bu bir cumhuriyet olan yeni rejimle özdeşleştirilmiştir. Yine aynı gün Erzurum mebusu Ziyaeddin Efendi

Millet Meclisi onun arzusuna uygun karar verecektir. Ne çıkarsa milletin bahtına! Bunun karşısında bende şu karara varmıştım: ordu müfettişliğinde kuvvet olmadığımızı göre, millet meclisindeki vazifeme koşacak, Millet Kürsüsünden bu felaketleri önlemek! Felaketleri diyorum, bunun birincisi bir harp felâketini önlemek, ikincisi bir cumhuriyet fırkası kurarak herhangi bir vesile ile cumhuriyetin kaldırılması ihtimalini ortadan kaldırmak." diye açıklıyordu.

⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için, Nutuk II. Cilt, s. 582- 583.

⁴⁶ Fahir GİRİTLİOĞLU, a.g.e., s. 61

⁴⁷ Mentеше Mebusu Esat Efendinin Mübadele İmar ve İskân Vekili Refet'e yönelttiği soru önergesidir. Bu önerge muhacir ve mübadelelerin yerleştirmelerinde görülen beceriksizlik ve yolsuzluklarını eleştiriyordu. BKZ. TUNÇAY, Mete, Türkiye'de Tek Parti Yönetiminin Kurulması, 3.Basım, Cem Yayınevi, Doğan Ofset, İstanbul, 1992, s. 98.

⁴⁸ Hikmet Bila ve Fahir Giritlioğlu bu istifa tarihini 17 Kasım olarak vermişlerdir. (H.Bila, a.g.e., s. 77- F. Giritlioğlu, a.g.e., s. 61.)

⁴⁹ Mete TUNÇAY, a.g.e., s. 102.

⁵⁰ Mete TUNÇAY, a.g.e., s.103.

de Halk Fırkasından istifa etmiştir.⁵¹ Sonra 12 Kasım'da istifalar devam etti. Kazım Karabekir ve Cafer Tayyar'ın istifasıyla istifalar sona erer. Bu üç hafta boyunca ortaya çıkan bir olguda istifa edeceklerinin tümünün Rauf'un çevresindeki gruba katılmayacaklardı. Bunların bir kısmı, özellikle ülkenin doğusundan gelmiş olan daha tutucu temsilciler mebusluk görevlerini bağımsız olarak sürdüreceklerini açıkladılar. Diplomatik kaynaklara göre Kasımın sonuna kadar 42 veya 43 kişi istifa etmiş, bunlardan 32 kadarı muhalefet partisine katılmıştı.

17 Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, İçişleri Bakanlığına bir dilekçe ile başvurarak resmen kuruldu. Kurulduğu gün basına açıklanan Fırka beyannamesi ve programı, özünde gerek siyasal, gerek ekonomik anlamıyla, liberal demokrasiyi savunuyordu.⁵² Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kurulmasından 3 gün sonra fırkanın Meclis Grup toplantısında sıkıyönetim önerisi reddedilince İsmet Paşa 21 Kasım 1924'te istifa etti. Aynı gün Fethi Bey yeni kabineyi kurmuştur.⁵³

TCF'nin genel başkanı Kazım Karabekir, ikinci başkanı Rauf Bey, Adnan Bey yine ikinci başkanı, Heyet-i Merkeziye azaları Muhtar bey, İsmail Canbolat, Halis Turgut A. Şükrü Necati ve Faik Beylerle Rüştü Paşaydı.⁵⁴ Parti Teşkilatını ilk defa Urfa'da kurmuş ve süratle yurdun muhtelif yerlerinde teşkilât açılmaya başlanmıştı. O tarihe kadar muhtelif tesirlerin altında olarak siyasal faaliyetin dışında kalmış İttihat Terakki mensupları, yeni kurulan partinin ismi altında birleşmeye ve faaliyet göstermeye başlamışlardı. Yeni partinin adı Terakkiperver olmasına rağmen bünyesi itibarıyla muhafazakâr bir karakter taşımakta idi.⁵⁵

M. Kemal, kendi partisinin içinden gelen bu meydan okumayı otoritesine yöneltilmiş bir tehdit olarak algıladı. Henüz ekonomide devlet müdahalesi, korumacılıkla ilgili önlemler alınmamış ayrıca laiklik reformları yapılmıştı. Ancak bu tür önlemler tartışılıyordu. Rakiplerin o sırada ülkede yaygın olan ekonomik hoşnutsuzluğu sömürmeleri halinde Türkiye'nin dönüştürülmesi için Kemalistlerin çok önem verdikleri radikal yasaları çıkarmak fiilen imkânsız olurdu.⁵⁶ Halk Fırkası henüz yolunu bile bulamamış programını ortaya atamamıştı. Terakkiperver'de ise ihtilalin en savaşkan öncüleri, kendilerini artık normal bir istikrar devrinin hayaline kaptırmış görünüyorlardı. Ama tarihi zorunlulukların emri de şuydu ki, Türkiye'nin o ilkel ve çağdışı yapısı bütün hayat cepheleriyle, hızla ve topyekûn değişmeliydi. Bu ise kendi üstünlüğü asırlardan beri hemen bütün dünyanın kanlı ve vahşi sömürülüşü pahasına yaratmış ve dünya

⁵¹Mete TUNÇAY, a.g.e., s.103.

⁵²Erik Jan ZÜRCHER, *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, çev. Gülçağlı GÜLEN, Bağlan Yayınları, İstanbul, 1992, s.74.

⁵³Mete TUNÇAY, a.g.e., s. 103.

⁵⁴Mete TUNÇAY, a.g.e., s. 118.

⁵⁵Fahir GİRİTLİOĞLU, a.g.e., s. 62.

⁵⁶Fenoz AHMAD, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Çev. Yavuz ALAGAN, Sarmal Yayınevi, Kayhan Matbaası, İstanbul, 1995, s. 86.

kaynaklan üzerine oturmuş batı ülkelerinin artık batıda bile çatışmalar veren usulleri ile başarılamazdı. Hâlbuki alın terinden başka sermayesi olmayan Türkiye'nin kendini bir Batı hürriyeti sarhoşluğu içinde bir batı demokrasisinin hayaline kaptırması ancak bir aldanişla neticelenebilirdi... Türkiye ya inkılâplarını yaşayacaktı ya da harcı âlem hürriyet kavgaları, parlamento oyunları, siyasi kösteklemeler, iç çatışmalar içinde kendi eserini inkâr edecekti. O takdirde ise, o güne kadar elde edilen fütihat, çeşitli demagoji dalgaları ve engellemeler içinde yıpratılıp gidebilirdi. Çünkü o günlerde yeni Türkiye'nin çok partiye değil, tek ve kudretli bir idareye ve bu iradenin halka rağmen fakat halk için şefliğe ihtiyacı vardı.⁵⁷ Bu arada özellikle İstanbul basını CHF' ye karşı saldırılarını gittikçe sertleştiriyorlardı ve bir isyan havası yaratıyordu.⁵⁸ 11 Aralık 1924'te M. Kemal parlamentodaki muhalefete karşı tepkisini açıkça ilk kez ortaya koydu. O gün Hâkimiyet-i Milliye Londra'da yayınlanan The Times'in İstanbul muhabiri M. Macartney'in M. Kemal'le yaptığı röportajda, M. Kemal hem Cumhurbaşkanı hem de CHF'nin genel başkanı olarak kalacağını belirtiyordu. Ayrıca CHF 'in baskıcılık suçlamalarını reddediyor ve iki parti arasındaki farkların pek önemsenmeyecek düzeyde olduğunu söylüyor ve şöyle ekliyordu: "Hâkimiyet-i Milliye esasına müstenit ve bilhassa cumhuriyeti idareye malik bulunan memleketlerde siyasi fırkaların mevcudiyeti tabiidir. TC'de yekdiğerine menakıp fırkalar tekevvün edeceğine şüphe yoktur. Bu tabii olan vaziyet karşısında Gazi Paşa'nın vaziyeti de tabii olacak, başka bir şey olmayacaktır."⁵⁹ Fethi Beyin ılımlı niteliği güven oylamasında etkisini göstermiştir. 27 Kasım günü başvekilin kabine programını okumasından sonra, hükümet oylamaya katılan muvafık-muhalif 188 mebusun müttefiklik verdikleri itimat reylerini almıştır.

Tüm rejim muhaliflerinin örgütü ve sözcüsü haline gelen Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Doğu Anadolu'daki Şeyh Sait isyanının çıkmasından sonra ve Takrir-i Sükun Döneminde (3 Haziran 1925'de) kapatılacak ve yöneticileri geçici olarak tutuklanacaktır.

Serbest Cumhuriyet Fırkası

1925'ten 1930 sonlarına kadar Mustafa Kemal ve arkadaşları, giyim kuşamdan harflere kadar uzanan birçok köklü reform gerçekleştirmişler, Takrir-i Sükûn Kanunu döneminin olağanüstü şartlarında potansiyel muhalefet, yapılan reformlara olan itirazlarını dile getirememişti. Halkın tercih ve isteklerini göz önünde bulundurmadan gerçekleştirilen reformların, devrimin kendi mantığı içinde halkın "yenilikler" yerine "geri" ve "köhne" olarak nitelendirilen kurumlara ve değerlere sahip çıkacağı bu yüzden devrimlerin üstten topluma doğru yapılması gerektiği düşüncesi, halk ile reformistler arasında kopukluk

⁵⁷Ş. Süreyya AYDEMİR, *Tek Adam*, Remzi Kitabevi, Evrim Matbaası, İstanbul, 1992, s. 210.

⁵⁸Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU, *Politika'da 45 Yıl*, İletişim Yayınevi, Yay .Haz. Atilla ÖZKIRIM, 5. Baskı Şefik Matbaası, İstanbul, 1991, s. 89.

⁵⁹Erik Jan ZÜRCHER, *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, S.83 (Mülakatın tam metni ve metnin tartışması için a.g.e., s.182-184.

yaratmıştı.⁶⁰ Gerçekten, toplumun “kökleri tarihin derinliklerinde olan tutucu karakteri bu biçimsel değişimleri”⁶¹ özümseyecek yapıda değildi. Öte yandan, devrimlerin gerçekleştirilmesine ve başarıya ulaştırılmasına karşı çıkan güçler için alınan önlemler aynı zamanda halkın sorunlarının dile getirilmesinde ve hatta bazen yolsuzlukların ortaya konmasında bir çekingenliğe yol açmıştı. Sorunların dile getirilememesi çözümsüzlüklere, bu da genel bir hoşnutsuzluğa yol açmaktaydı.⁶² Toplumsal hoşnutsuzlukların ortaya çıkmasında, yığınlarla iletişim kurulamaması kadar, ekonomik durumun belirli bir gelişme gösterememesi ve ülke genelinde yoksullaşmanın artması da önemli bir etkendi. Bütün bunların etkisiyle yasal olarak bir muhalefet partisi olmasa da toplumsal muhalefet alabildiğine yükselmekteydi.⁶³ Tüm bu koşullarda Mustafa Kemal, muhalefetin şu ya da bu biçimde patlamasından korkmaktaydı. Cumhuriyet'in ve onun ayrılmaz parçası devrimlerin korunması gerekiyordu. Güdümlü bir muhalefet olarak nitelendirilen SCF'nin kurulması bu koşulların zorunlu bir sonucu olarak görülüyordu.⁶⁴ Nitekim Atatürk bu konuda duyduğu rahatsızlığı 1930 yazında Fethi Bey'e şu sözlerle anlatmıştır: “Bugünkü manzaramız aşağı yukarı bir dictature manzarasıdır... Ben ise millete miras olarak bir istibdat müessesesi bırakmak ve tarihe o suretle geçmek istemiyorum.”⁶⁵

Yeni partinin kurulma nedenleri arasında uluslararası çevrelerin dolaylı ya da doğrudan etkileri de yer almaktadır. Bu etkilerden biri batıyı model almış bir rejimin siyasî görüntüsünün bu modelle uyuşmayacak kadar otoriter olmasıydı.⁶⁶ 1925 yılından itibaren CHF yönetiminin uygulamış olduğu, tek partili bir siyasî yapılanma ve aşırı merkezileşme politikaları, hem politikaların uygulanmasında ciddi sıkıntılar yaratmış, hem de yönetici kadro içerisinde, fikirlerin serbest ve açık şekilde tartışılmasına çok az olanak vermişti. Halkın istek ve dileklerini siyasî iktidara yansıtmasına ise hiç olanak vermemişti. 1929 dünya ekonomik buhranının zaten güçsüz olan ekonomiyi iyice sarsmasıyla genel bir hoşnutsuzluk ortamı oluştu. İktidarın başı olan reisicumhur, giderek ülkenin tek hâkimi hâline

⁶⁰ Şevket Süreyya AYDEMİR, *Tek Adam*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 379-380, SCF'nin kurulmasında önce ülkenin durumun şöyle anlatmıştır: “... CHF bir halk partisi haline gelememiştir. Bu parti kurulurken partinin bütün halkın partisi olacağını, bu parti kadrosunda bütün halkın tek parti teşkil edeceğini halk Gazi'nin ağzından dinlemişti... Ancak 1930 sıralarında CHF halktan kopmuştu. Halkın dışında, dar, basit bir bürokrat hizbi ile bu hizbe ancak seçim ve menfaat bağlantıları olan mahalli fakat dar bir taşralı taraftar kadrosundan ibaretti.”

⁶¹ Tevfik ÇAVDAR, Türkiye'nin *Demokrasi Tarihi (1839- 1950)*, İmge Yayınları, Ankara, 2004, s. 328.

⁶² Çetin YETKİN, *Atatürk'ün Başarısız Demokrasi Deneyimi: Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul, 1997, s. 30.

⁶³ Tevfik ÇAVDAR, a.g.e., s. 329.

⁶⁴ Tevfik ÇAVDAR, a.g.e., s. 20-25.

⁶⁵ Mete TUNÇAY, *Cumhuriyet Halk Partisi (1923- 1950)*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt:7, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 2019-2024.

⁶⁶ Esat ÖZ, *Otoriterizm ve Siyaset (Türkiye'de Tek Parti Rejimi ve Siyasal Katılma) (1923- 1945)*, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996, s. 80.

gelen hükümetin, denetimsizliğinin önüne geçmek için, muhalif bir partinin varlığında yarar olacağını düşünmekteydi. Kurulacak muhalefet partisi yurttan konuşulmayan, dile getirilmeyen şikâyetlerin mercii olacak ve böylece alınan kararların bir anlamda eleştirisi yapılmış olacaktı.⁶⁷ İleri sürülen bir başka, beş yıl iktidarda bulunduğu için yavaş yavaş kendi güç tabanını oluşturmuş İsmet İnönü'nün gücünü, görünürde muhalif bir parti oluşturarak törpüleme amacıdır.⁶⁸ Ancak, Çetin Yetkin'in de belirttiği gibi, SCF'nin kuruluşunu tek bir nedene bağlamak doğru değildir. Bu nedenlerin hepsi bir bütün olarak partinin kurulmasında etkili olmuşlardır.⁶⁹

Yeni partiyi kurmaya en uygun kişi olarak, 1925 Mart'ında başvekillikteki yenilgisinden sonra gönderilmiş olduğu Paris'teki büyükelçilik görevinden dönen Fethi Okyar görülmüştür. Muhalif bir parti kurma teklifi karşısında Fethi Bey, bir süre düşünerek temkinli davranmış, İsmet Paşa hükümetinin kendisine çalışma imkânı tanınmasını ve Mustafa Kemal'in tarafsız kalacağına dair güvence vermesini talep etmiştir. Mustafa Kemal ise yeni partinin cumhuriyetçilik ve laiklik ilkelerine sadık kalmasını istemiştir. İki taraf anlaşmaya varınca Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF), Fethi Bey'in Mustafa Kemal'in kendisine önerdiği biçimde, Atatürk'e hitaben yazdığı ve bir muhalefet partisi kurma isteğini dile getiren 9 Ağustos tarihli mektubuna, Reiscumhurun 11 Ağustos tarihli cevabının yayınlanmasından sonra 12 Ağustos 1930'da resmen kurulmuştur.⁷⁰ SCF, her ikisi de CHF içerisinden doğmuş olmasına rağmen 5 yıl önce kapatılan TPCF'nin tersine, parti içerisinden doğal bir muhalefet şeklinde ayrılıp örgütlenmemiş, güdümlü ve yapay bir oluşumdur. SCF daha çok bir meclis içi muhalefet olarak düşünülmüş ve bu fırkaya katılacak mebusların sayısı pazarlıklarla belirlenmeye çalışılmıştır. Fethi Bey anılarında bu konuşmaları aktarmaktadır.⁷¹ Mustafa Kemal, aralarında Nuri Conker ve Ahmet Ağaoğlu'nun da bulunduğu birçok yakın çalışma arkadaşının partiye girmesini emretmiştir. Sonuçta SCF'ye sadece 15 mebus katılmış olmakla birlikte bunlardan 9'u siyasal yaşamlarını CHF içinde sürdürmüşlerdir. Yeni parti, 11 maddelik bir beyanname yayınlamıştır. Bu beyanname, liberal ekonomi siyasetini ve yabancı yatırımların teşvikini savunması yanında, tek dereceli seçim ve kadınlara siyasal haklar tanınması gibi maddeleri de içermektedir.⁷² Ancak, SCF sadece mecliste yapacağı muhalefetle

⁶⁷Bekir Berat ÖZİPEK, *Türk Siyasal Yaşamında SCF Olayı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Hacettepe Üniversitesi, 1990.

⁶⁸Erik Jan ZÜRCHER, "Atatürk ve Muhalefet 1924'teki Çok Partili Demokrasi", *Tarih ve Toplum*, Ocak, 1998, s. 16-19.

⁶⁹Çetin YETKİN, *Atatürk'ün Başarısız Demokrasi Deneyimi: Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997, s. 100.

⁷⁰Mektup metinleri için bkz. Çetin Yetkin, *Atatürk'ün Başarısız Demokrasi Deneyimi: Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul Dönüşüm Yayınları, 1997, s. 255- 257.

⁷¹Mete TUNÇAY, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931*, İstanbul Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001, s. 259.

⁷² Erik Jan ZÜRCHER, a.g.e., s. 35.

varlık gösterecek pasif bir siyasî parti olarak tasarlanıyordu. Bu nedenle, kuruluşunda, Halk Fırkasının ve hükümetin yardımını görmüştü. Halk Fırkası'ndan SCF'ye geçmek isteyenlere izin verilmiş, 15 mebus gönüllü olarak yeni partiye geçmişlerdir. Bu yaklaşımla yeni partinin sadece mevcut hükümete karşı bir siyasî rakip olarak kalması sağlanacak iktidar seçeneği haline gelmesi önlenecekti.⁷³ Fakat yeni partiyi belirlenen sınırlar içinde tutmak mümkün olmamıştır. Fethi Bey Eylül ayı başlarında İzmir'e yaptığı ziyarette coşkulu ve kalabalık (50 bin kişi) bir grup tarafından karşılanmış, polisle kalabalık arasında çatışma çıkmıştır. SCF'nin gerek bu olaylı ancak başarılı Ege gezisi, gerekse bu geziyi izleyen günlerde yapılan yerel seçimlerdeki SCF başarısı, yeni partinin sonunu hazırlayan gelişmeler olmuştur.⁷⁴ İzmir'de çıkan olaylardan rahatsızlık duyan Mustafa Kemal, daha önce iki parti arasında tarafsız kalacağına dair söz vermiş olmasına rağmen, CHF'nin yanında yer alarak bu partiye olan yakınlığını açıklamıştır. Ayrıca, SCF'nin İzmir başarısı CHF'ne en azından Ege Bölgesi'nde halkın destek ve güvenini yitirmiş olduğunu, bir genel seçim sonucunda iktidarı da kaybedebileceğini göstermiştir.⁷⁵ Bütün bunlar, iki parti ilişkilerinin gerginleşmesine ve basında yapılan SCF eleştirilerinin sertleşmesine neden olmuştur. Partinin kuruluşunun ardından Gümüşhane milletvekili olarak meclise giren Fethi Bey mecliste, hükümeti, ekonomi politikalarını ve özellikle demiryolu siyasetini eleştirebiliyordu. SCF'nin halk üzerindeki etkisini azaltabilmek için hükümet ekonomik durumu düzeltecek reformlar vaat etmiş ama yine de aldığı tedbirler yeterli olmamıştır. CHF mensubu milletvekilleri de Fethi Bey'i Mondros ateşkes antlaşmasını imzalamakla ve Mustafa Kemal'e şahsi düşmanlık beslemekle suçlamışlardır. Fethi Bey'in, partiler arası çekişmelerde Mustafa Kemal'in tarafsızlığını korumasını istemiş olması da gerginliği arttırmıştır. Halk Fırka'lılar, Fethi Bey ve partisinin halktan gördüğü desteği ve Fethi Bey'in hükümeti eleştiren tutumunu, sadece kendi iktidarlarını değil fakat rejimi tehdit eden bir tehlike olarak yorumluyorlardı. Onlara göre SCF'nin halktan görmüş olduğu ilgi daha çok "gericilerden" geliyordu.⁷⁶ İki parti arasındaki gerginlik, hükümetin denetimi altında yapılan belediye seçimlerinden sonra son haddini bulmuştur. Ekim 1930'da ülke çapında yapılan yerel seçimlerde SCF yeni bir parti için büyük sayılabilecek bir başarı göstermiştir. Başarı belirtileri SCF'nin iktidara gelme isteğini kamçılamış bu da partinin sonunu hazırlamıştır. Dâhiliye vekili, 15 Kânunuevvel 1930'da 502 belediyeden 22'sini SCF'nin kazandığını açıklamıştır.⁷⁷ Çok az sayıda sandalye kazanıldığı halde iktidar partisi şaşkınlığa uğramış ve telaşa düşmüştür. Seçimlerin hemen ardından Fethi Bey TBMM'de iktidar partisini belediye seçimlerindeki fesat ve yolsuzluklardan dolayı suçlamış,

⁷³ Şükrü KARATEPE, *Tek Parti Dönemi*, İstanbul Ağaç Yayınları, İstanbul, 1993, s. 39.

⁷⁴ Esat ÖZ, *Otoriterizm ve Siyaset (Türkiye'de Tek Parti Rejimi Ve Siyasal Katılma) (1923- 1945)*, Ankara Yetkin Yayınları, Ankara, 1996, s. 85.

⁷⁵ YETKİN Çetin, a.g.e., s. 184.

⁷⁶ H. Kemal KARPAT, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1967, s. 62.

⁷⁷ Mete TUNÇAY, a.g.e., s. 27.

ateşli tartışmalardan sonra, Fethi Bey'in hakkında gensoru açtığı bakan güvenoyu almıştır. Bu son olay SCF'nin sonunu getirmiştir. Fethi Bey'in, iktidar partisini belediye seçimlerinde fesat ve yolsuzlukla suçlaması Halk Fırka'lıları öfkelenmiştir ve bunun sonucunda partiler başlangıçta tarafsız kalacağını söyleyen Mustafa Kemal'i durumunu değiştirmeye ve CHF'nı desteklemeye ikna etmişlerdir. Reiscumhur artık tarafsız kalamayacağını Fethi Bey'e açıklamıştır. Böylece Fethi Bey direkt olarak Mustafa Kemal'i karşısına almış oluyordu. Fethi Bey Mustafa Kemal'in şahsına bir muhalefet yapmak istemezdi, dolayısıyla 17 Kasım 1930'da partiyi feshetti. SCF'nin kendini feshinden altı hafta sonra 23 Aralık 1930'da patlak veren Menemen ayaklanması, Halk Fırka'lılar nezdinde, "dinci", "gericilerin" SCF'yi kendi amaçları doğrultusunda bir kalkan olarak kullandıkları tezini haklı çıkarmıştır. Ancak, bu iddianın doğruluğunu ispat eden bir delil olmadığı gibi, aksine, SCF'nin başarısını araştırmak üzere Mustafa Kemal'in memleket içerisinde yaptığı uzun gezi halkın yeni partiyi desteklemekle ülkeye hâkim olan kötü duruma tepki verdiğini göstermiştir.⁷⁸

Bu dönemde başka siyasal parti kurma girişimleri de olmuştur. Bunlardan birincisi, 26 Eylül 1930'da Adana'da kurulup 21 Aralık 1930 günü kapatılan Ahali Cumhuriyet Fırkası'dır. İkincisi, 29 Eylül 1930'da Edirne'de kurulan, Türk Cumhuriyet Amele ve Çiftçi Partisi'dir. Üçüncüsü ise, SCF'nin kapanmasından 6 ay sonra Arif Oruç'un kurmaya çalıştığı ancak, partinin komünist eğilimli olduğu gerekçesiyle hükümetçe kurulmasına izin verilmeyen, Laik Cumhuriyet İşçi ve Çiftçi Fırkası'dır.⁷⁹ Görüldüğü gibi, Serbest Fırka, hoşnutsuzluğun yansıtıldığı bir araç haline gelmeye ve kitlelerin desteğini almaya başlar başlamaz deney durdurulmuştur. Yine de bu deney, Atatürk'ün çok partili demokrasiyi uygulanabilir -hatta istenir- bir seçenek olarak gördüğünü göstermektedir.⁸⁰ Gündümlü bir demokrasi deneyinin hüsrarla sonuçlanmasının ardından Türkiye, çok partili yaşama on beş yıl sonra geçmek üzere yoğun bir tek parti yönetimi dönemine girmiştir. Zürcher'e göre, TPCF ve SCF örnekleri, birlikte düşünüldüklerinde, şunu göstermektedir: Atatürk uzun vadeli bir hedef olarak demokrasiyi desteklemesine rağmen, bu ideal sosyal ve kültürel reformlara göre kesinlikle ikinci sırada yer alıyordu.⁸¹

1938 YILINDA AYDIN YEREL SEÇİMİNE HAZIRLIK SÜRECİ VE AYDIN GAZETESİNE YANSIMALARI

3-8 Eylül tarihleri arasında gerçekleşen seçim için birçok hazırlıklar yapılmıştır. 2 Eylülde hazırlanan aday listeleri hazırlanarak belediye kapısına asılmıştır. Merkez de sandık görevlileri olarak belirlenenlerin listesi şu şekildedir;

⁷⁸ H. Kemal KARPAT, a.g.e., s. 63.

⁷⁹ Mete TUNÇAY, a.g.e., s. 293.

⁸⁰ Erik Jan ZÜRCHER, a.g.e., s. 16.

⁸¹ Erik Jan ZÜRCHER, a.g.e., s. 16-17.

“1-Hasan Efendi Mahallesinden Fuat Erlaçın 2-Köprülü Mahallesinden Zati Zengi 3-Ramazanpaşa Mahallesinde Cemal Ergenekon 4-Fevzi Türkan 5-Kemal Tok 6-İsmail Hakkı Şerit 7-Mustafa Öngen 8-Mehmet Cantok 9-Halil Övge 10-Orhan Çiftçi 11-Hüseyin Üntük 12-Alican 13-Ragıp Ege 14-Yusuf Aydın 15- Osman Becerik 16- İhsan Taşı 17-Hakkı Öztep 18-Mustafa Gülaydın 19-Mehmet Oktay 20-Halil Şit 21-İbrahim Cırid 22-Rıza Oygan 23-Şükrü Saray 24-Talat Posacı 25- Ali Sezgin”⁸²

İsimleri kura çekilen bu heyet seçim encümeninin altı kişiden ibaret olmasını kararlaştırdıklarında isimlerine sıra ile kura isabet eden yukarıda yazılı yirmi beş kişiden Fuad Erlaçın, Zati Zengi, Cemal Ergenekon, Fevzi Türkan, İsmail Hakkı Şerit ve Mehmet Cantok intihap encümeni ne ayrılmışlar diğerleri yedeğe kalmışlar. Belediye reisi Nafız Karabudağın başkanlığın toplanan heyet listenin 8 Eylül 1938 Perşembe gününe kadar belediye ve hükümet kapılarına asılmasına karar vermiştir.⁸³

Ocak Kongreleri

Seçim sürecinde hazırlık aşamalarından biri olan ocak kongreleri teşkilatlanma açısından oldukça önemlidir. Aydın merkez ve ilçelerinde düzenlenen ocak kongreleri şu şekilde yapılmıştır; Merkez ilçesine bağlı yukarı kayacık ocak kongresi 25/09/1938 pazar günü yapılmış ve yeni ocak yönetim kuruluna Mürsel Çetin, Ramazan Gedik ve Süleyman Yar seçilmişlerdir. Bunlardan Mürsel Çetin ocak başı olmuştur. Merkez ilçesine bağlı Karaköy, Baklacık, Genger semt ve ocak kongresi 26/09/1938 pazartesi günü yapılmış ve yeni ocak yönetim kuruluna Ali Gökbayrak, Mehmet Şahin ve Süleyman Yiler seçilmişlerdir. Bunlardan Ali Gökbayrak ocak başkanı olmuştur. Merkez İlçesine bağlı Kalfa köy ocak kongresi 27/09/1938 Salı günü yapılmış ve yeni ocakyön kuruluna Mehmed Gamsız, Hüseyin Çeti ve Ali kara seçilmişlerdir. Bunlardan Mehmed Gamsız ocak başkanı olmuştur. Merkez ilçesine bağlı Zeytinköy ocak kongresi 2/09/1938 Pazar günü yapılmış ocak yönetim kuruluna Mehmed Yapar Bıyam Tunçay ve Abdullah Altınbaş seçilmiştir. Bunlardan Mehmed Yapar ocak başkanı olmuştur. Merkez ilçesine bağlı Anbarcık ocak kongresi 2/09/1938 Pazar günü yapılmış ve ocak yön kurul başkanlığına Mehmet avcı Ömer Kocaer ve İhsan Aygördü seçilmişlerdir. Bunlar Mehmed Avcı ocak başkanı olmuştur. Merkez ilçesine bağlı Gerez ocak kongresi 2/09/1938 Pazar günü yapılmış ve ocak yön kuruluna Yusuf Yılmaz Şakir Aydın ve şerif ali Eraslan seçilmişlerdir. Bunlardan Yusuf Yılmaz ocak başkanı olmuştur. Merkez ilçesine bağlı Işıklı ocak kongresi 3/09/1938 pazartesi günü yapılmış ve ocak yönkuruluna Nuri Kahvecioğlu Sayid Atalay ve Mustafa Demirkol seçilmişlerdir. Bunlardan Nuri Kahvecioğlu ocak başkanı olmuştur. Merkez ilçesine bağlı Şevketiye ocak kongresi 3/09/1938 pazartesi günü yapılmış

⁸² Aydın, 29 Ağustos 1938.

⁸³ Aydın, 29 Ağustos 1938.

ve ocak yönkuruluna Nuri Baysal Yusuf Ergün ve Bayram Ali Yalın seçilmiştir. Bunlardan Nuri Baysal ocak başkanlığına seçilmiştir. Merkez ilçesine bağlı Arapkuyu ocak kongresi 3/09/1938 pazartesi günü yapılmış ve Ali Yaşar İsmail keskin ve Mehmed yıldız seçilmişlerdir. Bunlardan Ali Yaşar başkan olmuştur. Merkez ilçesine bağlı Kadıköy ocak kongresi 4/09/1938 Salı günü yapılmış ve ocak yönetim kuruluna İsmail pazarlı Ahmet İpekdenka Ali Kocaman seçilmişlerdir. Bunlardan İsmail Pazarlı başkan olmuştur. Merkez ilçesine bağlı Yeniköy ocak kongresi 4/09/1938 Salı günü yapılmış ve ocak yönetim kuruluna İsmail Maden Mehmed Balıkçioğlu ve Mestan Yıldırım seçilmişleridir. Bunlardan İsmail Maden ocak başkanı olmuştur. Merkez ilçesine bağlı Ovaemir ocak kongresi 5/09/1938 Çarşamba günü yapılmış ve ocak yönetim kuruluna Şaban Mantar Ali Şahin ve Ali Yılmaz seçilmişlerdir. Bunlardan Şaban Mantar başkan olmuştur. Merkez İlçesine bağlı Horosköy, Arapköy semt ocak Kongre si 30/09/1938 Cuma günü yapılmış ve ocak yönetim kuruluna Ali Aydın, Raşit Bilgen Hasan Ayaş seçilmişlerdir. Bunlardan Ali Aydın ocak başkanı olmuştur. Merkez İlçesine bağlı Balıkköy, Araplar semt ocak yönetim kuruluna Raşit Aktaş, Mehmed Şenyuva, Hasan Sarıtaş seçilmişlerdir. Bunlardan Raşit Aktaş ocak başkanı olmuştur.⁸⁴

C.H.P Aydın Merkez Mahalle Ocak Kongre Günleri⁸⁵

<i>Ocak</i>	<i>Tarihi</i>	<i>Günü</i>	<i>Saati</i>	<i>Kongre Yeri</i>
<i>Güzelhisar</i>	<i>13/09/1938</i>	<i>Perşembe</i>	<i>20</i>	<i>Tabaklı Kahvede</i>
<i>Cuma</i>	<i>14/09/1938</i>	<i>Cuma</i>	<i>20</i>	<i>Ocak Mahfelinde</i>
<i>Orta</i>	<i>15/09/1938</i>	<i>Cumartesi</i>	<i>20</i>	<i>Orta Mahalle mektebinde</i>
<i>Hasan E. semt</i>	<i>16/09/1938</i>	<i>Pazar</i>	<i>20</i>	<i>Parti kurağında</i>
<i>Zafer</i>	<i>17/09/1938</i>	<i>Pazartesi</i>	<i>20</i>	<i>Zafer mahalle Kahvesinde</i>
<i>Köprülü</i>	<i>18/09/1938</i>	<i>Salı</i>	<i>20</i>	<i>Dükkanönü kahvesinde</i>
<i>Meşrutiyet</i>	<i>19/09/1938</i>	<i>Çarşamba</i>	<i>20</i>	<i>Meşrutiyet mahallesinde</i>
<i>Mesudiye</i>	<i>20/09/1938</i>	<i>Perşembe</i>	<i>20</i>	<i>Mesudiye mah.</i>

⁸⁴ *Aydın*, 31 Ağustos 1938.

⁸⁵ *Aydın*, 29 Ağustos 1938.

Gazete İlanları

Anadolu gazeteleri siyasal örgütlenmelerde, çoğu zaman siyasal partilerin temel alt yapılarını oluşturmaktadırlar. Anadolu gazetelerinin sahipleri ve yöneticileri, genel olarak yörelerinin toplum liderleri, toplumsal ve siyasal güç odakları konumundadırlar. Bu gerçeğin bir kanıtı da, siyasal tansiyonun yükseldiği, siyasallaşma sürecinin hızlandığı dönemlerde yayınlanan gazete sayısının artmasıdır. Bu çerçevede Türk toplumunun siyasallaşma süreci ile Anadolu Basını'nın sayısal artışı arasında doğrudan bir ilişkiden söz etmek mümkündür.⁸⁶ Bir konu, önce kitle iletişim araçlarında yerini almakta, ardından kitle iletişim araçlarının sunmuş olduğu konular bireyler tarafından konunun öneminin algılayışını etkilemekte ve daha sonra değişen öncelikler de hükümetin politika tercihlerini etkilemektedir.⁸⁷

Seçim hazırlık sürecinde halkı bilinçlendirme açısından ve seçim propagandası açısından kitle iletişim araçları önemli unsurlardır. 1938 yılında Aydın'da yapılan yerel seçimler önce gazetede halkın sandık başında nasıl oy kullanmasını ve gerekleri hakkında bilgi vermektedir. Seçimin yapılacağı gün seçmenin uyması gereken kuralları şu şekilde belirtmektedir:

“BELEDİYE SEÇİMİ PAZARTESİ BAŞLIYOR

Aydın belediye seçimi 3 Eylül pazartesi günü başlayacak ve 8 Eylül cumartesi günü saat 12 ye kadar devam edecektir. Seçim defterlerinde isimleri yazılı kadın, erkek bütün vatandaşlar seçime iştirak edeceklerdir. Seçime nasıl iştirak edileceği hakkındaki belediye kanununun maddelerini aynen neşrediyoruz. Oyların sandığa atılmasına dair olan belediye kanununun 41,42. maddeleri; Madde 41-Her seçmen kendi oyunu getirip seçim sandığına atmakla mükelleftir. Hiç bir sebep ve suretle başkasının namına seçim pusulası sandığa atılmaz. Seçim pusulasında seçmenin ismi, adresi, imzası veya mührü bulunur. Her seçmenin elinde nüfus hüviyet cüzdanı olduğu halde seçim encümeni huzuruna gelerek evvelin musaddak seçim defterindeki ismi hizasına imzalaması ve Türkçe okuyup yazma bilmiyorsa parmak basması ve ondan sonra oy pusulası alarak orada seçim olunacak aza miktarının iki misli isim yazıp veya Türkçe okuyup yazma bilmiyorsa emniyet ettiği kimseye yine orada yazdırıp sandığa encümen huzurunda bizzat koyması şarttır. Seçim sandığının açılabilmesi için seçmenlerden en ziyade yarısından fazlasının seçime iştirak etmiş olması lazımdır. Sandığa oy atılması için tayin edilen son günün akşamı seçmenlerden yarısından ziyadesinin iştirak etmemiş olduğu anlaşıldığı takdirde sandık açılmayacak seçim encümeni kararıyla oy atılma müddeti bir hafta temdit ve keyfiyet ilan olunur. Bu müddetin hitamında 42. Madde mucibince sandık açılır.

SANDIĞIN AÇILMASI REYLERİN SAYILMASI

Madde 42-Seçimin sonunda meclis azası adedi on iki olan yerlerde seçim encümeni azasının en az üçünün ve diğer yerlerde en az yedisinin huzuruyla sandık açılır.

⁸⁶Atilla Girgin, *Türk Basın Tarihi'nde Yerel Gazetecilik*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2001, s. 174.

⁸⁷Banu Terkan, *Gündem Belirleme*, Tablet Kitapevi, Konya, 2006, s. 151.

1-Oy pusulaları sayılarak musaddak defterdeki imzalı ve işaretli seçmenler esamisi yekûnu ile mukayese edilir.

2-Yazısı okunmayan pusularla seçilenin kim olduğu belli olmuyorsa pusulası bir tarafa ayrılır.

3-Azalık vasfını haiz olmayan isimler nazarı itibara alınmaz.

4-Adedi mürettepten eksik esamiyi ihtiva eden pusulalardan münderiç isimler hesaba katılır. Adedi mürettepten fazla isimler sondan itibaren silinir.

5-Seçim pusulalarının tadat ve tasnifi bu suretle ikmal edildikten sonra en ziyade oy kazananadan itibaren sırasıyla her namzedin kaç oy almış olduğu tespit edilir.

6-Müsavi oy kazananlardan evli olan, evlilerden yaşı büyük olan bu da müsavi ise çocuğu çok olan tercih olunur. Çocuk adedinde müsavat halinde kura çekilerek iş bu kurada ismi önce sırada evvel olur.

7-En çok oy kazananlardan itibaren adedi mürettep miktarı isim azalığa ve bundan bir misli de yedek azalığa ayrılır.

Halka bilgi verme açısından önemli bir organ olan basın seçimler başlamadan önce dönemde etkili olan CHP'nin çalışmaları hakkında bilgi vermektedir. 2 Eylül 1938'de hazırlamış oldu broşürü halka ücretsiz olarak dağıtmıştır. Broşürün içeriğinde ise, Belediyenin dört yıl içinde başarmaya muvaffak olduğu şehir hizmetlerinin yanında bilhassa su ve elektrik işleri gelmektedir. Broşürde bu iki mühim ihtiyacın tahakkuku için nasıl çalıştığı izah edilmekte bu hususta başvuru çareleri ve alınan kararlar tarihleri sırasıyla zikredilmektedir. buna en mübrem medeni vasıtalarımız olan su ve elektrik davasının kısa bir tarihçesi demek daha doğru olur.

Broşürde, su ve elektrik işlerinden sonra sırasıyla şehir hıfzıssıhhasına bütçe ve para meselelerine geçilmekte sosyal kalkınma bakımından alınan kararlar ve bunların tatbikatından elde edilen müspet ve iyi neticeler rakamlar ve resimlerle gösterilmektedir. Belediyemizin 1934 senesine kadar dört yılda başardığı işler halkımızın reylerini yapıcı ve yaratıcı kudretine inandığımız Cumhuriyet Halk Partisi namzetlerine vermiş olmaları isabeti bir kere daha tebarüz ettirmesi bakımından broşür ayrı ve hususi bir kıymet taşımaktadır. ”⁸⁸

Yerel basının üstlenmiş olduğu rol üç ayrı konuya odaklanmıştır;

-CHP'nin Aydın'daki yerel gazeteleri siyasal iletişim aracı olarak nasıl kullanıldıkları,

-Yerel gazetelerin seçmen üzerindeki etkisi,

-Yerel gazetelerin seçmene karşı tutumları.

Yerel iletişim çevre koşulları içinde, yerel gazeteler kitle iletişim araçları açısından, en önemli anahtar unsurlardır. Yerel gazeteler bir anlamda yerel halkın kulağı, gözü ve sesidir. Bu gazeteler halkın kimi zaman günlük yaşamını düzenler. Onları bilgilendirmek için yayınlanır ama aynı zamanda etkileme ve eğlendirme niteliklerine de sahiptirler. Yerel basın, yayınladığı haberlerle, ele aldığı

⁸⁸ Aydın, 1 Eylül 1938.

sorunlarla, o kentte gelişen kültürel ve sosyal etkinliklere ilişkin aktardığı bilgilerle o kentte yaşayan bireye, yaşadığı yerin bir parçası olduğu düşüncesini kazandırmaktadır.⁸⁹

1938 AYDIN'DA YEREL SEÇİM

Aydın'da Seçim ve Sonuçları

Aydın belediye seçimi 3 Eylül pazartesi günü başlayıp 8 Eylül cumartesi günü saat 12 ye kadar devam ederek altı gün müddetle oyların kabulüne ve oy sandıklarının belediye dairesine konulmasına karar verilmiş seçim defterinde isimleri yazılı sayın seçmenlerin bu tarihlerde belediye dairesine gelerek seçim encümeni huzurunda oylarını sandığa atmaları belediye kanununun 35. maddesince belirtilmiştir.

Belediye adaylarının seçilmesine 3 Eylül pazartesi günü başlandı. Bu seçim dolayısıyla belediye ve parti binaları bayraklarla donatılmıştı. Sabah erkenden belediyenin etrafında canlı bir faaliyet vardı. Belirtilen saatte seçim encümeni azarlı yerlerini aldılar. Sandıklar muayyene edilerek mühürlendi. İlk rey Cumhuriyet mahallesinden Hüsnü Konakçı attı. Ondan sonra Milli Aydın Bankası direktörü B. Akil ile eşi Bayan Suad attılar. Seçim yerinde bir bayram kalabalığı vardı. Bir taraftan mızıkça bir taraftan davul zurna milli havalar çalıyordu. Belediye meydanındaki halk kürsüsünde sıra ile yer alan hatipler tarafından söylevler veriliyordu. Halk; bilaistisna oylarını Cumhuriyet Halk Partisinin adaylarına, içtenlikle veriyordu. Pazartesi günü bine yakın halkoylarını kullanmıştır. Seçimin ilk günü olmasına ve seçimin cumartesi günü akşamına kadar olmasına kadar devam edeceğine nazaran bu çok iyi bir başlangıçtır. Vatandaşların oy verme hak ve vazifesine karşı büyük alakalarını gösterir. Bu başlangıca göre sekiz bin kadar olan seçmenlerin büyük bir ekseriyetinin oylarını kullanacağı belirtilmiştir. Pazartesi gecesi belediye önünde davul zurnalar çalmış havai fişekler atılmış ve bir bayram gecesi gibi eğlenceler düzenlenmiştir.⁹⁰

Aydın ilinde Cumhuriyet Halk Partisinin asıl ve yedek üyeler şu şekildedir:

“Asıl Üyeler:

1-Ruhiye Tellioglu

2-Saime Yazgan

3-Avukat Ahmet Brotav

4-Ahmet Şakiroglu

5-Ekrem Çiftçi

Yedek Üyeler:

1-Bayan Hava Tanlay

2-Arif Yıldız

3-Ahmed Yeşigan

4-Ahmed Atay

5-Haydar Altın

⁸⁹Ali Murat VURAL, “Yerel Kamuoyunun Kitle İletişim Aracı Olarak Yerel Basın”, *Yeni Türkiye Dergisi Medya Özel Sayısı*, Cilt:2, Yıl:2, Sayı:11, Ankara, 1996, s. 1063.

⁹⁰ *Aydın*, 1 Eylül 1938.

6-Etem Menderes	6-Emin Emnalar
7-Halim Aysın	7-Hilmi Kundıracı
8-Doktor Hulusi	8-Hasan Sabuncu
9-Hamit Altıparmak	9-İbrahim Şakiroğlu
10-Hasan Çetinbaş	10-İhsan Taş
11-Mustafa Adalı	11-İsmail Hakkı Şerit
12-Nafiz Karabudak	12-İbrahim Akgül
13-Nail Çiftçi	13-Lütfi Taşkın
14-Avukat Osman Akçasu	14-Mustafa Bayav
15-Ömer Ayaydın	15-Mustafa Boyacıoğlu
16-Rüştü Başkoru	16-Mehmed Özaydın
17-Raif Günaydın	17-Mehmed Ali Sezgin
18-Raif Aydoğdu	18-Mithat Levent
	19-Nuri Tesviyeci” ⁹¹

3-8 Eylül tarihleri arasında yapılan seçimde Aydın ilinde parti adayları halkın kullandığı oylar sonucunda kazanarak çalışmalarına devam etmiştir. Seçmenler oylarını büyük bir coşkuyla kullanırken Aydınlılar Cumhuriyet Halk Partisinin adaylarına oy vermek suretiyle siyasi düşünceleri ve partiye olan inanç ve bağlılıklarını bir daha ispat etmiş oluyordular.

Nazilli’de Seçim ve Sonuçları

Aydın İlinde ve ilçelerinde yaşanan seçim coşkusu Nazilli ilçesinde de büyük bir coşkuyla ve hararetle bir şekilde devam etmektedir. Nazilli belediye Meclis seçim yoklaması salı günü Aydın İl yönetim Kurulu üyeleri B. Raif Aydoğdu ve B. Neşet Akkorun huzurunda yapılmıştır. Kapalı oyları yapılan yoklama neticesinde aşağıda adı geçen asıl ve yedek adaylarda başka 100 kadar partili de muhtelif oy alınarak ekalliyette kalmıştır. Adaylığa seçilen arasında doktor, bankacı, tüccar, esnaf ve basma fabrikası erkânı da vardır.

C.H.P. İLYÖNKURUL BAŞKANLIĞINDAN

Salı günü yapılan parti yoklamasında, Nazilli belediye meclisi asıl ve yedek aday listesi:

“Asıl Üyeler:

1- Kerime Sagun

Yedek Üyeler:

1- Adburrahman Yorgancı

⁹¹ Aydın, 2 Eylül 1938.

2- <i>Vedia Alageyik</i>	2- <i>Cemal Soysal</i>
3- <i>Emin Bilgen</i>	3- <i>Ecir Ölçer</i>
4- <i>Hakkı Pıyancı</i>	4- <i>Hikmet Çoşkun</i>
5- <i>Hasip Küçük</i>	5- <i>Haydar Bilgen</i>
6- <i>Hasan Adaş</i>	6- <i>Hüsnü Kutsal</i>
7- <i>Halil Çilingiroğlu</i>	7- <i>Kani Ülkü</i>
8- <i>Halil İbrahim Yavaş</i>	8- <i>Rıza Baysal</i>
9- <i>Kemal Yakar</i>	9- <i>Ömer Alageyik</i>
10- <i>Mehmet Ali Tan</i>	10- <i>Mehmet Bilge</i>
11- <i>Nuri Bilgen Oğlu</i>	11- <i>Süleyman Üçal</i> ⁹²
12- <i>Şevki Yıldız</i>	
13- <i>Ziya Dalyan</i>	

Halkoılarını tam bir ittifakla parti adaylarına verdiler. Nazilli belediye meclis seçimi de 7 Eylül Cuma günü Nazilliler ittifakla oylarını parti adaylarına vermiştir.

Çine'de Seçim ve Sonuçları

Asıl ve yedek parti adayları Çarşamba günü tespit edildi. Çine belediye meclisi asıl ve yedekleri adayları için parti yoklaması 1 Eylül'de Çine parti kurağında ilyön kurulu tarafından yoklamaya başkan seçilen Neşet Akkorun başkanlığında yapıldı. Yoklama ilyön kurulla belediye hududu içinde bulunan dört parti ocak yön kurulunda vazife alan 19 kişiden 17 kişi iştirak etti. Yoklama talimat ile buna ait parti talimat ve emirleri tamamen belediye ve belediye adayı seçilmek hakkını haiz olanların liseleri de okunarak gizli oyla yapılan yoklama sonunda asıl ve yedek üyeleri parti adayları tespit edildi. Bunlardan başka asıl üyelikler için Lütfiye Gürkan ve Hamdi Aköz yedek üyelikler içinde Fatma Özel, Mustafa Gönül, Atıf Çiner, hidayet Evoğlu, Sakip Akhan ve Ahmed Akhan da oy aldılar. Asıl ve yedek seçilen kişiler arasında esnaf, eczacı, tüccar, avukat, çiftçi, fırıncı ve diğer meslek sahipleri de yer almaktaydı.

⁹² *Aydın*, 2 Eylül 1938.

C.H.P. İLYÖNKURUL BAŞKANLIĞINDAN

Cuma günü yapılan parti yoklamasında Çine belediye meclisi asıl ve yedek üyelerin listesi:

“ASIL ÜYELER.

1-Fatma Özel

2-Ahmet Akhan

3-Cafer Uygan

4-Hüseyin Tan

5-ibrahim Onur

6-İsmail Tarhan

7-Kamil Işık

8-Mustafa Anbarcı

9-Nihat Erol

10-Nuri Güngör

11-Necip Güney

12-Osman Cerit

13-Sadık Oral

YEDEK ÜYELER:

1-İkbal Cengiz

2-Muzzafer Gökbel

3-Lütfi Gürkan

4-Ahmet Serter

5-Hasan Denктаş

6-Hamdi Aköz

7-Kazım Çoşkun

8-Mehmet Merdin

9-Mehmet Millaslioğlu

10-Mustafa Halim Biner

11-Osman Karacaoğlu

12-Osman Balaban”⁹³

Çineliler yapılan seçim sonucunda oylarını tamamını parti adaylarına vermişler.

Umurlu'da Seçim ve Sonuçları

Umurlu belediye meclisi asıl ve yedek üyelerini parti yoklaması belediye hududu çevresindeki kamu ve ocak yön kurulları 02/09/1938 Pazar günü il yönetim kurulu üyesinden Bay Nafiz Karabudağın başkanlığında ve merkez ilçe yön kurul başkanı Doktor Nafiz Yazga'nın katılımıyla yapıldı. Umurlunun yeni meclisi ekseriyle münevver gençler ve her türlü meslek sahipleri teşekkül edecektir. Adaylar arasında doktor, avukat, öğretmen ve esnaf yer almaktadır.

C.H.P. İLYÖNKURUL BAŞKANLIĞINDAN

02/09/1938 Pazar günü yapılan parti yoklamasında belediye meclisinin tespit edilen asıl ve yedek üyelerinin listesi:

⁹³ Aydın, 1 Eylül 1938.

04/09/1938 Salı günü Umurlu halkının tümü oylarını kullanması sonucu seçim

“Asıl Üyeler:

1-Vedia Çörüş

2-Aptullah Erdem

3-Çetin Bozkurt

4-Halit Çayırılı

5-Hasan Toros

6-Hüseyin Güteryüz

7-İhsan Çörüş

8-Mehmet Dirik

9-Mehmet Cakıcı

10-Mustafa Yalçınkaya

11-Mehmet Güler

12-Raci Barlas

Yedek Üyeler:

1-Nigar Çörüş

2-Ahmet Bozkurt

3-Ahmet Candoğan

4-Emin Konakçı

5-Halil Kayahan

6-Bahri Aras

7-Mustafa Sinan

8-Mustafa Şimşek

9-Lütfi Armağan

10-Rıfat Onan

11-Şakir Musullu”⁹⁴

sona ermiştir. Umurlu halkının oylarını büyük bir coşkuyla ve içtenlikle parti adaylarına vermiştir.

Germencik'te Seçim ve Sonuçları

Germencik belediye meclisi üyelik için yoklaması Salı günü yapılmıştır. Yoklamada İl yönetim kurulu üyelerinden avukat Neşet Akkorla B. Halim Aysin ve merkez ilçe yönetim kurulu üyesinden B. Asaf Gökbel bulunmuştur. Yeni adaylar tamamen kasabanın gençleri teşkil etmektedir. Hali hazır belediye meclisinden yalnız bir üye arasında yer almıştır. Salı günü yapılan yoklamada Germencik Belediye Meclisi asil ve yedek üyeliklerine parti adayları olarak tespit edilen üyelerin listesi:

“Asil Üyeler:

1-Pakize Kutbay

2-Ahmet Biçken

3-Ahmet Mumcu

4-Ahmet Özaydın

Yedek Üyeler:

1-Ferhunde Akın

2-Ahmet Gülnar

3-Ahmet Şükrü Albayrak

4-Ali Rıza Yağcı

⁹⁴ Aydın, 2 Eylül 1938.

5-Alim Şemin	5-Cemal Derya
6-Hilmi Özkan	6-Hamdi Kızılcık
7-İsmail Tekcan	7-Hidayet Gökçen
8-Mustafa Helvacı(Etem'in Kardeşi)	8-Kadri Biber
9-Mustafa Erçin	9-Mehmet Günel
10-Neşet Zincirci	10-Mehmet Peynirci
11-Nuri Zincirci	11-Mustafa Helvacı(Bekir'in Kardeşi)
12-Ömer Kuyucu	12-Nuri Özsoy
13-Doktor Sabri Akın	13-Tevfik Yurdbakan ⁹⁵

Cumartesi günü seçim sona vermiş ve seçim sonucunda Germencik halkı oylarını tamamını parti adaylarına vermiştir.

Karacasu'da Seçim ve Sonuçları

Karacasu yeni belediye asil ve yedek üyelerini tespit etmek üzere parti yoklaması salı akşam gençlik kurumu salonunda Aydın Parti il yönetim kurulu üyelerinden B. Raif Günaydın'ın başkanlığında toplanmış ve adaylar tespit edilmiştir. Yeni adaylar arasında asil ve yedek üyelikler için dört kadın yer aldığı gibi meclise bir çok yeni şahsiyetler girecektir.

C.H.P. İLYÖNKURUL BAŞKANLIĞINDAN

03/09/1938 Günü yapılan parti yoklamasında Karacasu belediye meclisi asil ve yedek üyelik için tespit edilen parti adayların üye listesi:

"Asıl Üyeler:

- 1-Hatice Aydın
- 2-Cemile Fıtil
- 3-Ali Vehbi Tuncer
- 4-Ali Galip Yolcu
- 5-Ahmet Bezci
- 6-Emin Mete

Yedek Üyeler:

- 1-Kadriye Karabay
- 2-Esma Koduk
- 3-Ali Rıza Fıtil
- 4-Ali Onbeş
- 5-Ali çırak
- 6-Ahmet Kuruüzümcü

⁹⁵ Aydın, 30 Ağustos 1938.

7-Halil Kodak	7-Ahmet Altıntaş
8-Halil Çamurcu	8-Ali Akay
9-Hüseyin Tarakçı	9-Hayrullah derici
10-Kamil Çolak	10-İsmail Özçelik
11-Kerim Eroysal	11-İbrahim uygun
12-Kamil Tonay	12-Mehmet Onbeş
13-Mustafa Akay	13-Mustafa Kavurmacı
14-Mehmed Portakal	14-Mustafa Fitol
15-Mustafa Gülenç	15-Süleyman Portakaloğlu
16-Süleyman Portakal	16-Şali Akhan” ⁹⁶

Cuma günü seçmenlerin tamamı oylarını kullanmış ve sayımda seçmenlerin tamamı oylarını parti adaylarına vermiştir.

Söke’de Seçim ve Sonuçları

03/09/1938 tarihinde yapılan parti yoklamasında Söke Meclisi asil ve yedek üyeler için tespit edilen parti adaylarının listesi:

“Asıl Üyeler:

- 1-Bayan Beyhan
- 2-Cavid Tözel
- 3-Cemal Özbaş
- 4-Esat Ilgaz
- 5-Eyüp Özbaş
- 6-Galip Evirgen
- 7-Halil Tüker
- 8-Hüsnü Adalı
- 9-Hüseyin Kocaüner
- 10-Hilmi Fırat

Yedek Üyeler:

- 1-Abdullah Tanrıkul
- 2-Ali Karaoğlu
- 3-Ali Can
- 4-Bekir Erol
- 5-Celal Özbaş
- 6-Hıfzı Soven
- 7-Hilmi Posacı
- 8-İsmail Çakırgöz
- 9-Kazım Terzi
- 10-Kenan Küçük

⁹⁶ Aydın, 3 Eylül 1938.

11-İbrahim Seçkin	11-Mehmet Ali Eksiner
12-İsa Ruhi Baygur	12-Mehmet Uğur
13-İbrahim Kasap	13-Münir Gün
14-Kazım Göktepe	14-Mümin Tayuk
15-Kemal Azrak	15-Nuh Öktan
16-Kemal Durgun	16-Rifat Yücel
17-Necip Ersoy	17-Salim Akgün
18-Osman Dicle	18-Süleyman Gürsoy
19-Rifat Ulusoy	19-Şükrü Özçakır
20-Doktor Şakir Şener	20-Tevfik Erdem
21-Şevket Akbaş	21-Tahir Sivrikaya
22-Ziya Ersoy	22-Veyssel Kocaüner ⁹⁷

Söke belediye meclis üye seçimi 7 Eylül Cuma günü bitmiş ve parti adayları ittifakla kazanmışlardır.

Belediye Seçimleri Biterken

Belediye seçimi 8 Eylül Cumartesi günü sona erdi. Aydınlılar 3 Eylül Pazar günü oylarını kullanmaya başladılar ve Cumhuriyet Halk Partisinin adayları istisnasız bir şekilde seçildi. Parti belediye üyeliklerine gösterdiği aday listesine bir göz atarsak eski heyetin yeni elemanlarla daha çok kuvvetlenmiş olduğunu görürüz ve bu hal bu geçen dört sene içinde yapılan işlere bakarak gelecek için de ümit veriyor. Eski heyet geçen dört senelik zamanı idare de neler yaptığının bir broşürle Aydın halkına sunmuştur. Bu broşürde şöylece bir göz gezdirecek olursak, geçen devrede seçilen adayların kendilerine tevdi edilen vazifeyi imkân dâhilinde ve hatta imkânında fevkinde başardıklarını görürüz. Aydın halkının Cumhuriyet Halk Partisi adaylarını seçmesinde hiç kuşkusuz dört sene önce birer ölü gibi ışıldayan ve sokakları ısıtmaktan fazla gölgelendiren elektrikle bugün şehre hakiki bir gece hayatı bahşeden modern tesisatlı şehir elektriğini getirilmesi ve birçok modern çalışmalar yapmasıyla bunu halkın ihtiyaçları doğrultusunda yapmasıdır. Dört beş sene evvel bu işi muhal bir hayal olarak telakki edenlerimiz yapılmasında ir çok maniler olduğunu ve tevehhüm edenler vardı ve bunlar azlık da değildi. Bugün o hayal; sessiz sedasız tahakkuk etmiştir. Yapacağı zarar korkulurken bugün kar bırakan hal almıştır.

⁹⁷ Aydın, 3 Eylül 1938.

Yalnız bunun kendiliğinden ve gelişigüzel olmadığını da yine belediyenin broşürü gösteriyor. Senelerce devam eden tetkikler aramalar hatta uğraşmalardan sonra nihayet işlerin programlaştığı ve küçükten büyüğe doğru giden dürüst ve sağlam yolun bulunduğu anlaşılıyor. Yine geçen heyetin başardığı ve pek yakında neticeleneceğine şüphe olmayan su işi hakkında bir fikir edinmek için broşürün yardımına artık ihtiyacının olmadığı çünkü yapılan işin halkın gözle görebileceği bir değişimin olmasıdır. Sokaklarda teniz ve sıhhi sularını şehrin en kuytu köşelerine kadar götürüldü; hayat verici kan damarlarına benzeyen su borularının açılan kanallara yerleştirildiği bu muazzam işin bir an evvel ikmali için nasıl hummalı bir faaliyetle çalışıldığını gözleriyle görmekteydi. Broşür; bunun da geçirdiği safhaları belediyenin ne gibi zahmetlerle karşılaştığını ve ne kadar zorlu bir uğraşmadan sonra buna muvaffak olduğunu anlatıyor. Yalnız birisinin başarılması bile bir belediye heyeti için büyük bir muvaffakiyet sayılacak olan bu muazzam iki işten kemali tevazula bahseden bu broşürün yine mütevazı sayfalarında belediyenin memleketin sağlık işleriyle de ne kadar yakından alakalandığını ve bu cephede de serf ettiği mesai ile aldığı neticeleri ve ilerisi için açtığı yolu anlayabiliyoruz. Asıl takdire değer bu broşürün en son sayfası ödenen borçlar başlığı ile sıkıştırılan çok mütevazı birkaç satırın belahatlı ifadesidir. Bu satırlar belediyenin bu dört sene içine bir taraftan kırk elli bin liralık bir elektrik tesisatı yüz otuz bin liralık sıhhi ve temiz şehir suyu işlerini başarırken bir taraftan da eskiden devir aldığı belediye borçlarından yetmiş iki bin iki yüz otuz yedi lirasını da ödemek imkan ve kudretini gösterdiğini anlıyoruz. Birçok işler var ki yapıldıkları meydana geldikleri ve başardıkları pek fark edilmez. Bu hal; o işin sönüklüğünden değil o işi Başaranların sessiz çalışmalarından işi normal bir seyir ile yürütmelerinden ileri gelir. İşte belediye heyetinin başardığı bu büyük işlerin pek farkına varıldığı da bundan ileri gelmiş olacak büyük kurtarıcının kurduğu ve bizi daima iyiye daima ileriye sevk eden partinin memleket işlerini ellerine tevdi için gösterdiği adayları seçmekle ne kadar isabet ettiğini ispat için bundan daha iyi bir delil yoktur.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi cumartesi günü bitecek olan seçim yine partinin üyelerini iş başına gelmiştir. Geçmişe bakarak gelecek için hüküm vermek mümkün olduğuna göre eski heyetin daha takviye edilmiş olarak bir temadisinden ibaret olan bu yeni heyette istikbal, için Aydın halkına çok ümit vericidir. Gelecek dört yılda da pek büyük ve faydalı memleket işlerinin başaracağına ve geçen dört sene zarfında çizilmiş olan çalışma programının devam edeceğine inanmaktadır. Aydınlılar partinin üyelerine oy vermek suretiyle siyasi rüşlerini ve partiye olan inanç ve bağlılıklarını bir daha ispat etmiş oluyorlar.

Seçim son günü olması nedeniyle dün de birçok seçmen müracaat ederek reylerini kullanmışlar ve saat 12 de seçime son verilmiştir. Seçim encümeni dün öğleden sonra belediye dairesinde belediye reisinin başkanlığında toplanarak tasnife başlamış ve gece yarısına doğru tasnifi bitmiştir. Tasnif neticesi seçim iştirak eden bütün seçmen oyları tamamen parti adaylarına verdiği parti adayları haricinde

kimseye tek bir oy verilmediği tespit edilerek mazbatası yapılmıştır. Halkımız belediye seçimi münasebetiyle de en büyüğümüz Atatürk'e ve onun devrimci partisine karşı duyduğu minnet ve şükran hisleri ile sarsılmaz bağlılığını her vakit olduğu gibi bir kere daha ispat ve izhar etmiştir. Beklenen bu müspet neticesinden duyduğumuz sevinç ve şükranı Sayın Aydınlılara arz ederken, yeni meclisin yüklendiği şerefli vazifesinde rejimin feyz ve nimetleri içinde halkın refah ve saadetini ve şehrin ilerlemesini temin edecek verimli başarılar etmesini diler.

SONUÇ

Bu araştırmadan ortaya çıkan sonuçlardan ilki, Cumhuriyet Halk Partisi'nin kökenlerinin etkisinde kaldığıdır. Cumhuriyet Halk Partisi'nde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin etkileri gözlenmektedir. Özellikle CHP'nin merkez teşkilatı, tek parti yönetimi boyunca mutlak otorite olması İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden kalan önemli bir etki olarak sayılabilmektedir. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden kalan miras ise CHP'nin kuruluşunun ilk yıllarında daha fazla hissedilmiştir. ARMHC, yerel hareketler sonucunda doğduğundan, Parti ilk yıllarında örgütlenme anlayışında yerele daha fazla önem vermiştir. 1931 yılına kadar geçen süreci ılımlı tek parti yönetimi olarak isimlendirebiliriz. Anadolu direnişini başlatan yerel örgütlerin prestijinden faydalanmak için oldu da bu dönemde yerel örgütlerin daha işlevsel olduğu gözlenmektedir.

İkinci olarak; Rejimin tek partisi olduğu için CHP çoğu zaman denetimden yoksun kalmış, bu da mutlak iktidarın yolunu açmıştır. Mutlak iktidarın tek parti yönetimine dönüşmesinde Türkiye'deki siyasal kültürün de etkisi bulunmaktadır. Liderler gerek Parti içinde gerekse halk tarafından çok üstün bir konuma yerleştirilmiş, her şeyi onun yapması beklenmiştir. Liderlerin partiyle tanımlanması yerine, parti liderin denetimine geçmiştir. Bu da tüm değişiklik, yenilik ve değişim önerilerinin yukarıdan gelmesi gerektiği gibi bir düşünce ve eğilim ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucunda da aşağıdan yukarıya doğru bir hareketliliğin Türkiye tarihinde görülmesi güçtür. Bunun yerine her değişim yukarıdan başlayıp, alt kademeler doğru uygulanmaya çalışılmıştır. 1931 yılında Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçisi tarafından Türkiye'nin o anki görüntüsüyle ilgili ilginç bir saptama yapılmıştır. "Hükümet ile halk arasında geniş bir uçurum mevcut, hükümet zorla kabul ettirilmekte ve bu nedenle halk hükümeti zorunlu bir kötülük olarak yorumlamaktadır. Reformları, kanunlar dışında halka benimsetmek için hiçbir çaba gösterilmemiştir."⁹⁸ Halk kitlesi de memnun olmamasına rağmen aşağıdan yukarıya doğru giden bir değişime ön ayak olmamıştır.

Örgütlenme açısından bakıldığında ortaya çıkan sonuçlardan biri de özellikle 1932 yılından itibaren, merkezin yetkileri gittikçe arttığı, devlet ve hükümetin

⁹⁸C. Joseph GREW, *Gazi ve İsmet Paşa Çalkantılı Dönem (1922- 1932)*, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 200.

parti içinde sindirilmiş olmasıdır. Bu yıllarda, tüm yerel örgütlere devletin birlik ve bütünlüğünü bozan, ideolojik otoritesini sarsan bir zafiyet olarak bakılmıştır. Yerel örgütler yalnızca, yöre halkıyla parti merkezi arasında bir aracı halinde kalmış, etkinlik gösterememişlerdir. Parti yerel örgütlerine denetimi artırarak güvensizliğini belirgin hale getirmiştir. 1930'lu yıllarda uygulanan politika, CHP'yi tek temsil örgütü haline getirmeye yönelik olmuştur. O yıllardaki muhalefetin şiddetle susturulmasından bu sonuca ulaşmak oldukça kolaydır.

Parti'nin örgütlenme anlayışında sınıfsal temel açısından da bir saptama yapmak olasıdır. Hatta yaşanan tek partili dönemi boyunca Cumhuriyet Halk Partisi'nin örgütlenme anlayışındaki sınıfsal temelin özünde değişmeden korunduğu söylenebilir. Bu örgütlenme anlayışına "elitist" demek aşırı kaçmamaktadır. Parti tabanını, aydınlar, askerler, bürokratik çevreler ve eşraf kesimi tarafından oluşturulmaktadır. Partinin teşkilat kademelerinin büyük bir çoğunluğu bu sınıfların homojen olmayan bir karışımı şeklinde yapılanmıştır.

Yönetimde olduğu dönem boyunca Cumhuriyet Halk Partisi, Türkiye' de sınıfsız bir toplum olduğunu, bu nedenle tüm ulusu temsil ettiğini savunmuştur. Ancak özellikle halkçılık ve devletçilik politikalarındaki dönemsel değişikliklerle elitist bir sınıfsal temele dayandığını görülür hale getirerek kendisiyle çelişmekten kaçamamıştır. Yetkin' in de belirttiği üzere kendisini devletle bir sayan CHP aslında toplumsal olarak ayrı bir sınıf olmuştur. Bu sınıfsal ayrışma içinde asker elitin diğerlerinden farklı bir rolünün olduğu gözlenmektedir. Bu da Parti'nin kuruluşunun Ulusal Savaş' a dayanmasından kaynaklanan bir olgudur. Özellikle ilk dönemlerde CHP'nin üst düzey kadrolarının askeri kimlik taşıdığı belirlenmektedir. Ancak geçen yıllarda parti, siyasal kadroları sivilleştirmede önemli roller üstlenmiştir.

CHP'nin bu elitist tutumu, tüm tek partili dönem boyunca geçerli olmuştur. Bir diğer saptama CHP'nin, kitleleri eğitim ve bilinçlendirmenin yanı sıra, rejime meşruluk kazandırma işlevini de kendisine yüklemesidir. Tek parti dönemi boyunca rejim kendi meşrutiyesini yine kendi organları ile sağlamaya çalışmıştır.

KAYNAKÇA

Ahmad, Fenz, Modern Türkiye'nin Oluşumu, Çev. Yavuz ALAGAN, Sarmal Yayınevi, Kayhan Matbaası, İstanbul, 1995.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, C. 4, Ankara, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1964.

Aydemir, Şevket Süreyya, *Tek Adam*, Cilt I, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992.

_____, *Tek Adam*, Cilt III, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995.

Bila, Hikmet, *CHP Tarihi*, DMS Doruk Matbaacılık, Ankara, 1979.

CHP İstanbul İl İdare Kurulu, *Cumhuriyet Halk Partisi'nin Tarihçesi*, Şevket Ünal Matbaası, İstanbul, 1962.

- CHP 15. Yıl Kitabı, Ankara Basım, Ankara, 1938.
- C.H.P. Millet Hizmetinde 40. Yıl, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara, 1963.
- Çavdar, Tefik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839- 1950)*, İmge Yayınları, Ankara, 2004.
- Dursun, Tunçay, *Tek Partili Dönemindeki Cumhuriyet Halk Partisi Büyük Kurultayları*, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002.
- Eryılmaz, Bilal, *Kamu Yönetimi*, Okutman Yayıncılık, Ankara, 2009.
- Girgin, Atilla, *Türk Basın Tarihi'nde Yerel Gazetecilik*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2001.
- Giritlioğlu, Fahir, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mevkii*, Ayyıldız Matbaası, Cilt I, Ankara, 1965.
- Grew, C. Joseph, *Gazi ve İsmet Paşa Çalkantılı Dönem (1922- 1932)*, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Hill, Dilys, *Democratic Theory and Local Government*, London, 1974.
- İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, *Türkiye'de Siyasal Dernekler II*, Ankara, Başkanlık Devlet Matbaası, 1950.
- Jan Zürcher, Erik, *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, çev. Gülçağlı GÜLEN, Bağlan Yayınları, İstanbul, 1992.
- _____, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul, 1995.
- Kapani, Münici, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1995.
- Karabekir, Kazım, *Paşaların Kavgası*, Emre yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1992.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Politika'da 45 Yıl*, İletişim Yayınevi, Yay. Haz. Atilla Özkırım, Şefik Matbaası, İstanbul, 1991.
- Karasakal, Mehmet, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991.
- Karatepe, Şükrü, *Tek Parti Dönemi*, İstanbul Ağaç Yayınları, İstanbul, 1993.
- Keleş, Ruşen, *Demokratik Gelişimimizde Yerel Yönetimler*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı, Ankara, 1991.
- _____, *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, Cem Yayınevi, Ankara, 2006.
- Kışlalı, Ahmet, *Siyasal Sistemler Siyasal Çatışmalar ve Uzlaşma*, İmge Kitapevi, Ankara, 2006.
- Ortaylı, İlber, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Yerel Yönetim Geleneği*, Hil yayınları, İstanbul, 1985.

- Öz, Esat, *Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım*, Gündoğan Yayınevi, Ankara 1992.
- _____, *Otoriterizm ve Siyaset (Türkiye'de Tek Parti Rejimi ve Siyasal Katılma) (1923- 1945)*, Yetkin Yayınları, Ankara, 1996.
- Özipek, Bekir Berat, *Türk Siyasal Yaşamında SCF Olayı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Hacettepe Üniversitesi, 1990.
- Parla, Taha, *Türkiye'nin Siyasal Rejimi 1980-1989*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.
- Tekeli, İlhan, İlber ORTAYLI, *Türkiye'de Belediyeciliğin Evrimi*, Türk İdareciler Derneği, Ankara, 1978.
- Terkan, Banu, *Gündem Belirleme*, Tablet Kitapevi, Konya, 2006.
- Tosun, Tanju, *Siyasette Yeniden Mevzilenmeler*, Büke Yayınları, İstanbul, 2003.
- _____, *Türk Siyasal Hayatında Seçimler ve İzmir*, Orion Kitabevi, Ankara, 2009.
- Tunçay, Mete, *Cumhuriyet Halk Partisi (1923- 1950)*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt:7, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.
- _____, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1989.
- _____, *Türkiye Tarihi: Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992.
- Tunaya, Tarık Zafer, *Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1969.
- Turhan, Mehmet, *Siyasal Elitler*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1991.
- Ulusoy, Ahmet, Tekin Akdemir, *Mahalli İdareler: Teori-Uygulama-Maliye*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2004.
- Yetkin, Çetin, *Atatürk'ün Başarısız Demokrasi Deneyimi: Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997.
- Weber, Max., *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme*, çev., Prof Dr. Özer Ozankaya, İmge Yayınevi, Ankara, 1995.

Gazete ve makaleler

- Aydın Gazetesi, 25 Ağustos- 4 Eylül 1938.
- Vedat, Nedim, "Beklediğimiz Fırka", *Son Telgraf*, 14 Kanunisanı 1925.
- Velid, Ebuzziya, "Halk Fırkası'nın Programı", *Tevhid-i Efkâr*, 14 Ağustos 1923.

- Adalet, Alada, “Dünden Bugüne Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Seçimleri Üzerine Notlar”, *Kent Gündemi*, Ocak 2004, s. 21-30.
- Arslan, Ali, “1963’ten Günümüze Yerel Seçim Sonuçları Temelinde Türkiye’nin Siyasi Yapısı”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, 2007, s. 1-32.
- Jan Zürcher, Erik Jan, “Atatürk ve Muhalefet 1924’teki Çok Partili Demokrasi”, *Tarih ve Toplum*, Ocak, 1998, s. 14-29.
- Koçak, Süleyman, Ali Ekşi, “Katılımcılık ve Demokrasi Perspektifinden Türkiye’de Yerel Yönetimler”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:21, Mayıs 2010, s. 295-307.
- Tekeli, İlhan, “Yerel Yönetimlerde Demokrasi ve Türkiye’de Belediyelerin Gelişimi”, *Amme İdaresi Dergisi*, C. 16, S. 2, Haziran, 1983, s. 3-22.
- Vural, Ali Murat, “Yerel Kamuoyunun Kitle İletişim Aracı Olarak Yerel Basın”, *Yeni Türkiye Dergisi Medya Özel Sayısı*, Cilt:2, Yıl:2, Sayı:11, Ankara, 1996, s. 1053-1072.

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 19.12.2017 • Kabul Tarihi / Accepted:16.01.2018

SSCB Tehlikesi Karşısında, CHP Hükümetlerinin Karşı Propaganda Aracı Olarak Sansür Faaliyetleri (1945-1950)

Melih DUMAN

Doktora Öğrencisi

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Tarih Bölümü

ORCID: 0000-0001-6861-615X

Mail adresi: melihduman1@gmail.com

Öz

Bu çalışma 1945-1950 yılları arasında Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetlerinin gerçekleştirdiği karşı propaganda örneği açısından sansür faaliyetlerinin değerlendirilmesini ele almaktadır. II. Dünya Savaşı ertesinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği'nden (SSCB) algıladığı tehdit üzerine, Türkiye'nin dış politikasında Savaş dönemi uygulamalarına son verilerek değişikliğe gidilmiştir. Türkiye'nin değişen dış politikası doğrultusunda, iki yönde propaganda izlediği görülmüştür; bunlardan ilki ülke içerisinde izlediği Milli Birlik Propagandasıdır. İkincisi ise yurt dışında, Sovyetlere karşı Batılı ülkelerin desteğini almak üzere gerçekleştirdiği tanıtıcı propagandadır. Çalışmamızın kapsamı, birinci konu dahilinde; tehlikeli olarak algılanan yabancı propaganda faaliyetlerine karşı kamuoyunu korumak üzere CHP Hükümetleri tarafından uygulanan sansür faaliyetlerini irdelemek ve dönemin dış politikası içerisinde değerlendirmektir.

Anahtar kelimeler; Sansür, Propaganda, SSCB, CHP

Censorship Activities of Turkish Republic Party Against the Threat of Soviet Union (1945-1950)

Abstract

This study analyzes the period between 1945-1950 for what Public Party of Republic does in terms of censorship activities as propaganda example. When II. World War is over, Turkey changed its politics of war period after it saw a threat from Soviet Union. In this direction, Turkey started to have two sided politics; the first one was the politics which practiced domestically National Unity Propaganda. The other politics was for getting support of Western Bloc against Soviet Union. Purpose of study, in the context of first politics; is examining the censorship to protect public opinion against hazardous foreign propaganda and to analyze it in the context of foreign policy.

Key Words: *Censorship, Propaganda, USSR, Public Party of Republic*

GİRİŞ

Demokratik veya demokratik olmayan her devlet yapısında, devletin sürdürülebilirliği için karar vericilerin iradesiyle halk iradesinin tam bir mutabakat vücuda getirmesi gerekmektedir.¹ Toplumların tam olarak homojen olmaması; toplum içerisinde anlaşmazlıklar meydana getirmekte ve bunun sonucunda da genellikle otoriteye taraftar ve muhalif olanlar olarak iki uç ortaya çıkmakta², bu durum ise iktidarların kamuoyuyla mutabakat içerisinde olmaları sorununu gündeme taşımaktadır. Bu doğrultuda Çalışmamız kapsamında incelenecek olan sansür faaliyetleri, Türkiye tarihinin 1945-1950 yılları arasında izlediği dış politikanın doğal bir uzantısıdır. Toplumsal mutabakatı parçalayacak olan dış tehlike karşısında kamuoyunu, yekpare olarak bir arada tutmak üzere sansür uygulamalarına gidilmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında dünyada ve Türkiye’de meydana gelen bir takım makro değişimler, kendisini Türk dış politikasının 1945’ten sonra geçirdiği evrede göstermiştir. II. Dünya Savaşı’nın bitmesinin hemen ertesinde başlayan sıcak diplomatik çatışma veya daha çok bilinen adıyla ‘Soğuk Savaş’, Sovyet Rusya’nın Türkiye’den Boğazlar’da üs ve Kars-Ardahan toprak talepleri neticesinde, Türk siyasi hayatında önemli değişimleri başlattığı bir safha olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan ve 1950 yılına kadar süren dönemde Türkiye’nin uyguladığı dahili ve harici propaganda ise bu dönemde izlediği dış politikasının doğal bir uzantısıdır.

CHP Hükümetleri, II. Dünya Savaşı sonrası, Sovyet Rusya’dan algıladığı tehdit karşısında gerek dışarıdan gerekse Sovyet Rusya’nın içerideki uzantıları ile Türkiye’nin milli bütünlüğüne ve bağımsızlığına; tarihsel Sovyet arzularının zarar vereceğini düşünmüştür. Bu durumun doğal neticesi olarak Türk dış politikasında köklü bir değişiklik meydana gelmiştir. II. Dünya Savaşı boyunca sürdürülen ‘denge’ politikası, Sovyet tehdidi ile birlikte, yerini açık ‘dost düşman’ tanımlamasına bırakmıştır. II. Dünya Savaşı’nın sonra ermesiyle birlikte dış politikada yaşanan gelişmeler ışığında, Ruslara karşı sürdürülen temkinlilik politikasının yerini ‘düşman’ algısı alırken, Batının ise tarihsel süreçte müttefik olarak görülen yapısı, kuvvetlenmiştir. 1945-1950 yılları arasında son kez iktidar olan Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetleri döneminde, Sovyetlerin Türkiye’ye yönelik girişeceği tehdide karşı koyabilmek ve bu doğrultuda halkın desteğini almak üzere propaganda yapılmıştır.

Propagandanın en önemli araçlarından olan yazılı, görsel, işitsel propaganda vasıtaları dışında bir başka etkili propaganda aracı ise Louis Althusser’in hem Devletin İdeolojik Aygıtı hem de Devlet’in Baskın Aygıtı olarak kabul ettiği hukuksal araçlardır. Althusser’e göre Baskı Aygıtları zor kullanarak İdeolojik

¹ Nermin Abadan, **Halk Efkârı, Mefhumu ve Tasir Sahaları**, Yeni Matbaa, Ankara, 1956, s.IX.

² Edward Hallet Carr, **Tarih Nedir**, İletişim Yayınları, İstanbul 1991, s. 63.

Aygitlar ise ideoloji kullanarak işlemektedir.³ Bu durumun kesişimden yer alan ‘hukuk aygıtı’ ise ideolojik bir zorlamaya sahiptir. Hukuk uygulamaları genel yargılamayı içine alacak şekilde geniş kapsamlıdır. Devletin veyahut ta İktidarın hukuktan ideolojik olarak yararlandığı belki de en önemli alan dış ve iç politikası doğrultusunda kullandığı sansür faaliyetleridir. Latince bir asla sahip olan sansür sözcüğü, daha çok yasaklamak manasında kullanılsa da her türlü yayının, eserin devlet eliyle denetlenmesi demektir.⁴ Her ne kadar sansür kavramı, daha çok kamuoyu oluşturmak üzere, basına özellikle gazetelere yönelikse de gazeteler dışında; kitap, sinema, radyo gibi alanları kapsayan bir karşı propaganda aracıdır. Sansür faaliyeti kitle iletişim araçları içerisinde olmayıp devletin, kendisine karşı yürütülen propagandaya karşı ve sınırları içerisinde kemikleştirmek istediği, ulusal dürtüleri pekiştirmek amacıyla kullandığı başka bir tür engelleyici propaganda faaliyetidir. Sansür faaliyeti, devletin kaygılarını yansıttığından dolayı direkt olarak İktidarın korku ve beklentilerine dair düşüncelerini bize vermektedir. Türkiye’de CHP İktidarı döneminde, 1945-1950 yılları arasında gerçekleştirilen sansür faaliyetleri sinemadan, kitaplara, kitaplardan gazete ve dergilere kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. CHP İktidarının dış politikaya dair görüş ve endişelerini direkt olarak yansıttığından ötürü, bu dönemde matbu sansür faaliyetinin çok daha önemli görüldüğü ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple yapılan değerlendirmede, matbu alanda kaydedilen sansür faaliyetleri öne çıkmaktadır.

SSCB MENŞEİLİ SANSÜR FAALİYETLERİ

Ülke içerisinde Sovyet propagandası olduğu düşünülen yayınlar ve yayıncıları hakkında çeşitli yöntemlerle engellemeye gidilirken, yurt dışından direkt olarak Türkiye’nin milli birliğini, ülke bütünlüğünü sarsmaya yönelik matbuat dikkatle takip edilerek engellenmiştir. 18 Ocak 1946 tarihinde, Irak Propaganda Genel Müdürlüğü tarafından neşredilip Türkiye’nin Bağdat Büyükelçiliği kanalıyla, Türkiye’ye gelen “Faysalın Hayatı” adlı Arapça kitabın Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından değerlendirilmesi, yurt dışından gelen eserlerin nasıl bir prosedüre tabii tutulduklarını bize göstermektedir. İki uzmana incelettirilen eser, özet haline getirilerek Türkiye’nin, kırmızıçizgileri doğrultusunda raporlaştırılmıştır. Aynı ayrı iki uzman tarafından kaleme alınan rapor, bilgilendirmek amacıyla Genel Müdür tarafından Başbakanlık’a iletilmiştir. Gerçekleşen tüm değerlendirmelerden sonra ise ilgili yayının yasaklanmasına Bakanlar Kurulu’nda karar verilmiştir.⁵

³Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, , çev. Yusuf Alp, Mahmut Özışık, İletişim Yayınları, Ekim 1994, s. 33-34.

⁴ Deniz Güner, **Sansür ve İktidar Cumhuriyet Dönemi Tehdit Algıları**, Yeditepe Yayınevi, Aralık 2015, s. 15.

⁵ BCA, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 259 Dosya Gömleği No: 747 Sıra No: 47 Dosya Numarası 436

Bakanlar Kurulu kararı ile yasaklanan komünizm kökenli yayınlara baktığımızda sansür uygulamasının pek çok farklı ülkeyi ve dili kapsadığı görülür. Sansüre uğrayan eserlerin ağırlıklı olarak kitap, dergi ve gazete olduğu görülmüştür. Sovyet yayınlarının kaçak yollarla, ülkeye girmesi uygulaması yaygınken bazı zamanlarda bu türde yayınlar direkt olarak Halkevlerine gönderilmişlerdir. Özellikle II. Dünya Savaşı esnasında Mihver ve Müttefik devletlerin propaganda araçlarına dönüştürmek istedikleri, Halkevleri sürekli bir biçimde propaganda yayınlara karşı uyarılmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında ise Halkevleri bu kez Sovyet yayınları için cazibe merkezi haline gelmiştir.

CHP Genel Sekreterliğinin 1945 yılında Halkevlerine gönderdiği yazıda, Genel Sekreterliğin haberi olmadan, yabancı memleketlerden gelen gazete, dergi ve risalelerin, kitaplık ve okuma salonlarına konulmayarak doğruca, Genel Sekreterliğe gönderilmesini istemiştir. 1946 Mart ve Nisan aylarında İzmir Halkevleri'ne gönderilen, Sofya menşei 5, 6, 7, 8 ve 9 sayılı, İstihbarat ve Güzel Sanatlar Bakanlığı Basın Müdürlüğü, Harici İstihbar –Balkanlar Şubesi'since Enformatik amaçlı hazırlanan Bulgaristan'daki durumu bildiren haber bültenleri, Genel Sekreterliğe bildirilmiştir. Bültenler dışında, İngilizce Free Bulgaria, La Bulgarie Nouvelle gazeteleri de Genel Sekreterlikçe tetkik edilmek üzere Basın Yayın Genel Müdürlüğüne gönderilmiş, dışarıdan gelen yayınlarla Genel Müdürlüğün ilgilenmesi istenmiş⁶ ve alınan karar neticesinde yasaklanmıştır.⁷

22 Temmuz 1946'da Van'da temin edilen “...Azeri dilile yazılı ve Azerbaycan'da müntezir (Azad Millet) ve (Azerbaycan) adlı Gazeteler üzerinde Dışişleri Bakanlığı ve Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü ile Bakanlığımızca müştereken yapılan incelemede: Bu gazetelerin Sovyet âmaline hizmet ettikleri, Bolşevik propağandası yaptıkları ve İran'da da tamamen komünist idaresi teessüsüne hadim neşriyatta bulunmalarından yurdumuza sokulmamaları” Emniyet Genel Müdürlüğü'nden talep edilmiştir. Sovyetlerin Azerbaycan'da Mahabad Kürt Cumhuriyeti ve Özerk Azerbaycan'ı kurdukları bir esnada⁸ Azerice ve Azeri gazetelerinin Sovyetler lehine hizmet etmeleri dolayısıyla, Türkiye'nin dış politikası açısından kabul edilmez görülmüştür.⁹ Azerbaycan ile ilgili tutumun 1947'de de sürdüğü görülmektedir. Murtaza Nizamettin Tebrizli tarafından yazılan ve 1946 yılında İstanbul'da Gün Basımevinde basılan “Bugünkü Azerbaycan Davası Esas ve sebepleri” adlı kitabın dağıtılması, 3 Ocak 1947'de yasaklanmıştır.¹⁰ 1947 yılında Bakanlar Kurulu kararınca yayını engellenen bir

⁶ BCA, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1294 Dosya Gömleği No: 299 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

⁷ BCA, Fon Kodu: 31 18 1 2 Kutu No: 112 Dosya Gömleği No: 78 Sıra No: 8 Dosya Numarası 52-54

⁸ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914 - 1995**, Alkım Yayınevi, 11. Baskı, s. 424-426.

⁹ BCA, Fon Kodu: 310000 Kutu No: 87 Dosya Gömleği No: 573 Sıra No: 5 Dosya Numarası 86

¹⁰ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 112 Dosya Gömleği No: 85 Sıra No: 4 Dosya Numarası 52-55

başka eserin Almancadan çeviri olduğu görülmüştür. Emin Türkeliçin tarafından çevrilen ‘Altın Zincir-Sanat Tarihi’ adlı kitap, Zararlı Eserler Komisyonu’na, komünizmi desteklediğinden dolayı zararlı görülmüş ve oy birliği neticesinde kitap yasaklanmıştır. Kitabın yasaklanma sebebi olarak ‘sınıf mücadelelerini övmesi ve komünizmi desteklemesi’ gösterilmiştir. Kitabın inceleyen kurumun Basın Yayın Genel Müdürlüğü dışına bir komisyon olması, dikkat çekicidir. 19 Şubat 1947 tarihinde İçişleri ve Eğitim Bakanlıklarıyla Genelkurmay Başkanlığı ve Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü’nün temsilcilerinden müteşekkil bir komisyon toplanmıştır. Komisyon oy birliği ile “*sınıf mücadelelerinin methini yaptığı ve işçi egemenliğine dayanan bir rejime taraftar olduğu ve böylelikle komünizmi desteklediği anlaşılan bu kitabın zararlı olduğuna karar verildi*” ibaresiyle neticeye varmıştır. Fakat kitap hakkında bir karar çıkmaması üzerine komisyon üyeleri Başbakanlık katına yasaklama kararı alınması için yazı yazmışlardır.¹¹

23 Haziran 1947 yılında Basın Yayın Genel Müdürü Nedim Veysel İlkin, Başbakanlığa gönderdiği yazıda, gerek kendi kurumu gerekse İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan inceleme sonunda ‘ZariyVostoka’ adlı Rus gazetesiyle ‘Bulletin’ adındaki Yugoslav dergisinin zararlı mahiyette olduklarını bu sebeple Bakanlar Kurulu kararı ile ülke içerisine sokulmasının yasak edilmesine karar verilmesi istenmiştir. İçişleri Bakanlığı tarafından incelenen İngilizce Bulletin adlı dergi, İstanbul Türk Talebe birliği adresine gönderilmiş, fakat Sıkı Yönetim Komutanlığı tarafından sahiplerine verilmeyerek postaneden alınmıştır. Derginin içeriğinde yer alan yazılar ise şu şekildedir:

- 1- Yugoslavyahalkçı umumi meclisinin aleni mitingi.
- 2- Köylerde halkçı gençlik teşkilatının ıslahı.
- 3- Şamoka-Seray Bosna gençlik demiryolunun inşası.
- 4- Yugoslavya beden terbiyesi birliğinin ilk kongresi.
- 5- İhtilalcigenç işçilerin bir konferansı.
- 6- Zenica kazası gençlik taburlarını teşkil ediyor.

İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan değerlendirme neticesinde, yazıların “*tamamiyle komünist rejimine uygun ve Tito idaresine taraflı mahiyette olduğu anlaşılmıştır.*” Bakanlıkça değerlendirilen Rusça yazılmış olan ‘ZariyVostoka’ “*Bütün dünya işçileri, birleşiniz*” ibaresinin konulmuş olmasından ötürü gazetenin ülke hudutları içerisine sokulmasının yasak edilmesi ve mevcutlarının toplattırılması Bakanları Kurulunca talep edilmiştir. Basın Yayın Genel Müdürlüğü’nün değerlendirmesinde ise, ‘şarkın şafağı’ manasına geldiği belirtilen ‘ZariyVostoka’nın Gürcüstan Komünist Partisi Merkez ve Tiflis Komitelerinin gündelik organı olduğu kaydedilmiştir. Gönderilen 21 Şubat 1947 tarihli gazetede yer alan makaleler şu şekildedir; ‘*Sosyalizm yarışının bayrağı*

¹¹ BCA, Fon Kodu: 301000 Kutu No: 88 Dosya Gömleği No: 577 Sıra No: 3 Dosya Numarası 86

altında Sovyet vatanının yeni başarılarına doğru ("Pravda"nın başyazısı)', 'Sovyetler Birliği yüksek konseyinin oturumları', 'Büyük Ekim ihtilâlini lâıyıkncakarşılıyalım', 'Türkmenistan, Kazahıstan ve Estonya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerinin Yüksek Konseyilerine yapılan seçimler hakkında merkezî seçim komisyonlarının yayınladıkları tebliğler', 'Parti hayatından: Parti konuları üzerine, kayıt defteri ve insanlar, büyük işler dışında, ilk safta çarpışan komünistler', 'Lenin İle Stalin'in hal tercümeleleri, Marksizm ve Leninizme dair bilgilerin en zengin birer kaynağıdır', 'Güvenlik Konseyinde', 'Yeni Stahanofçılık usullerini istihsalde geniş ölçüde tatbik edelim', 'İlkbahar Ekimini zamanında ve mükemmel bir şekilde icra edelim', 'Bir grev tarihinden'.

Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından yapılan değerlendirmeye göre, "Bütün makaleleri komünist propagandası ruhunda kaleme alınmış bulunan bu gazete, diğer Sovyet basın organları gibi muzır ve memlekette yayılması" sakıncalı bulunmuştur. 'Bulletin' dergisinin değerlendirilmesinde ise derginin Yugoslavya rejimini popülarize etmek amacıyla basılmış olduğu ve bu sebeple de bültenin yurda sokulmamasının gerekli olduğu ifade edilmiştir.¹²

1948 yılından itibaren ise Sovyet Rusya'nın güdümünde olan ülkelerden gelen ve komünizm, işçi, emek konularında yayınlanan pek çok yayının yasaklandığı görülmüştür. 1947 ile kıyaslandığında 1948 ve sonrasının sansür uygulamalarında nicelik açısından önde olduğu görülür. Bu durum ise 1948'den itibaren Türkiye'ye yönelen Sovyet propagandasının arttığını göstermektedir. 1948 yılı itibariyle sansüre uğrayan yayınlar, türleri, dilleri ve yayınlayanalar, Tablo 1'de görüldüğü gibi gerçekleşmiştir.

Tablo 1: Sansürlenlen Yayınlar

Adı	Türü	Yayınlayan Yer	Dili	Ülkesi	Tarih
İşçinin Yolu Şaşmaz ¹³	Dergi		Türkçe	Kıbrıs	1948
Emekçi	Gazete		Türkçe	Kıbrıs	1948
Devamlı bir sulh için –Bir Halk Cumhuriyeti için ¹⁴	Gazete		Çeşitli	Belgrad	1948
	Gazete, Dergi	Yugoslavya Millî gençlik konseyi ve teşkilatıylaPrağBeynelmillel Talebe Cemiyeti Yayınları ¹⁵			1948

¹²BCA, Fon No:30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 88 Dosya Gömleği No: 578 Sıra No: 11

¹³BCA, Fon Kodu: 301812 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 51 Sıra No: 5 Dosya Numarası 52-68

¹⁴BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 50 Sıra No: 2 Dosya Numarası 52-81

¹⁵BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 51 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-76

Halk Gençliği ¹⁶	Gazete			Sofya	1948
Ogonek (Kıvılcım) ¹⁷	Gazete		Rusça	Moskova	1948
LesLettresFrançaises ¹⁸	Dergi		Fransızca	Fransa	1948
Bulgaristan Cumhuriyeti ile Federal Milli Yugoslavya Cumhuriyetinin Dostluk anlaşması ¹⁹	Gazete,Dergi ve Broşür		Bulgarca	Sofya	1948
Gazete ²⁰	Gazete,Dergi ve Broşür		Bulgarca	Sofya	1948
Vatan Cephesi ²¹	Gazete,Dergi ve Broşür		Bulgarca	Sofya	1948
Milli Gençlik ²²	Gazete,Dergi ve Broşür		Bulgarca	Sofya	1948
Bulgaristan Vatan Cephesinin ikinci kongresi ²³	Gazete,Dergi ve Broşür		Bulgarca	Sofya	1948
Milli Savaş ²⁴	Gazete,Dergi ve Broşür		Bulgarca	Sofya	1948
Milli Kadın gazetesi ²⁵	Gazete, Dergi ve Broşür		Bulgarca	Sofya	1948
Rençber gazetesi ²⁶	Gazete, Dergi ve Broşür		Bulgarca	Sofya	1948
Trud ²⁷	Gazete, Dergi ve Broşür		Bulgarca	Sofya	1948
Yeni Işık ²⁸	Gazete, Dergi ve Broşür		Türkçe	Sofya	1948

¹⁶ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 50 Sıra No: 3 Dosya Numarası 52-65

¹⁷ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 51 Sıra No: 4 Dosya Numarası 52-73

¹⁸ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 52 Sıra No: 5 Dosya Numarası 52-89

¹⁹ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 57 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-61

²⁰ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 57 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-61

²¹ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 57 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-61

²² BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 57 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-61

²³ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 57 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-61

²⁴ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 57 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-61

²⁵ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 57 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-61

²⁶ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 57 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-61

²⁷ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 57 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-61

²⁸ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 57 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-61

Amele-İşçi ²⁹	Gazete, Dergi ve Broşür		Rumca	Sofya	1948
Delokat ³⁰	Gazete, Dergi ve Broşür		Rumca	Sofya	1948
TribunaSionisttička ³¹	Gazete, Dergi ve Broşür		Bulgarca	Sofya	1948
Vatan cephesi – OteçestvenFron ³²	Gazete			Bulgaristan	1948
ZamedelskoZneme ³³	Gazete			Bulgaristan	1948
Müşahedatı Firusyetüs sofyetiye ³⁴	Kitap	Antakya ve Şark Mintukası Patriği Aliksandiros	Arapça		1948
Müvelt Nep ³⁵	Gazete		Macarca	Macaristan	1948
Kooperativen Front	Gazete			Bulgaristan	1949
O Ceskoslovenske Zahranicni Politice ³⁶	Kitap		Çekçe		1949
Deziniz Vsesvazove Komunisticke Stavy ³⁷	Kitap		Çekçe		1949
Sovyet Haberler Servisi ³⁸	Gazete	Suriye ve Lübnan Komünist Merkezleri			1949
Sovyet Ermenistan ³⁹	Dergi		Ermenice	Erivan	1949
1920-1945 Sovyet Ermenistan ⁴⁰	Albüm	Ermeni MilliCephesi	Ermenice, Fransızca	Fransa	1949
Glas Na Bulgarita ⁴¹	Gazete			Yugoslavya	1949
L.'Humanité ⁴²	Gazete			Paris	1949

²⁹ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömlüğü No: 57 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-61

³⁰ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömlüğü No: 57 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-61

³¹ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömlüğü No: 57 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-61

³² BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömlüğü No: 64 Sıra No: 8 Dosya Numarası 52-86

³³ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömlüğü No: 64 Sıra No: 8 Dosya Numarası 52-86

³⁴ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömlüğü No: 51 Sıra No: 16 Dosya Numarası 52-75

³⁵ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömlüğü No: 75 Sıra No: 19 Dosya Numarası 52-84

³⁶ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 118 Dosya Gömlüğü No: 98 Sıra No: 19 Dosya Numarası: 52-105

³⁷ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 118 Dosya Gömlüğü No: 98 Sıra No: 19 Dosya Numarası: 52-105

³⁸ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 118 Dosya Gömlüğü No: 100 Sıra No: 12 Dosya Numarası 52-107

³⁹ BCA, Fon No:30 1812 Yer Numarası: Kutu No: 118 Dosya Gömlüğü No: 100 Sıra No: 18

⁴⁰ BCA, Fon No:30 1812 Yer Numarası: Kutu No: 118 Dosya Gömlüğü No: 100 Sıra No: 18

⁴¹ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömlüğü No: 32 Sıra No: 8

⁴² BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömlüğü No: 32 Sıra No: 14 Dosya Numarası: 52-114

Türkiye Gençliğine Çağrı ⁴³	Beyanname			İsviçre	1949
La Roumanie Nouvelle ⁴⁴	Gazete			Bükreş	1949
Kalendarz Pizyjacıcotki Na Rok 1949 ⁴⁵	Takvim		Polonez Dili		1949
Soviet Literature ⁴⁶	Dergi				1949
İzyvleniatsk Komünisç eskapartiynayugoslavy ⁴⁷	Gazete, Dergi ve Broşür		Bulgarca		1949
Kooperativno ⁴⁸	Gazete, Dergi ve Broşür		Bulgarca		1949
Zemedelie ⁴⁹	Gazete, Dergi ve Broşür		Bulgarca		1949
İzgreve ⁵⁰	Gazete, Dergi ve Broşür		Bulgarca		1949
Borba ⁵¹	Gazete, Dergi ve Broşür		Sırpça		1949
Birlik ⁵²	Gazete		Türkçe	Üsküp	1949
Kadli ⁵³	Gazete			Bulgaristan	1949
Rabotniçsko Delo ⁵⁴		Komonist Partisi	Bulgarca		1949
La Tribune Des Nations	Gazete		Fransızca	Fransa	1949
Service de Presse et d'information ⁵⁵	Bülten	Yugoslav Elçiliği Matbuat Servisi	Fransızca		1949

⁴³ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömleği No: 32 Sıra No: 13 Dosya Numarası: 52-16

⁴⁴ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömleği No: 46 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 52-117

⁴⁵ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömleği No: 40 Sıra No: 17 Dosya Numarası: 52-118

⁴⁶ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömleği No: 47 Sıra No: 19 Dosya Numarası: 52-123

⁴⁷ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömleği No: 47 Sıra No: 17 Dosya Numarası: 52-124

⁴⁸ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömleği No: 47 Sıra No: 17 Dosya Numarası: 52-124

⁴⁹ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömleği No: 47 Sıra No: 17 Dosya Numarası: 52-124

⁵⁰ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömleği No: 47 Sıra No: 17 Dosya Numarası: 52-124

⁵¹ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömleği No: 47 Sıra No: 17 Dosya Numarası: 52-124

⁵² BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömleği No: 47 Sıra No: 18 Dosya Numarası: 52-126

⁵³ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömleği No: 48 Sıra No: 9 Dosya Numarası: 52-520

⁵⁴ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömleği No: 48 Sıra No: 9 Dosya Numarası: 52-520

⁵⁵ BCA, Fon Kodu: 301812 Kutu No: 120 Dosya Gömleği No: 71 Sıra No: 6 Dosya Numarası: 52-132

FreeBulgaria ⁵⁶	Dergi			Bulgaristan	1949
RevueRoumaine ⁵⁷	Dergi		Fransızca	Romanya	1949
OtgovornadrugariÇervenkov'iostanalite: yoldaş Çernekova ve diğerlerine cevap ⁵⁸	Broşür	Merkez Komünist Partisi		Yugoslavya	1949
JeunessePopulaire De Bulgaria ⁵⁹	Dergi		Fransızca		1949
FromTwo- Uear'atoFiveyear's ⁶⁰	Kitap, Dergi ve Broşür				1949
TheMabibsotion of labour'inCzechoslovakia ⁶¹	Gazete,Dergi ve Broşür				1949
NausavansChoisi La Paix ⁶²	Gazete,Dergi ve Broşür				1949
May ⁶³	Gazete,Dergi ve Broşür				1949
BedrcihHrozny ⁶⁴	Gazete,Dergi ve Broşür				1949
Türkiye Entellektüellerine Çağrı ⁶⁵	Beyanname				1950
Festival ⁶⁶	Dergi			Budapeşte	1950
Stopanstve i Turgeviy (Çiftçilik ve Ticaret) ⁶⁷	Dergi	Bulgar Ticaret Nazırlığı		Sofya	1950
BulletinD'informations de la jeuhesseTravaillesuse de la	Broşür	Romanya Halk Cumhuriyeti İşçi Gençlik Teşkilâtı		Romanya	1950

⁵⁶ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 120 Dosya Gömleği No: 78 Sıra No: 5 Dosya Numarası 52-131

⁵⁷ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 84 Sıra No: 3 Dosya Numarası 52-136

⁵⁸ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 84 Sıra No: 4 Dosya Numarası 52-137

⁵⁹ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 83 Sıra No: 20 Dosya Numarası 52-139

⁶⁰ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 83 Sıra No: 19 Dosya Numarası 52-138

⁶¹ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 83 Sıra No: 19 Dosya Numarası 52-138

⁶² BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 83 Sıra No: 19 Dosya Numarası 52-138

⁶³ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 83 Sıra No: 19 Dosya Numarası 52-138

⁶⁴ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 83 Sıra No: 19 Dosya Numarası 52-138

⁶⁵ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 101 Sıra No: 19 Dosya Numarası 52-116

⁶⁶ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 101 Sıra No: 16 Dosya Numarası 52-146

⁶⁷ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 101 Sıra No: 15 Dosya Numarası 52-145

RépubliquePopulaireRoumaine ⁶⁸					
Le SportOuvrier Dans la RépubliquePopulaireRoumaine ⁶⁹	Broşür	Romanya Halk Cumhuriyeti İşçi Gençlik Teşkilâtı		Romanya	1950
OteçesvenGlas (Vatan Sesi) ⁷⁰	Gazete	Vatan Cephesi	Bulgarca	Filibe	1950
Vatan Cephesi İçin Birlikte İleri Eylülcü Çocuk ⁷¹	Dergi	Sabri Demircioğlu	Türkçe		1950
Sur La Voie de GuéorguiDimitrov ⁷²	Kitap		Fransızca		1950
İmages ⁷³	Dergi			Kahire	1950
El-Musavver ⁷⁴	Dergi		Arapça	Kahire	1950
LesPartisans De Paix ⁷⁵	Dergi			Paris	1950
La TribuneDes Nations	Gazete		Franzıca	Paris	1950
Türk Emekçilerine Açık Mektup ⁷⁶	Beyanname	İleri Jön Türkler Birliği			1950
Türkiye Gençlerine ve Öğrencilerine Çağrı ⁷⁷	Beyanname	İleri Jön Türkler Birliği			1950
1 Maj (1 Mayıs) ⁷⁸	Broşür	Arnavutluk Komünist Partisi	Macarca, Rusça ve Fransızca	Budapeşte	1950
Pour La Défense de la Paix ⁷⁹	Bülten	Yugoslav Komünist Partisi	Fransızca	Paris	1950

⁶⁸ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 101 Sıra No: 18 Dosya Numarası 52-148

⁶⁹BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 101 Sıra No: 18 Dosya Numarası 52-148

⁷⁰BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 122 Dosya Gömleği No: 24 Sıra No: 1 Dosya Numarası 52-151

⁷¹ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 122 Dosya Gömleği No: 27 Sıra No: 6 Dosya Numarası 52-154

⁷²BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 122 Dosya Gömleği No: 35 Sıra No: 19 Dosya Numarası 52-166

⁷³ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 122 Dosya Gömleği No: 36 Sıra No: 2 Dosya Numarası 52-161

⁷⁴ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 122 Dosya Gömleği No: 36 Sıra No: 1 Dosya Numarası 52-165

⁷⁵ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 122 Dosya Gömleği No: 36 Sıra No: 15 Dosya Numarası 52-159

⁷⁶ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 122 Dosya Gömleği No: 44 Sıra No: 2 Dosya Numarası 52-168

⁷⁷ BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 122 Dosya Gömleği No: 44 Sıra No: 2 Dosya Numarası 52-168

⁷⁸ BCA, Fon Kodu: 301812 Kutu No: 123 Dosya Gömleği No: 70 Sıra No: 3 Dosya Numarası 52-185

⁷⁹ BCA, Fon Kodu: 301812 Kutu No: 123 Dosya Gömleği No: 70 Sıra No: 5 Dosya Numarası 52-184

LeçonsFondamentales ⁸⁰	Rapor	Bulgaristan Komünist Partisi	Fransızca		1950
FundamantalLessons ⁸¹	Rapor	Bulgaristan Komünist Partisi	İngilizce		1950

Türkiye'ye zarar vereceği düşüncesi ile yurt dışından ülkeye girişi yasaklanan, sansüre uğrayan yayınların, kitap, dergi, gazete, takvim, rapor, bülten gibi çok geniş bir alanda olduğu görülmektedir. Türkiye'de komünizmi yaymak ve Sovyet propagandası yapmak üzere sansüre uğrayan yayınların, Fransızca, İngilizce, Sırpça, Macarca, Polonez Dili, Çekçe, Bulgarca, Rusça, Arapça, Türkçe gibi çok farklı diller de yayınlandığı görülmüştür. 1946 yılı öncesinde Sovyetlerin direkt olarak gönderdiği ve işgal ettiği İran topraklarında kurduğu devletler ve müttefiki Yugoslavya aracılığıyla gönderdiği propaganda yayınları; 1946'den sonra Sovyet Rusya'nın Doğu ve Orta Avrupa'da genişleyip yerleşmesine paralel olarak çeşitlenmiştir. Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya gibi devletlerin Sovyet güdümüne girmeleri ile Türkiye'nin sansürlediği propaganda yayınları; sayıca, türce ve dilce artmıştır. Doğu Bloku ülkeleri dışında, yayın gönderilen tek Batılı ülke Fransa olmuştur.

Türkiye'nin Batı sınırının bulunduğu Bulgaristan, sansürlenmiş yayınlarda başı çeken ülkedir. Bulgaristan'da gerçekleşen durum, Yunanistan'da görülmemiştir. Bu durumun oluşmasındaki temel neden Yunanistan'ın bu süre zarfında iç savaşla uğraşması ve Yunanistan iç savaşında Batılı ülkelerin ağırlığını koymasıyla, Komünizm sempatanlarının savaşı kaybetmesidir.⁸² Yunanistan'ın Sovyet peyki olmaması, Türkiye'ye giren yayınların sayısını ve niteliğini azaltmıştır. Fakat bu durum komünizm içerikli yayınların gönderilmesini tamamen engelleyememiştir. Bu dönemdeki Yunanistan orijinal yayınların sansüre uğramasındaki temel saik Türk düşmanlığıdır.⁸³ Yunanistan'ın Sovyet peyki olmaması, Truman Doktrini⁸⁴ ve Marshall Planı⁸⁵ konularında Türkiye ile ittifak etmesi, Yunanistan'dan

⁸⁰ BCA, Fon Kodu: 301812 Kutu No: 123 Dosya Gömleği No: 71 Sıra No: 19 Dosya Numarası 52-190

⁸¹ BCA, Fon Kodu: 301812 Kutu No: 123 Dosya Gömleği No: 71 Sıra No: 19 Dosya Numarası 52-190

⁸² Armaoğlu, s. 430-431.

⁸³ BCA, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 87 Dosya Gömleği No: 575 Sıra No: 5 Dosya Numarası: 86, BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 120 Dosya Gömleği No: 59 Sıra No: 3 Dosya Numarası: 52-127, BCA, Fon Kodu: 30 10 00 Kutu No: 88 Dosya Gömleği No: 577 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 86, BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 52 Sıra No: 3 Dosya Numarası: 52-69, BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 52 Sıra No: 3 Dosya Numarası: 52-69,

⁸⁴ Armaoğlu, s. 441-442.

⁸⁵ Yves Lacoste, **Büyük Oyunu Anlamak Jeopolitik: Bugünün Uzun Tarihi**, çev. İsmet Akça, NTV Yayınları, Mart 2008, s. 98.

Türkiye'ye yönelen yayınların sayısını ve türünü büyük bir oranda etkilemiştir. Bulgaristan ise Yunanistan'ın aksine Sovyet peyki olması ve uzun bir kara sınır olması sebebiyle, Türkiye'ye gelen pek çok Sovyet propaganda yayının geldiği yer olmuştur. Ayrıca Bulgaristan'da yaşayan çok sayıda Türkün olması, keza daha önce bir kısım Türklerin çeşitli vesilelerle Türkiye'ye göç etmiş olmaları, Bulgaristan kanalı ile gelen propaganda yayınlarının Bulgarca ve Türkçe dillerinde olmasını mümkün kılmıştır. Sansüre uğrayana yayınlar dışında, Bulgaristan menşeli yayınlar yetkili kurumlarca sürekli bir biçimde takip edilmiştir.⁸⁶

Bulgaristan'ın Sovyetlerin Türkiye'ye Bulgaristan'la yaşanan matbuat ilişkisinin sadece yasaklamadan ibaret olmadığı görülmüştür. Her iki ülkenin basınında yer alan hoşnutsuzluğa sebep olan ve iki ülke arasındaki ilişkileri daha gerginleştirecek durumlarda kalınmasının önüne geçmek üzere, Dışişleri Bakanlığının devreye girdiği de görülmüştür. Türkiye'nin 22 Ocak 1947 tarihinde devreye girmesi üzerine, Bulgaristan Haberalma Bakanlığı Basın Müdürü Topençarof, Parlamento'da rastladığı Anadolu Ajansı muhabirine, Dışişleri Bakanlığının Bulgaristan'ın Ankara Büyükelçisi "*nezdinde yapmış olduğu teşebbüsler üzerine Türkiye aleyhinde bundan böyle yazı yazılmaması hususunu Bulgar Hükümetinin bütün gazetelere tenbih ve tebliği eylemiş olduğunu söylediği*" bildirilmiştir. Buna karşılık Dışişleri Bakanlığı, Başbakanlık nezdinde devreye girilmesini isteyerek, Türk basınında da Bulgaristan aleyhinde yazı yazılmamasını talep etmiştir. Karşılıklı mutabakatla, iki ülke basınında görüşmeyi izleyen aylarda sükûnet tesis edilmeye çalışmıştır. Fakat "*Bulgar basınının bugüne kadar bu Andlaşmaya riayet edegelmekte olmasına mukabil zaman zaman basınımda yazılar*" yayınlanmakta oluşu, sebebiyle Dışişleri Bakanlığı, 19 Mart 1947'de tekrar Başbakanlığa müracaatta bulunmuştur. Bu konuda Dışişleri Bakanlığı, Son Posta gazetesinin; "*Bulgar Başbakanının şahsı hakkında çok ağır vasıfları ihtiva eden ve Bulgar Sefirinin Bakanlığımıza şikayette bulunmasına sebebiyet veren bu yazının Bulgar basınında da tepkisi olacağını tahmin eylediğimden bu gibi neşriyata*" son verilmesi istenmiştir.⁸⁷ Dışişleri Bakanlığının diplomatik işleyişten sorumlu olması sebebiyle, iki ülke arasında bir kriz çıkmamasına yönelik çalıştığı görülmektedir. Son Posta gibi gazetelerin talebe rağmen aykırı yayın da bulunmaları, Basına yönelik Hükümet politikasının Bakanlık politikasından biraz daha gevşek tutulduğunu göstermektedir.

Basının devletler nezdinde hoşnutsuzluk oluşturmanın önüne geçmek üzere daha öncede engellendiği bilinmektedir. 1946 yılında birkaç kez Sovyetlerin Ankara Büyük Elçisi yaptığı girişimlerle Türk basınındaki Sovyet karşıtı havanın

⁸⁶ BCA, Fon No: 490100 Yer Numarası, Kutu No: 581 Dosya Gömleği No: 2 Sıra No: 1 Dosya Numarası 3. Büro

⁸⁷ BCA, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 243 Dosya Gömleği No: 646 Sıra No: 14 Dosya Numarası: 426

yumuşatılmasını talep etmiş ve bu hareketin iki taraf için de uygulanması konusunda mutabık kalmıştır. Fakat Moskova Radyosu başta olmak üzere Sovyet basınının mutabık kalmaması, mutabakatın gerçekleşmesine mani olmuştur. İngiltere Büyük Elçiliği'nde verilen bir resepsiyonda, Dışişleri Bakanlığı Vekili Esat Sümer'le görüşen Sovyet Elçisi Vinogradov Türk basınında Sovyetler Birliğine karşı 'hakim olan tonun hafifletilmesi için dostça yardım' istemiş, görüşmeden iki gün sonra Basın Yayın Genel Müdürü İstanbul'a giderek gazete sahipleri ile görüşmüş, 'Sovyetlere rahat verilmesini' istemiştir.⁸⁸ Gerek Vinogradov'ın 'dostça' yaklaşımları gerekse Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün girişimleri gazetelerin üzerinde sürekli ve tesirli olmamıştır. Bu durum Sovyetlerin Türkiye üzerindeki beklentilerinden vazgeçmemesinden kaynaklanmakla birlikte, Türkiye'nin Sovyetler Birliği karşısında sahip olduğu en önemli kuvveti, kamuoyunu kaybetmek istememesi de temel etkidir. Uzlaşma diplomatik bir işleyiş olmanın dışında, Türkiye'nin uzlaşmacı taraftarı olduğunu göstermeye yönelik bir manevra olarak da değerlendirilmelidir. Sovyetlere karşı kamuoyu oluşturmada, Dışişleri Bakanlığı'nın oynadığı rol daha ziyade emniyet çizgisini belirlemek olmuştur. Bir taraftan diplomatik teamüllerin gereği yerine getirilmeye çalışılırken diğer taraftan da Türkiye'nin aleyhine olacak hadiseleri engellemeye yönelik çaba sarfedilmiştir. Dışişleri Bakanlığı, özellikle Sovyetlerin Türkiye'yi uyarmasına neden olacak yazı, haber konularında Bulgaristan ve Sovyet Rusya örneğinde olduğu gibi tepkiye neden olacak girişimleri engellemek üzere devreye girmiştir. Fakat Bakanlığın bu girişimleri, Hükümetin kamuoyu ile ilgili beklentisini sürdürmesini engelleyememiştir. CHP İktidarı, Sovyet tehdidi karşısında gazetelerin rolünü hiçbir zaman sonlandırmamış bilakis bu konuda desteklemiştir. Bu durumun en açık göstergesi, Dışişleri Bakanlığı'nın tekrar devreye girerek Başbakanlık'a konunun bildirilmesidir. 10 Kasım 1948 yılında Başbakanlık nezdinde yeniden girişimde bulunan Dışişleri Bakanlığı bu kez Ulus Gazetesi'nde yer alan ve Bakanlıkça "*takib edilegelmekte olan hareket tarzına uygun olmayan*" 'Bolşevik Bayramı' gibi yazılar için karar alınmasını istemiştir.⁸⁹ Dışişleri Bakanlığının girişimi, CHP İktidarı'nın yarı resmi propaganda organı olan Ulus gazetesinde dahi Bakanlığın kararlarının işlettilmediği ve Sovyet karşıtı yazı/haberlerin bir Hükümet propagandası, politikası olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Bu çalışma, II. Dünya Savaşı sonrasında, Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetleri'nin Sovyet Rusya'dan algıladıkları milli güvenlik tehdidi sebebiyle,

⁸⁸Cemil Koçak, **İktidar ve Demokratlar, Türkiye'de İki Partili Siyasî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) Cilt 2**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 266-267.

⁸⁹ Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 60 Dosya Gömleği No: 370 Sıra No: 15 Dosya Numarası: E4

Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye yönelttiği propaganda yayınları ile mücadele etmek üzere karşı propaganda aracı olarak sansür uygulamalarını incelemektedir.

CHP Hükümetleri, 1945-1950 yılları arasında Sovyet Rusya'nın Balkanlar, Kafkasya ve Avrupa'da gösterdiği genişlemeye paralel olarak Türkiye'ye yönelik talepte bulunmalarından endişe etmişlerdir. Sovyet Rusya'nın 1945 yılında sözlü olarak 1946 yılında ise resmi olarak Boğazlar'da üs ve Doğu Anadolu'da toprak talep etmesi karşısında Türkiye, dış politikasında Sovyet karşıtı bir siyaset izlerken, tatbik etmek istediği propaganda ile de izlemek istediği politikanın kamuoyunda uygulanmasına çalışmıştır. Devletin bu dönemdeki kaygı ve endişelerini yansıtan en önemli propaganda aracı sansür faaliyetleri olmuştur. Sansür faaliyeti kitle iletişim araçları içerisinde olmayıp devletin, kendisine karşı yürütülen propagandaya karşı ve sınırları içerisinde kemikleştirmek istediği, ulusal dürtüleri pekiştirmek maksadıyla, engelleyici propaganda faaliyeti olarak kullanılmıştır.

1945-1950 yılları arasındaki sansür faaliyeti, Türkiye'nin dış politikasıyla bağlantılı olarak Sovyet yanlısı görüşleri kapsamaktadır. Bir taraftan Sovyet / Komünizm propagandası sansürle engellenirken diğer taraftan Sovyet Rusya'nın ülke içerisindeki birliği bozmasını engellemek üzere sansüre gidilmiştir. Bu doğrultuda CHP Hükümetleri'nin Sovyet Rusya'nın Türkiye'yi iç kargaşaya sürüklemek üzere Türk kamuoyuna yönelik propaganda gerçekleştirdiğini düşünmüştür. Hükümet aldığı kararlar doğrultusunda Sovyet işgaline veya bir komünizmden kaynaklanan bir iç savaşa meydan vermemek üzere sıkı bir denetim uygulayarak Sovyet kökenli matbu yayınların ülke içerisinde dolaşımına izin vermemiştir.

CHP Hükümetleri tarafından Sovyet Rusya ve onun ideolojik görüşünün tezlerini çürütmeye çalışmak; kitleye yönlendirilen propagandanın etkisini kırmaya yönelik izlenen sansür faaliyetinin özellikle matbu alanda kaydedildiği gözlemlenmiştir. Sovyetlerin yayılma faaliyetlerine paralel olarak Türkiye'nin sansür faaliyetini 1945-1950 yılları arasında iki dönemde değerlendirmek mümkündür. İlk dönem Sovyet faaliyetlerinin henüz yoğunlaşmadığı 1947 yılına kadar olan dönemdir. Bu dönemde Türkiye'ye yönelen Sovyet propaganda aygıtları içerisinde matbu eserlerin, Moskova Radyosu gibi araçlarla kıyaslandığında yetersiz olduğu görülmektedir. 1947'den sonra ise gerek Türkiye'nin Batılı ile yakınlaşmasından dolayı gerekse Sovyet Rusya'nın Balkanlar ve Avrupa genişlemesinin ve dost rejimler kurmasının tamamlanmış olması sebebiyle Moskova Radyosu'nun yanı sıra matbu faaliyetlerde de bir yoğunluk gözlemlenmiştir. Bu bahiste CHP Hükümetlerinin sansür uygulamasına gitmesi de 1947'den sonra artmıştır.

Devletin endişe ve kaygılarını gösteren sansür uygulamaları 1945-1950 yılları arasında Türkiye'nin milli güvenlik algısı doğrultusunda dış politika ekseninde

Sovyet Rusya'ya ve onun fikirlerine karşı sansür mekanizmasını karşı propaganda aracı olarak kullandığı görülmüştür.

KAYNAKLAR

- Abadan Nermin, **Halk Efkârı, Mefhumu ve Tasir Sahaları**, Yeni Matbaa, Ankara, 1956.
- Armaoğlu Fahir, **20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914 - 1995**, Alkım Yayınevi, 11. Baskı.
- Althusser Louis, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, çev. Yusuf Alp, Mahmut Özışık, İletişim Yayınları, Ekim 1994.
- Carr Edward Hallet, **Tarih Nedir**, İletişim Yayınları 3. Baskı, İstanbul 1991.
- Güner Deniz, **Sansür ve İktidar Cumhuriyet Dönemi Tehdit Algıları**, Yeditepe Yayınevi, Aralık 2015.
- Koçak Cemil, **İktidar ve Demokratlar, Türkiye'de İki Partili Siyasî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) Cilt 2**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
- Lacoste Yves, **Büyük Oyunu Anlamak Jeopolitik: Bugünün Uzun Tarihi**, çev. İsmet Akça, NTV Yayınları, Mart 2008.

Arşiv Kaynakları

- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 259 Dosya Gömleği No: 747 Sıra No: 47 Dosya Numarası 436
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1294 Dosya Gömleği No: 299 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 31 18 1 2 Kutu No: 112 Dosya Gömleği No: 78 Sıra No: 8 Dosya Numarası 52-54
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 310000 Kutu No: 87 Dosya Gömleği No: 573 Sıra No: 5 Dosya Numarası 86
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 112 Dosya Gömleği No: 85 Sıra No: 4 Dosya Numarası 52-55
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 301000 Kutu No: 88 Dosya Gömleği No: 577 Sıra No: 3 Dosya Numarası 86
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon No:30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 88 Dosya Gömleği No: 578 Sıra No: 11
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 301812 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 51 Sıra No: 5 Dosya Numarası 52-68
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 50 Sıra No: 2 Dosya Numarası 52-81
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 51 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-76
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 50 Sıra No: 3 Dosya Numarası 52-65
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 51 Sıra No: 4 Dosya Numarası 52-73

- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117
Dosya Gömleği No: 52 Sıra No: 5 Dosya Numarası 52-89
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117
Dosya Gömleği No: 57 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-61
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117
Dosya Gömleği No: 64 Sıra No: 8 Dosya Numarası 52-86
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117
Dosya Gömleği No: 64 Sıra No: 8 Dosya Numarası 52-86
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117
Dosya Gömleği No: 51 Sıra No: 16 Dosya Numarası 52-75
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117
Dosya Gömleği No: 75 Sıra No: 19 Dosya Numarası 52-84
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 118
Dosya Gömleği No: 98 Sıra No: 19 Dosya Numarası: 52-105
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 118
Dosya Gömleği No: 100 Sıra No: 12 Dosya Numarası 52-107
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon No:30 1812 Yer Numarası:
Kutu No: 118 Dosya Gömleği No: 100 Sıra No: 18
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119
Dosya Gömleği No: 32 Sıra No: 8
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119
Dosya Gömleği No: 32 Sıra No: 14 Dosya Numarası: 52-114
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119
Dosya Gömleği No: 32 Sıra No: 13 Dosya Numarası: 52-16
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119
Dosya Gömleği No: 46 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 52-117
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119
Dosya Gömleği No: 40 Sıra No: 17 Dosya Numarası: 52-118
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119
Dosya Gömleği No: 47 Sıra No: 19 Dosya Numarası: 52-123
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119
Dosya Gömleği No: 47 Sıra No: 17 Dosya Numarası: 52-124
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119
Dosya Gömleği No: 47 Sıra No: 18 Dosya Numarası: 52-126
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119
Dosya Gömleği No: 48 Sıra No: 9 Dosya Numarası: 52-520
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119
Dosya Gömleği No: 48 Sıra No: 9 Dosya Numarası: 52-520
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 301812 Kutu No: 120
Dosya Gömleği No: 71 Sıra No: 6 Dosya Numarası 52-132
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 120
Dosya Gömleği No: 78 Sıra No: 5 Dosya Numarası 52-131

- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121
Dosya Gömleği No: 84 Sıra No: 3 Dosya Numarası 52-136
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121
Dosya Gömleği No: 84 Sıra No: 4 Dosya Numarası 52-137
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121
Dosya Gömleği No: 83 Sıra No: 20 Dosya Numarası 52-139
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121
Dosya Gömleği No: 83 Sıra No: 19 Dosya Numarası 52-138
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121
Dosya Gömleği No: 83 Sıra No: 19 Dosya Numarası 52-138
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121
Dosya Gömleği No: 101 Sıra No: 19 Dosya Numarası 52-116
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121
Dosya Gömleği No: 101 Sıra No: 16 Dosya Numarası 52-146
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121
Dosya Gömleği No: 101 Sıra No: 15 Dosya Numarası 52-145
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121
Dosya Gömleği No: 101 Sıra No: 18 Dosya Numarası 52-148
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 122
Dosya Gömleği No: 24 Sıra No: 1 Dosya Numarası 52-151
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 122
Dosya Gömleği No: 27 Sıra No: 6 Dosya Numarası 52-154
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 122
Dosya Gömleği No: 35 Sıra No: 19 Dosya Numarası 52-166
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 122
Dosya Gömleği No: 36 Sıra No: 2 Dosya Numarası 52-161
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 122
Dosya Gömleği No: 36 Sıra No: 1 Dosya Numarası 52-165
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 122
Dosya Gömleği No: 36 Sıra No: 15 Dosya Numarası 52-159
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 122
Dosya Gömleği No: 44 Sıra No: 2 Dosya Numarası 52-168
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 122
Dosya Gömleği No: 44 Sıra No: 2 Dosya Numarası 52-168
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 301812 Kutu No: 123
Dosya Gömleği No: 70 Sıra No: 3 Dosya Numarası 52-185
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 301812 Kutu No: 123
Dosya Gömleği No: 70 Sıra No: 5 Dosya Numarası 52-184
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 301812 Kutu No: 123
Dosya Gömleği No: 71 Sıra No: 19 Dosya Numarası 52-190
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ**, Fon Kodu: 301812 Kutu No: 123
Dosya Gömleği No: 71 Sıra No: 19 Dosya Numarası 52-190

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası:

Kutu No: 87 Dosya Gömleği No: 575 Sıra No: 5 Dosya Numarası: 86

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 120

Dosya Gömleği No: 59 Sıra No: 3 Dosya Numarası: 52-127

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ, Fon Kodu: 30 10 00 Kutu No: 88

Dosya Gömleği No: 577 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 86

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ, Fon No: 490100 Yer

Numarası, Kutu No: 581 Dosya Gömleği No: 2 Sıra No: 1 Dosya Numarası
3. Büro

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası:

Kutu No: 243 Dosya Gömleği No: 646 Sıra No: 14 Dosya Numarası: 426

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası

Kutu No: 60 Dosya Gömleği No: 370 Sıra No: 15 Dosya Numarası: E4

AKADEMİK İZDÜŞÜM DERGİSİ YAZIM KURALLARI

Dergimize gönderilen yazılar, ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uygun bir şekilde hazırlanmalı ve bilime katkısı olan özgün çalışmalar olmalı ve aşağıda belirtilen nitelikleri taşımalıdır.

1. Türkçe ve yabancı dildeki başlıklar; yazının kapsamıyla uyumlu; yazının konusunu kısa, açık ve yeterli ölçüde yansıtmalıdır.
2. Türkçe ve yabancı dildeki özetler; yazının amacını, kapsamını ve sonuçlarını yansıtmalıdır. Türkçe makalelerin başına Türkçe ve İngilizce; İngilizce makalelerin başına Türkçe ve İngilizce özet eklenmelidir. Türkçe ve yabancı dildeki özetlere beşer tane anahtar kelime eklenmelidir.
3. Makaleler, dil ve ifade bakımından dilbilgisi kurallarına uygun olmalı, makalede açık ve yalın bir anlatım yolu izlemeli, ayrıca amaç ve kapsam dışına çıkan gereksiz bilgilere yer verilmemelidir.
4. Makalenin hazırlanmasında bilinen bilimsel yöntemlere uyulmalı, çalışmanın konusu, amacı, kapsamı, hazırlanma gerekçesi vb. bilgiler yeterli ölçüde ve belirli bir düzen içinde verilmelidir. Makalede kullanılan şekil, tablo, fotoğraf ve diğer belgeler, bilimsel kurallara uygun olarak hazırlanmalı, yazının amacına ve kapsamına uygun olarak seçilmeli, makalede değinilmemiş gereksiz belgelere ve kaynaklara yer verilmemelidir.
5. Makalede kullanılan şekil, tablo, fotoğraf ve diğer belgelerin altında kolayca anlaşılacak biçimde yalın ve yeterli bir açıklama bulunmalıdır.
6. Makalede kullanılan kaynaklar yazım kurallarına uygun olarak düzenlenmeli, kullanılan her belge kaynaklar kısmında yer almalı, ancak yazıda değinilmeyen belgelere kaynaklar kısmında yer verilmemelidir.
7. Sonuçlar, araştırmanın amaç ve kapsamına uygun olmalı, ana çizgileriyle ve öz olarak verilmeli, metinde sözü edilmeyen veri ya da bulgulara sonuçta yer verilmemelidir.

YAZAR REHBERİ

Gönderilen çalışmalar hakem değerlendirmesi için aşağıda belirtilen yazım kurallarımıza uygun olarak hazırlanmalıdır:

- Makale başlığı ilk harfler büyük, sola yaslı, 14 punto olacak şekilde yazılmalıdır.
- Teşekkür yazısı ve çalışma ile ilgili açıklamalar varsa dipnot olarak bildiriniz.
- Paragraflar ve başlıklar içerden başlamamalıdır. Metin iki yana dayalı, satır aralığı tek olmalıdır. Sayfa düzeni normal, sayfa yapısı üstten 4cm, alttan 4.5 cm, sol 3.5 cm, sağ 3.5 cm, cilt payı 0, üst bilgi 1.25 cm. alt bilgi 3,5 cm olmalıdır.
- Metinler Times New Roman, 12 punto, normal, her iki tarafa dayalı olarak yazılmalıdır.
- Metin içinde satır aralığı 1 satır olacak şekilde hazırlanmalıdır.
- En fazla 20 sayfa olmasına özen gösterilmelidir.
- Metin içinde özel olarak vurgulanmak istenen cümlelerde italik yazı karakteri kullanılmalıdır:
- Paragraf sonrasında aralık (spacing) değeri olarak 6 nk boşluk verilmelidir.

- Makaleyi bölümlere ayırırken numaralandırma kullanılmamalı; başlıklar büyük ve bold, alt başlıklarda kelimenin ilk harfi büyük ve bold, üçüncü düzey başlıklarda kelimelerin ilk harfi büyük, dördüncü düzey başlıklarda yalnızca kelimelerin ilk harfi büyük ve italik olmalıdır.

Örnek:

KAMU PERSONEL YÖNETİMİNİN GELİŞİMİ

Planlı Dönem Öncesi Çabalar

Yabancı Raporlar

Fritz Neumark Raporu

ATIF USULLERİ

Akademik İzdüşüm Dergisi **dipnot yöntemini** benimsemiştir. Dipnotlar tüm metin içinden başlayarak numaralandırılır. Dipnotlarda Times New Roman için 10 punto kullanılır. Bu yöntemde bir konuya ilişkin açıklama yapılması istendiğinde açıklama sayfa altına dipnot olarak verilebilir.

- Kitap için;

Hamza Al, **Kamu Yönetimi**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 51.

- Aynı kaynağa ikinci kez atıf yapıldığında yazarın soyadı ve atıfta bulunulan eserin sayfa numarası yazılır.

Al, s. 55.

- İki yazarlı esere atıfta bulunulurken,

Abdullah Yılmaz ve Mustafa Ökmen, **Kamu Yönetimi**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2004, s. 12.

-İki yazarlı esere ikinci kez atıfta bulunurken,

Yılmaz ve Ökmen, s. 12.

- İkiyazardan fazla yazarı olan bir esere metin içinde atıfta bulunulurken;

Durmuş Tezcan ve diğerleri, **İnsan Hakları El Kitabı**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 10.

- İkiyazardan fazla yazarı olan bir esere metin içinde ikinci kez atıfta bulunulurken;

Tezcan ve diğerleri, s. 11.

-Bildiri, konferans, kongre, sempozyum kitaplarının bir bölümüne yapılan atıflar aşağıdaki gibi gösterilir:

Örnek:

Halil Sarıaslan, “KİT’lerin Özelleştirilmesinde Sistemik Bir Yaklaşım”, **Özelleştirme Sempozyumu Kitabı**, Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü ve Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F., Manisa, 28-29.04.1994, s.186.

- *Atıfta bulunulan eserin yazarının adının belirtilmemesi halinde, "Başvurulan Metnin Başlığı, Kitabın Adı, Yayınevi, Basım Yeri, Yılı, Sayfa numarası" şeklinde atıfta bulunulur.*

Avrupa'da Dil Öğrenimi, **Avrupa Dergisi**, Aralık 1978, ss.15-16.

- *Yazar bir kurum ise, yazarın soyadı yerine kurumun adı yazılır.*

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **AB Adalet ve İçişleri Politikası-Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanı**, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayınları, Ankara, 2000, s.3.

- **Derleme (editörlü) yayınlara atıfta bulunurken derleyen anlamında (Der.), editör anlamında (Ed.) ifadesi kullanılır.**

Örnek:

Mehmet Altan (Ed.), **Hukuk Devleti**, Akademi Yayınları, İstanbul, 2006, s.40.

Ahmet Livaneli, "Devlet ve Piyasa", **Hukuk Devleti**, (Ed. Mehmet Altan), Akademi Yayınları, İstanbul, 2006, s.40.

-**Çeviri kitaplara atıfta bulunulması halinde çeviren Çev. şeklinde kısaltılır.**

Köşim Yesmagambetov, **Mustafa ÇOKAY Türkistan Bağımsızlık Mücadelesine Adanmış Bir Ömür**, çev. Vecihi Sefa Fuat Hekimoğlu, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2015, s. 27.

-**Orijinal kaynağa ulaşılamaması durumunda yapılan aktarmalar dipnotta aşağıdaki şekilde gösterilir:**

Ahmet Livaneli, **Hukuk Devleti**, Akademi Yayınları, İstanbul, 2003, s.40'dan aktaran Mehmet Altan, **Piyasa ve Devlet**, Bilim Yayınları, İstanbul, 2006, s.99.

- **Yayınlanmamış tezlerden yapılan atıflarda;**

Vildan Saba Aktop, **Türkiye'de Para Arzının İçselliği: Ekonometrik Bir Uygulama**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2010, s.32.

-**Sürelî yayınlardan yapılan atıflar şu şekilde yapılır:**

Tunç Demirbilek, "Liderlik Tipleri Açısından İşçi Sendikası Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma", **D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, 2003, s.25.

Tom Baum and Vjollca Bakiu, "Tourism in Albania: Competing in the Mediterranean Region", **Anatolia: An International Journal of Tourism And Hospitality Research**, Vol.10, 1999, p. 5. –

-**İnternet alıntılarında internetten alıntı yapıldığı tarih parantez içinde ve internet adresinin sonunda verilmelidir. Yazarın Adı Soyadı, "Alıntı Yapılan Kaynağın Başlığı", varsa Kaynağın Tarihi, Erişim Adresi, (Erişim tarihi gün.ay.yıl olarak), varsa Sayfa numarası.**

Örnek: TÜSİAD, "AB Komisyonu'nun Raporu ile AB-Türkiye İlişkilerinde Tarihsel Bir Aşamaya Kaydedilmiştir", **Basın Bülteni**, 06.10.2004, [http://www.tusiad.org/internet.nsf/0ce54dd76703eef8c225669b0026d587/2ef1340e85d2053ec2256b22004abd42/\\$FILE/duyuruno104.pdf](http://www.tusiad.org/internet.nsf/0ce54dd76703eef8c225669b0026d587/2ef1340e85d2053ec2256b22004abd42/$FILE/duyuruno104.pdf), (30.08.2007), s.1.

KAYNAKÇA

-Tek yazarlı kitap için;

Al, Hamza. **Kamu Yönetimi**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2013.

-Çok yazarlı kitap için;

Yılmaz, Abdullah ve Mustafa Ökmen. **Kamu Yönetimi**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2004.

Tezcan, Durmuş, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar ve Rıfat Murat Önok. **İnsan Hakları El Kitabı**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006.

- Kitap içinde bölüm olması halinde başvurulacak kaynağın sayfa aralığı belirtilir;

Baltas, Nickos. “The Economy of the European Union”, **European Union Enlargement**, Palgrave Macmillan, New York, 2004, pp.146-157.

-Makalenin ve bildiri kitabının yayınlandığı dergi ya da kaynağın sayfa aralığı belirtilir;

Demirbilek, Tunç. “Liderlik Tipleri Açısından İşçi Sendikası Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma”, **D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, 2003, ss. 22-37.

Lee, Daniel Y. “Purchasing Power Parity and Dynamic Error Correction Evidence from Asia Pacific Economies”, **International Review of Economics and Finance**, Vol.:8, 1999, pp. 199–212.

Sarıaşlan, Halil. “KİT’lerin Özelleştirilmesinde Sistemik Bir Yaklaşım”, **Özelleştirme Sempozyumu Kitabı**, Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölüm ve Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F., Manisa, 28-29.04.1994, ss.183-193. 21

-Tez için;

Çolakoğlu, Ülker. **Konaklama İşletmelerinin Yönetici-Yönetilen İlişkilerinde İletişim Stratejileri**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1997.

-İnternet alıntılarında internetten alıntı yapıldığı tarih parantez içinde ve internet adresinin sonunda verilmelidir. Yazar Soyadı, Adı. “Alıntı Yapılan Kaynağın Başlığı”, varsa Kaynağın Tarihi, Erişim adresi, (Erişim Tarihi).

TÜSİAD, “AB Komisyonu’nun raporu ile AB – Türkiye İlişkilerinde Tarihsel Bir Aşama Kaydedilmiştir”, **Basın Bülteni**, 06.10.2004, [http://www.tusiad.org/internet.nsf/0ce54dd76703eef8c225669b0026d587/2ef1340e85d2053ec2256b22004abd42/\\$FILE/duyuruno104.pdf](http://www.tusiad.org/internet.nsf/0ce54dd76703eef8c225669b0026d587/2ef1340e85d2053ec2256b22004abd42/$FILE/duyuruno104.pdf), (30.08.2007).

-Çeviri kitaplar için;

Yesmagambetov, Köşim. **Mustafa ÇOKAY Türkistan Bağımsızlık Mücadelesine Adanmış Bir Ömür**, çev. Vecihi Sefa Fuat Hekimoğlu, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2015.